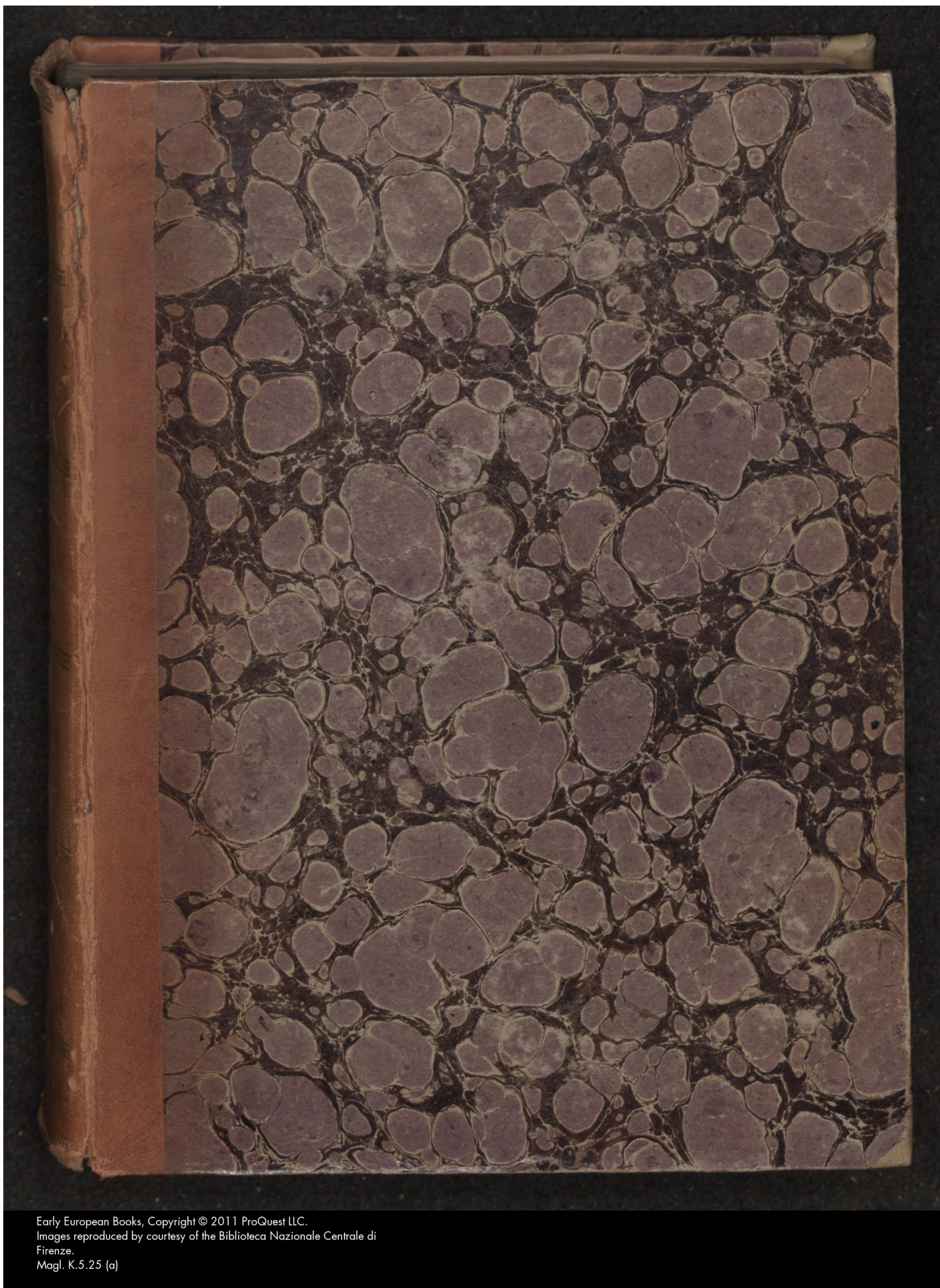

VI
FORTUNATIANI
RHETORICA EC.
26
K5
25
S.L.ET A.

Hoc in uolumine aurea hæc opuscula continentur.

Chirium Consultum Fortunatianũ: qui tribus uoluminibus de arte rhetorica subtiliter: minuteq; tractauit: in pugillari codice apte forsitan congruẽterq; redegimus: ut & fastidium lectori tollat: & quæ sunt necessaria cõpetenter insinuet: Hunc legat qui breuitatis amator est. Nam cum opus suum in multos non tetenderit: pluria tamen acutissima ratiocinatione disseruit: cum præfatione sua in uno corpore reperietis esse collectos.

Franciſcus puteolanus Iacobo Antiquario ſalutem.

L ibros Chirii Fortunatiani conſulti de ratiõe dicendi iniuria quidem temporum exeſos: & multis partibus laceratos elegantes alioquin & eruditos: ac magnam multamq; frugem ſæculo noſtro allaturos: ſtudioſiſſime quantum ſub unico exẽplari fieri potuit recognouimus ut imprimerẽtur. de quo opere præfari iã & polliceri auſim. nihil apud græcos ac latinos inueniri: quod eundẽ uſum ſcholaſticis ſit allaturũ: non tamen cõtenderim ipſum Fortunatianum Iſocrati: Ariſtoteli: Halycarnaſeo Dionyſio: Ciceroni: Celſo Lennati uirgimio Plinio eloquẽtia aut eruditiõe: quæ in his ſummæ & conſummatiſſimæ fuere præponendũ: ſed ex utriuſq; linguæ auctoribus ueluti ex omniũ florũ mixtura pulcherrimum quoddam corpuſculum effeciſſe: unde omnes inſtitutiões oratorias haurire poſſemus. Libri uero qui Ariſtotelis nomine de rhetorica circunferuntur: quos tamen ego non coniecturis ſolum: ſed certiſſimis argumentis Ariſtotelis puto non fuiſſe: Quid habent quod eloquentiam adiuuare poſſint? eos deſydero tantopere a Fabio laudatos. Reliquorum omniũ ſcripta de hac arte uolumia: equidem poſt Ciceronẽ & Fabium maximo interuallo poſueri. Rhetoricos ſuos Cicero ipſe non probat: reliqui eiuſdẽ oratorii libri eminentiſſima & abſolutiſſima opa ornãt magis q̃ inſtruunt: neq; ſe demittunt ut oratoris infantiã alere dignẽtur. ueteranis q̃ tyronibus accõmodatiora Rhetorica Cornificii ad erẽnium: quæ falſo Ciceroni aſcribit̃ nõ modo Cice. nõ redolet: ſed

uix digna ipso cornificio est. Fabii Q uinti. institutiones ab ubere matris ad cōsumationē perducūt oratorem: & omnibus filis oībus numeris cōstāt: sed in plerisq; moni- toris nō docētis munus fungūtur. remq; adeo difficilem cōgestis tot opīonibus reddūt: ut quasi per oceanū naui- gātibus portus desperetur. In Cōsulto exactissima eadē breuissima docēdi ratio pueris sentitur omnibus probat' aperta exposita hoc solū desyderabunt homines q̄ uitio tempoꝝ non ad unguē castigata ædi potuit. Itaq; haud inficiabor me sæpe ac multum addubitasse an impressori bus traderem: neq; raritate auctoris pulchritudine mate- riæ utilitate scholasticorum: sed tua sola auctoritate: quæ mihi pro ratione apud omnes obtrectatores sufficiet id ut facerē adductus sum: tantū enim tibi tribuo: quātum nunq̄. M. Cicero Terētio Varoni: Tantū debeo quātum persoluere nunquam potero: tantum amo colo & obser- uo: quantum decinius Lelius Scipionem: Agrippa diuū Augustum: Suetonius Plinium. Sub tutella sub patro- cinio tuo fœlix & inuidendus semp apparui: Q uum abs te deflexi allucinans perditoq; similis & demū meis auspi ciis meo cōsilio nihil optīe suscepturus aut absoluturus: Idem auctoritate tua inductus sentētia pmotus cōsilio ad iutus ope innixus præstare & cōsumare grandia ac subli- mia quæq; solitus. Olim quū Bononiæ naufragiū meæ fortunæ oēs iam iā passuræ essent: subiectis humeris ab īminēti exitio subduxisti: sed qd uetera merita ī tot recēti bus scrutor: Mediolanū uocatū multis maxīsq; rebus or nasti: tua suffragatiōe frēs mei īmūitate donati. ego hōc

ſtiſſimo Salario profiteor certiſſimis ac hõeſtiſſimis ſa-
cerdotiis cumulatus q̃tum nec quidẽ uenerat in mẽtem
unq̃ optare hæc beneficia oẽ puteolanũ nomẽ potuere ĩ
perpetuũ ſibi aſtringere. Ac tu non contẽtus quottidie
aliquid addis: nõne hoc grauiſſimo bello quo tota Italia
concutit̃ uexatur lacerat̃: tua ſingulari uirtute prudẽtia
auctoritate gratia ſeruati ſumus? nõ ne ego poſt grauiſſi
mã offenſionẽ Illuſtri Ludouico Sphortiæ tua opa recõ
ciliatus non ſolũ ſeruatus: ſed & in nũerũ aĩcorꝝ receptuſ
ſum: hæc tu qñ mihi ĩputaſti? Quin eodẽ aĩo eadẽ libe-
ralitate de toto hũano genere quottidie benemereris: nã
in maximo officio in ſplendida admĩſtratione & ad con
flandas ingentes opes accõmodatiſſima in tanto rerũ fa
ſtigio collocatus. Principũ quidẽ gratiã & indulgẽtiam
aliẽis honoribus & cõmodis expiriſ rem familiarẽ nemo
uere unq̃ dicere poterit abs te auctã. Fama opĩone inno
centia cãdore uitæ ĩter hõeſtiſſimos ĩmo uero honeſtiſſi
mus cẽſu nouiſſimus: adeo facilius fuerit clauã Herculi:
q̃ Antiquario cõtinentiã & abſtinẽtiã extorſiſſe. Attiliũ
enĩ & Curiũ & Cincinatũ imitatus exiguis patrimoniis
ſed ſũmis uirtutibus clariſſimos uiros cõtẽtuſq; tenui ad
modũ ſacerdotio: q & ipm neq̃ ꝑpẽſiſſimi prĩcipis munus
aſpnari uidereris: accepiſti ex tã lõgo prĩcipũ cõtubernio
ex tot hõeſtiſſimis legationibus illã præclarã ſupellectilẽ
nactus illas certiſſimas opes es adeptus: q ĩfinitos oĩ of
ficiorꝝ genere diceris iuuiſſe: defendiſſe ornaſſe: nemini
unq̃ obfuiſſe: Vnde q paucis admodum contigit aucta
gloria ſuperata inuidia. Vale.

Computus Fortunatiani.

E computo computa trigintasex per quindecim fiūt qn genti quadragita. His semp adde duodecim fiūt qngē ti quinquagintaduo. Adde & idictiones anni cuius uo lueris: utputa decimā uicies semel post consulatū Ba silii iunioris sunt quingēti sexagintaduo āni ab īcarna tiōe Christi. Hoc tātū mēor esto sollicitius: ut quotiēs quītādecimā compleueris indictionē quo argumentū possit integrū custodiri: quindecī non assumas: sed pri mā summā. i. in trigitasex unū semp adiicias: utputa p trigintasex finita quintadecia indictione: quā in supio re computo addas trigitaseptem p quindecī cōputabis ānos dñi sine ullo errore poteris inuenire.

Si uis scire quota ē indictio: utputa uicies semel post cō sulatū Basilii iunioris sume annos ab incarnarione chri sti: idest quingentos sexagintaduos: his semper adiice tria: fiunt quingēti sexaginta quinq;. Hæc partire p qn decim: remanent decem: decima est indictio. Si uero ni hil remanserit quintadecima est indictio.

Si uis cognoscere quot sint epactæ: idest adiectiones lu nares: sume annos ab incarnatiōe domini. quot. n. fue rint: utputa quingētos: hos partire p. xix. & remanent xi. Hos. xi. multiplica per. xi. fiunt centū uigintiunum. Hoc item partire per triginta: remanet unus: & una est adiectio lunaris.

Si uis scire adiectiones solis: idest currentes septimanæ dies: sume annos ab incarnatiōe domini quot fuerint: utputa quingentos sexagintaduo per indictionem de

cimam per ānorum qui fuerint: quartam ſemper adii‑
ce: id eſt nunc centum quadraginta: qui fiunt ſimul ſe‑
ptingenti duo: hiis adde quattuor: Hos partire per ſe‑
ptem remanent ſex. Sex igitur ſunt epactæ ſolis: id eſt
concurrentes ſeptimanæ dies per ſupraſcriptam indu
ctionem uicies ſemel poſt conſulatum Baſilii iunioris.
Si uis ſcire quotus annus ſit circuli: decem & nouem an
norum ſume annos domini: ut puta quingentos ſexa‑
gintaduo: & unum ſemper adiice: fiunt quingenti ſexa
gintatres. Hos partire per decem & nouem: remanent
duodecim. Duodecimus annus eſt cycli nouennalis. ꝙ
ſi nihil remanſerit: nonus decimus annus eſt.
Si uis ſcire quotus cyclus lunæ eſt: qui decem nouenna‑
li circulo continetur: ſume annos domini: ut puta quin
gentos ſexagintaduo: & ſubtrahe ſemper duo: fiunt
quingenti ſexaginta. Hos partire per decem & nouem
remanent. ix. Nonus cyclus lunæ eſt decēnouēnalis cy
cli. Quotiēs āt nihil remanēt nonuſdecimus ānus ē.
Si uis ſcire quando biſſextus dies ſit: ſume annos domi‑
ni: ut puta quingentos ſexagintaduo: Partire hos per
quattuor: ſi nihil remanſerit biſſextus eſt: ſi unum uel
duo uel tres: biſſextus non eſt. Et ne tibi forſitan ali‑
qua caligo erroris occurrat, per omnē computū quē
ducis: ſi nihil ſuperfuerit: eundem computum eſſe per
quem duciſ agnoſce: ut puta ſi per decem & nouem du
cens: nihil ſuperauerit: ſcias nonumdecimum eſſe.
Si ꝑ q̄ndecim q̄ntumdecimū: Si ꝑ ſeptem: ſeptimum.
Si uis cognoſcere quota luna feſti paſchalis occurrat:

ſi martio menſe paſcha celebratur: tunc computa mẽ
ſes a menſe ſeptembrio uſque ad Februarium: fiunt
ſex. Hiis ſemper adiicẽ duo: & fiunt octo: & epactas
id eſt adiectiones Lunæ: cuius uolueris anni: utpu-
ta indictionis decimæ: una fiunt nouem: & dies men
ſis quo ipſum paſcha celebratur: id eſt menſis Martii
triceſimum: fiunt ſimul quadraginta: Deduc triginta-
nouem: decima luna eſt in die ſuperius indicato. Si
uero menſe Aprili: paſcha celebramus. Computa er-
go menſes a Septembrio menſe uſq; ad Martium: &
fiunt ſeptem: Hiis ſemper adiice duo: & fiunt nouem.
Adde & epactas id eſt adiectiones lunæ: cuius uolueris
anni: ut puta indictionis decimæ una qui fiunt decem:
& dies menſis quo paſcha celebramus: id eſt aprilis no
num qui ſimul fiunt decem & nouem. ſane ſi ſuper tri-
ginta habueris: ſemper triginta ſubtrahas. nunc autem
nonadecima luna erit.

Si uis agnoſcere quotus dies ſeptimanæ: eſt ſume dies a
Ianuario uſq; ad menſem quem uolueris utputa uſq; ad
nonum diem menſis aprilis fiunt dies .xcy iiii. His adiice
ſemper unum: fiunt centum & ſemper adde epactas ſo-
lis: cuius uolueris anni: utputa decem indictionis ſextæ:
fiunt ſimul centum ſex. Hos partire in ſeptem: remanet
una: & ipſa eſt dominica paſchalis.

Computi Eortunatiani.
FINIS.

Consulti Chirii Fortunatiani artis Rhetoricæ scholicæ.

Liber primus.

q Visquis rhetorico: festinat tramite doctus
Ad causas legesq; trahi: bene perlegat artis
Hoc opus: & notum faciat p cōpita callem.

q Vid est Rhetorica? bene dicēdi scientia.

Quid est orator? uir bonus dicēdi pitus.

q Quod ē oratoris officium? bene dicere in ciuilibus quæstiōibus: quatenus rerū & personarum conditio patiatur.

Quæ sunt ciuiles quæstiones? quæ in cōmunem animi conceptionem possunt cadere: id ē quas unusquisq; pōt ītelligere: aut quum quæritur de æquo & bono.

Genera ciuilium quæstionum quot sunt? Tria: quæ? demonstratiuum deliberatiuū iudiciale. Hæc ab aliis quæ appellantur? genera dicendi.

Quod est demonstratiuum? cum aliqd demōstramus: In quo est laus & uituperatio. Hoc græci uocat ἐπιδικτικὸν Latine epidicticon. Vel ἐγκωμιαστικὸν: latine encomiasticon.

Quod ē deliberatiuū? in quo est suasio & dissuasio. hoc græci uocāt συμβουλευτικὸν Latine symbuleuticō.

Quod ē iudiciale? In quo est accusatio & defensio. hoc græci uocant δικανικὸν: latine dicanicon.

Partes oratoris officii quot sunt. quinq;? Inuentio. dispositio. elocutio. memoria. pronunciatio. Hæc græce uocā

quid sit Rhetorica
quid sit orator.
ἐπιδεικτικὸν
ἐγκωμιαστικὸν
συμβουλευτικὸν
δικανικὸν.
Partes oratoris offitij
officij partes oratoris.

ἔργα τῦ ῥήτορος

tur ἐργατοῦ ῥήτορος. Latine erga tu rhetoros.

Proposita controuersia quid primum consideramus? an cõsistat. Hoc quomodo inuenimus? ex intentione & depulsione.

κατάφασιν.

Quid est intentio? quod prima ps ꝑponit: quæ facit litẽ quo græci uocant κατάφασιν. Latine cataphasin.

ἀπόφασιν.

Quid est depulsio? quod secunda pars respõdet. id græci dicunt ἀπόφασιν Latine apophasin.

Cataphasis unde firmat? ex ætio. Quid est ætion? causatiuum litis: ꝑpter quod res etiam i iudicium deuocatur

Apophasis unde firmatur? ex synechonte. Quid est synechon? quo continetur omnis defensio.

Ex ætio & synechonte quid nascitur? crinomenon. quid est crinomenon? id de quo iudicandum est.

Quæ materiæ principaliter non consistunt. Quæ aut depulsionem nõ habent. aut quæ impudentem aut turpem habent depulsionem. Hæc a græcis appellantur ἀσύστατα. Latine asystata.

Asystata quot modis fiunt? Secundũ hermagoran quattuor. Cum ẽ aut ellipusa: aut Isarusa: aut monomeres: aut aporos.

Quæ ẽ ellipusa? Cum aliquid deest ex circunstantiis qđ faciat quæstionem: ut si aliquis abdicatur: nec abdicationis ulla sit causa. Nam si ponamus quod luxuriosus sit: uel quod amicos nõ habeat: aut aliquid huiusmodi materia consistit. Ellipusa quibus aliis nominibus nũcupatur? & catalipes & catamorion & cataperistasin.

Quæ est Isarusa? cum eadem ex utraq; pte dicuntur: &

nihil pprium est ptis alterius: ut duo adolescētes uicini speciosas uxores habebāt nocte inuicem se conuenerūt accusant se adulterii: Q uicqd.n.altera ps dixerit: idem & altera dictura ē. Isa rusam quibus aliis nominibus uocant: heterisomeren & cata isotheta & proisonta.

Monomeres quæ est: cum ex prima pte tantum constat nec quicq̄ ex secūda afferri pōt: ut sunt loci communes Verbi gratia leno qua parte uenturos ad se adolescētes sciebat nocte foueam fecit occultam, ea iuuenes pierūt. Accusatur quod causas mortis præstiterit. Hic.n. Lenoni nulla defensio ē. Monomeres quid aliud appellatur: heteromeres & cata heteromerian.

Q uæ est aporos: cum iudex non inuenit quam sententiam dicat: Vt tres simul iter agebant, duo soli reuersi sunt, accusātse inuicē cædis. Hic.n. iudex non iuēit qđ seq̄uat: cū uterq; ab altero dicat occisū: & nihil ab utroq; approbationis afferri possit deficiente circunstantia.

Hæ solæ igitur asystatarꝫ species: Sūt & aliæ species quas apud uarios artium scriptores iuenimus, quæ sunt: hæ Antistrephusa, achromos, adynatos, apitanos, aprepes anæschyntos. Parhistoriam, alogos.

Q uæ ē antistrephusa: cum actionem suam conuertū t litigantes: & neuter utitur sua priore sententia: sed aduersarii sui. Vt repetebat ab amico suo pecuniam cum usuris quasi creditam. Ille offerebat sine usuris tanq̄ depositam inter moras iudicii lex allata ē, de nouis tabulis repetit ille pecuniam tanq̄ depositā: retiet ille quasi creditam.

Quæ est achromos? cum color facti nõ inuenitur: ut decem milites belli tempore pollices sibi amputauerunt. rei sunt læsæ reip. Quid differt monomeres ab achromo? quod monomeres in omnibus defecit: achromos in solo colore.

Quæ est adynatos? cum id in themate ponitur: quod sit contra rerum naturæ fidem: ut si infans accusetur adulterii: quod cum uxore cubarit aliena.

Quæ est apithanos? cũ id inuenimus in themate: quod minus sit uerisimile: ut cum oculos cæci recuperasse dicuntur: uel cũ obsessi aliquo misisse legatos. Quæ materiæ tamen solent recipi: Cur ita? quoniam q̃uis minus uerisimile sit oculos recuperasse cæcum: tamen possumus credere diuina maiestate alicui aliquando fuisse cõcessum: & obsessos aliquo misisse legatos. uel captato obsidentium somno: uel per eam partem ciuitatis: quã negligentius obsederunt hostes. Huiusmodi materias qui uocamus? cacosystatas. Quæ sũt cacosystatæ? quæ nõ tam firmiter consistunt? Quot sunt genera in his? tria. Nam aliæ sunt cacosystatæ: quæ non tam firmiter consistunt. aliæ asystatæ: quæ in totum non cõsistunt. aliæ: quæ ne controuersiæ quidem dici debeant sed plasmata inrationabilia id est aloga.

Quæ est apræpes? cum aliquid personæ incongruens accipiat: ut uir fortis præmium accipiat. Quidam fortiter fecit. petit præmii nomine nuptias filiæ suæ.

Quæ est anæschyntos? cum prima pars impudens inuenitur ut luxuriosus pater abdicat filium frugi. Ita tamẽ

ut si uere abdicet. Nam si ut purget: poterit cõsilio materia consistere: q̃uis actionem deficiat. Vnde intelligere debemus esse quasdam controuersias: quæ possint cõsilio consistere: cum ipsa actione deficiãt. Q uid differt monomeres ab anæschynto? quod monomeres ex secũda deficit parte: at anæschyntos ex prima.

Q uæ est parhistorian? quando id in conrrouersia inuenimus: quod sit cõtra historiæ fidem: Vt reus est. Q. hortẽsius: quod in cõsulatu suo de indemnatis ciuibus supplicium sumpserit cum sciamus nõ hortensium fuisse: sed Tullium. Hic modus non in persona tantum inuenitur immo in omnibus circunstantiis & in re. & in tempore & in loco & in causa. & in domo & in materia si aliqd ex his falsum ponatur: q̃ in historiis inuenimus

Q uæ est Alogos? quæ sine ratiõe componitur q̃uis omnia asistata alogos dici possunt: siquidem nusq̃ in his ratio reperiri potest.

Cum cognouerimus materiam cõsistere qd primo quæremus? Ductum. Q uid est ductus? quomodo tota causa agenda sit. Q uid interest ter ductum & modũ? Ductus est totius orationis. Modus uero partis alicuius in oratione.

Ductus quot sunt? quinq3. Simplex subtilis figuratus obliquus mistus.

Simplex qui est? cum simpliciter agimus ita ut in themate positum est.

Subtilis qui est? cum aliud ẽ in themate aliud in agentis uoluntate.

Figuratus qui est? cum palam dicere pudor impedit.
Obliquus est cum periculum prohibet aperte agere.
Mixtus qui est? quãdo non unus est ductus.
Ductum unde inuenimus? ex consilio. Quomõ? si uerꝫ fuerit consilium tũc erit simplex ductus. Si nõ uerꝫ cõsilium tũc nõ erit simplex ductus. Sed aut subtilis si aliud fuerit in themate: aliud ĩ uolũtate agẽtis. Aut figuratus si pudor impediat palam dicere. Aut obliquus si periculum impediat aperte agere. Aut Mixtus si nõ unus fuerit ductus.
Consilium unde inuenimus? ex tpe: quomodo si præteritum fuerit tempus: uerꝫ erit consilium. si præsens fuerit tempus uel futurum: non erit uerum consilium.
Ipsum tempus quomodo inuenimus? ex causatiuo litis. Exemplis doce quomodo singuli ductus inueniuntur Inuentus quidam iuxta cadauer recens hominis occisi fit reus cædis. Causatiuum litis ẽ ꝙ sit inuentus ꝙ ẽ præteriti tpis: & ideo uerꝫ est consilium. Ac per hoc simplex est ductus.
Subtilis ductus quomodo inuenit? Amicos non habẽs abdicatur. Causatiuum litis est ꝙ amicos non habet qđ est præsentis temporis. & ideo non est uerum consiliũ ac ꝑ hoc nec simplex ductus. Qui ergo erit ductus subtilis? quoniam aliud est in themate aliud in agendis uoluntate. Nam qui est in themate abdicat filium non uere abdicat: sed titulo abdicationis suadet: ut amicos habeat.
Figuratiuus quomodo inuenitur? Adulteros liceat occi

dere. Infamis fuit quidam in nurum inuẽit eum filius adulteꝝ obuoluto capite nec eum occidit. Interrogatus a patre qui fuerit adulter cui pepercerit. Non dicit & abdicatur. Causatiuum litis est ꝙ filius non dicit quod est præsentis & ideo non est uerum consilium ac per hoc nec simplex ductus. Qui ergo erit figuratus quoniam pudore deterretur filius patri palam dicere tu adulter fuisti.

Obliquus quomodo inuenitur? Tyrannus deposuit dominationem sub pacto abolitiõis. uult petere magistratum. Contradicitur. Causatiuum litis est qui petit magistratum ꝙ ē præsentis temporis uel futuri. & ideo nõ est uerum consilium.

Ac per hoc nec simplex ductus Qui ergo? erit obliquus quoniam periculo prohibetur qui cõtradicit aperte mẽtionem facere tyrannidis.

Mixtus quomodo inuenitur? Qui infamis fuit in nuꝝ arcem occupauit. uocauit ad se filium & ĩterrogauit an rumori crederet negauit se credere. deposuit pater dominationem sub pacto abolitiõis. filius repudiauit uxorem Interrogat pater causas repudii. non dicit & abdicatur. Causatiuum litis est ꝙ filius nõ dicit causas repudii quod est præsentis temporis & ideo non est uerum cõsilium ac per hoc nec simplex ductus. Qui ergo erit mixtus id est & figuratus & obliquus. quoniam pudore deterretur patri palam dicere tu adulter fuisti: & ideo repudiaui uxorem & obliquus. quoniam periculo prohibetur aperte mentionem facere tyrannidis.

Hos omnes ductus quo nomine plærique uocant? figuratos. Nos ergo quare nominibus separemus? quoniã singuli ductus diuersa & ui & ratione consistunt. nec debent iure uno nomine nuncupari quorum uis & ratio nõ est una. Quid interest inter obliquum ductum & figuratum? quod figuratus tunc ẽ cum pudor impedit palam dicere. obliquus cum periculum prohibet aperte agere. Item quod figuratus in coniectura est. obliquus in qualitate: Quid ẽ istud? cum infamia ẽ alicuius icerta. Aut cum deposita dominatio est constat tyrannum fuisse. quod est manifestæ qualitatis.

Ductus est semper utriusque partis? Non. quid ita? quoniã ductus ex consilio nascitur: Consilium autem non omnium semper est unum. Hæc. n. utraque pars semper est eiusdem uolũtatis: quod si eiusdem erit. hoc est si unum cõsilium utriusque ptis fuerit: erit unus & ductus: sicut plerunque solet fieri in foro cum ex compacto agunt. Quid cum diuersum fuerit cõsilium utriusque partis erit diuersus & ductus. Quid modus & scopos similiter ut ductus? Non: quoniam modus est ductus parce rationis: scopos autem id quod omnis efficit ductus.

Cõsilium a ductu quo differt? qui consilium uoluntatis est. ductus ipsius orationis. Item qui ductus ex consilio nascitur: non consilium ex ductu.

r Eperto ductu quid primo considerabimus? genus cõtrouersiæ. Quot ea sunt? Septem? quæ Simplex rationale. Simplex legale. Coniunctũ rationale. Coniunctum legale. Comparatiuum rationale

Comparatiuum legale Mixtum.
Quid ē simplex rationale? cum res una uel factum simpliciter tractatur: ut inuentus est in cadauer recēs hominis occisi tenens cruentum gladium. Reus est cædis.
Quod ē simplex legale? cum lex unā facit quæstionem: ut peregrinus murum ne ascēdat. Peregrinus murum ascendit: hostem propulsauit. petitur ad pœnam.
Coniunctū rōnale quot modis fit? duobus: rebus & causatiuis. Rebus quemadmodum? cum multa quærūtur ut si aliquis accusetur & adulterii & sacrilegii: Causatiuus queādmodum fit? ut cū una res quæritur & multis causis approbatur. ut luxuriosus adolescens iurauit se uxorem non esse ducturum: & abdicatur. Hic. n. una quæstione ostēdimus an abdicandus sit? sed causatiuis coniuncta est. & ꝙ luxuriosus est: & ꝙ iurauit se uxorē non esse ducturum.
Coniunctum legale quemadmodum fit? cum quæritur An contra plures leges sit admissum ut pegrinus murū ne ascēdat & nocte nemini liceat eē cum telo. Peregrinus murum cū telo nocte ascendit & hostē ꝓpulsauit: petitur ad pœnā. Hic. n. cōtra duas leges fecisse dicit: & ꝙ pegrinus murū ascēderit: & q nocte cum telo fuerit.
Quod ē genus compatiuum rationale? cum aut personæ aut res compantur. Personæ quemadmodum? ut q plus reip. præstiterit petat præmium. contendunt medicus & orator. Hic enī quæritur qui melior sit utrum medicus an orator. Res quemadmodum? ut qui plus Reipublicæ præstiterit petat præmium. Alter hostes

ab obsidiõe repulit. Alter hostium ciuitatem cepit. Cõtendunt de præmio. Hic enim facta eorum & res comparantur ut quæratur quid plus sit: hostes repellere ab obsidione An hostium ciuitatem capere.

Comparatiuum legale quomodo fit? cum leges comparantur ut qui auxilium parentibus nõ tulerit capite plectatur: & mas templum cereris si ingressus fuerit capite puniatur. In templo cereris matri auxilium filius tulit. Petitur ad pœnam hic enim quæritur per comparationem secundum quam legem filius facere debuerit.

Mixtum quemadmodum fit? quando non ex uno genere materia composita: est idem cũ & simplex est genus & comparatiuum. Au cum & rationale & legale.

Simplex & comparatiuum quemadmodum fit? ut quidam proditionis accusabatur. Ex filiis eius alter fortiter fecit. Alter deseruit. Petit pater de uiro forti ut abolitionem iudicii peteret. Ille ĩcolumitatem desertoris fratris optauit & reo adfuit patri. Absolutus pater abdicat filium. hic enim & simpliciter quæritur an contra uoluntatem patris præmium ei licuerit petere & p comparationem quid magis debuerit optare.

Mixtum ex rationali & legali qualiter fit? ut qui proditionis damnatus fuerit magistratui detur custodiẽdus. & tricesima die torqueatur: ut conscios dicat: & adulteros liceat occidere.

Proditionis igitur damnatus magistratui collegæ suo datus est custodiendus. Ille cum in adulterio depræhensũ

occidit. reus est conscientia. Hic enim & rationale est genus iu quo quæritur an hic conscius fuerit. an ille adulter & legale: in quo quæritur an eum illi licuerit occidere qui torqueri debuerat ut conscios diceret.

Hæc genera controuersiarum cur quærimus? ut iam formam & faciem statuum uideamus: & imaginem diuisionis. Hæc genera ubi inueniemus? ἐν τῷ κρινομένῳ.

r

Ost hæc genera controuersiarũ quid deinde considerabimus: aliud quoq; genus quod appellatur publicum siue commune.

Quot ista sunt? qnq;. Ethicũ. Patheticum. Apodicticũ Diaporeticum Mixtum. Quare non illis ut superioribus iũguntur? quoniam illa septem ad imaginem statuum pertinent. Hæc uero ad formam elocutiõis. Quare publica appellãtur siue cõia? Quoniã quodcũq; fuerit ex illis superioribus septem necesse est ut ex his qnque aliquid in se habeat.

Quod est ethicum genus? in quo moralitas hoĩum: id ẽ mores hoĩum considerantur: ut sunt comœdiæ: uerbi gratia: meretrix ex tribus amatoribus alium osculata ẽ: alio residuum poculum dedit. Alium coronauit. cõtendunt quem magis diligat.

Quod ẽ patheticum genus? in quo motus est animi: & uis quædam & impetus mẽtis: ut sunt tragœdiæ. Verbi gratia. indemnatos liberos liceat occidere. Tres filios lege indemnatorum in conspectu matris occidit. Mater eodem gladio se interemit. Reus est qui causas mortis præstiterit.

Quod est apodicticum? In quo pugna quæstionum est ut exempli causa peregre proficisces reliquit apud amicum certam frumenti mensuram. Ille in fame ciuitatis duplo precio frumentum uendidit. Reuersus amicus contendit de lucro.

Quod est diaporeticum? In quo dubitatio est nec quicq̄ certi affertur, ut cum duo fratres dissidentes contenderent armis pater intercessit: uulneratus est, incertus a quo, quærunt filii a quo sit uulneratus, non dicētem accusant dementiæ.

Quod ē mixtum? qui non ex uno genere compositū ē: ut est hæc ipsa materia patris uulnerati. Nam & pathetica est in fratrum congressione: & diaporeticon est in dubitatione patris.

Hæc genera ppter quid consideramus? propter modum actionis & genus elocutiōis. Vbi ea inuenimus? In psonis & rebus. Nam si persona & res miserāda sit erit ethicon. Si indigna: Atrox, patheticon. si argumētis approbanda. Apodicticon. si non proferēda: sed cum summa dubitatione secum diaporeticon.

r Epertis generibus cōtrouersiarum quid deinde quæritur? Status. quid ē status? quo consistit cōtrouersia. Qomō una cogitatiōe tot res simul inuenimus? quoniam hæc consistūt quæ habēt statum.

Genera statuū quot sūt? duo. Rationale & legale. Quid ē inter rationales status & legales? qui rationales rei alicuius uel facti habent quæstionem. legales autem legis & iuris continent disceptationem.

Rationales ſtatus quot ſunt? Secūdum Hermagoran? quattuor. Coniectura: finis: qualitas & tranſlatio. ſed tranſlationem tantūdem accepimus legalem. Cur ita? quoniam nulla tranſlatio: id eſt præſcriptio ſine lege poteſt eſſe.

Coniecturalis ſtatus quis eſt? cum id: quod ab alio obiici citur: ab aduerſario pernegatur.

Coniectura quot modis fit? Sex. Aut de facto cōſiſtit: & de perſona non conſtat: Aut cum de perſona cōſtat: & non de facto. Aut cū de utroq; nō cōſtat. Aut cum de ſola uoluntate fit quæſtio. Aut cum de re ipſa quæritur Aut cum eſt Anticathegoria. Cum de facto conſtat: & de perſona non: quomodo fit? ut cum abdicato filio: q militabat: inuētus ē pater telo filii ſui occiſus. Reus ē filius parricidii. Hic enim de facto conſtat: id eſt occiſum eſſe patrem. ſed de perſona non cōſtat. quæritur enim an a filio ſit occiſus.

Cum de perſona conſtat & de facto non conſtat: quomodo fit? Luxuriū filiū pater abdicauit. Abdicatus medicinæ ſtuduit. Poſtea decumbenti patri dedit poculū: qđ diceret ſanitati congruū. Pater in media potione ait ſe uenenū accepiſſe. filius reſiduum poculi bibit: & deceſſit pater: Reus eſt filius parricidii. hic de perſona conſtat: quoniā filius poculum dedit. ſed de facto non conſtat qualem enim dederit potionem utrum uenēi an ſanitatis: incertum eſt.

Cum de utroq; non cōſtat qūo fit? ut luxurioſus pater non comparuit. Reus eſt parricidii filius. hic enim nō

constat occisum esse patrem: & si constiterit: incertum est an a filio sit trucidatus.
Cum de uolūtate quæritur quomodo fit ut luxuriosus adolescens in nocte a meretricis domo expulsus: cæreū ardentem ante meretricis fores abiecit domus arsit. Arguit eum ut restituat. Hic enim & de persona & de facto constat. sed tantū quæritur qua id fecerit uolūtate.
Cum de re ipsa quæritur qualiter sit? quando περι τησ ουσιασ: id ē de substantia quæstio est: non de facto aliquo. i. cum quæritur an aliquid fuerit illud de quo quæstio ē: non an aliquid sit factum: ut repetebat a commilitone suo pecuniam tanquam creditam. Negantem se debere occidit: sed & se interfecit. Repetūt pecuniā hæredes interfectoris ab hæredibus pernegantis. Illi contra dicunt. hic enim non de facto quæstio est: sed de eo an pecunia ante sit credita ulla. Quæ est ον τικα τηγριο d ē mutua accusatio: id ē cum aliqui se inuicem accusāt: ut uir fortis habebat nouercam in matrimonio: & captiuam habebat: ambiguis signis obiit. Accusant se inuicem ueneficii nouerca & captiua.

Initiuus status quis est? cum id quod obiicitur: f non hoc esse contendimus. Diffinitio quot modis fit? quinque: Aut cum simplex est quæ anasceriastica: id ē refellens dicitur. Aut cum duplex actio ē siue comparatiua: quæ atioristica dicitur. Aut cum duplex quæstio est siue coniuncta. Aut cum ex partibus diffinimus. Aut cum est Antithetica.
Quæ est simplex diffinitio? cum unam rem simpliciter

diffinimus: ut naufragia ad publicanos pertineant. Cuiusdam naufragi corpus cum ornamentis ad littus expulsum harena obrutum ē. Id publicani eruerunt. Rei sunt sepulchri uiolati. hic enim simpliciter quæritur qd sit uiolare sepulchrum.

Quæ ē duplex actio siue comparatiua? cum duas res diuersas diffiniunt litigantes. uerbi gratia. Sacrilegus capite plectatur: fur quadruplum soluat. De templo quidam priuatam pecuniam sustulit: petitur ad pœnā: quasi sacrilegus offert quadruplum quasi fur. Hic enim alter sacrilegium dicit esse commissum: & hoc definit: Alter furtum & cōparatio quæritur. quid sit admissum: utrum sacrilegium an furtum.

Quæ est duplex quæstio siue coniuncta? cum duas res: quas prima pars definit eadem aduersarius impugnat ut qui non iniciatus sacra enunciauerit: capite plectatur Non iniciatur: sacra uidit: insomnis retulit ei qui fuerat iniciatus. Ille ait. hæc sunt sacra. petitur ad pœnam: & contra dicit. Hic enim quæritur quid sit iniciatum eē & quid sit enunciare.

Quæ est ex partibus definitio? cum unam rem multis partibus diffinimus: ut est qui obsidebantur ab hostibus: auxilia a finitimis conduxere: quum in itinere sunt auxilia: recessere hostes ab obsidione. Petunt illi pactā mercedem: hi uero contra dicunt. Hic enim quæritur quid sit auxilium præstare? Quod ex partibus diffinimus: quod & decreuerunt: & quod miserūt: & ꝙ hostes recesserunt.

Q uæ est antithetica definitio? qua non tãtum crimẽ negamus: uerũ etiam cõmodum aliquod afferimus: ut ẽ cõmendatã sibi chlamydẽ ab ephebo defuncto eo ĩ monumentis maiorũ eius posuit. Accusatur a patre ephebi sepulchri uiolati. Hic dicit sepulchrum a se non tãtũ non esse uiolatum: uerum etiam esse & ornatum.

q Valitas in quot species diuiditur? Iuridicialem: & legalem. Q uare non in demonstratiuum & deliberatiuũ? Q uia demonstratio & deliberatio nomina sunt dicendi: quæ statibus dominãtur: & ideo nõ possunt qualitati seruire: quia una ẽ ex cæteris statibus. Iuridicialis facit statum an non? Non. Cur? quia uĩ quã accipit qualitate nõ apud se retiet: ed s aliis tradit. Q uibus? Absolutæ & assumptiuæ.

Assumptiua qualitas facit statum? facit. quia uim quam accipit a iudiciali apud se retinet.

Q uot modis fit absoluta qualitas? duobus principalibus: facti qualitate & iuris rõcinatione. Facti qualitas quæ est? Cum ostẽdimus factum id quo arguimur nõ esse perniciosum: & ideo naturali iure esse concessum. ut condemnato Milone Ciceto exclamauit bonis ciuibus sedem esse non posse. Reus est læsæ reipu.

Iuris ratiocinatio quot modis fit? quattuor: Lege More: Secta Arte.

Lege quemadmodum fit absoluta qualitas? Indemnatos liberos liceat occidere. Tres filios lege indemnatos occidit. Reus est uxoris malæ tractationis. Hic enim se dicit lege fecisse.

More quomodo fit? Mos apud Scythas fuit ut ſexage-narii per pontem mitterentur. Scytha Athenis ſexagenarium patrem per pontem deiecit. Reus ē parricidii. hic enim ſe dicit gentis ſuæ more feciſſe.

Secta queādmodum fit? Phūs diſputauit in cōtione de bono mortis: cuncti qui eum audiere laqueo uitā finie-runt. Dn̄i eorum accuſant phūm damni illati. Hic. n. di-cit ſe ſecta ſua feciſſe ut hoc diſputaret.

Arte quemadmodum fit? Pictor naufragia pinxit & pu blice propoſuit: nemo nauigat. Reus eſt reipu. læſæ. Et hic enim neceſſe ē ſua ſe arte defendat: qui pictores cō-ſueuerunt huiuſmodi multa pingere & publice propo nere:

Aſſumptiua qualitas facit ſtatū? Non cur? quia uim quā accipit a iuridiciali nō apd̄ ſe retīet: ſed aliis tradit. Qui bus? Relationi: Remotioni: Cōpenſationi: Veniæ.

Relatiuus ſtatus queādmodum fit? Cū reus culpam re-fert in eū propter quē arguitur. ut ē miles in acie excla-mauit: uincimur. occiſus ē ab impatore. Reus fit impe rator læſæ reipu. contra dicit. dicit. n. militem peccaſſe: & ideo occidi debuiſſe ꝙ hoc clamauerit.

Remotiuus quomodo fit? Modis fit duobus: cū aut in pſonam remouemus aut in rē. In pſonā qūo? Legatus intra. xxx. diem nauiget: Legatus nō accepto a quæſto-re uiatico: nō nauigauit intra. xxx. diē. Reus ē male ge-ſtæ legationis Hic enim remouet crimen in quæſtorē: a quo uiaticum non accepit.

In rem quemadmodum? ut miſſus ē ad expugnandā ho

ſtiũ ciuitatem. Inuenit illam lue laborare. Reduxit exercitum. Reus eſt læſæ reip.

In legem poſſimus remouere? poſſimus: ſed hoc idem accepimus quod eſt cum in rem remouemus.

Cõpẽſatiuus ſtatus quot modis fit? duobus. Cum aut delicto meritum comparamus. Aut cum maiori incommodo conſultum eſſe contendimus.

Delicto meritum quemadmodum comparatur? ut milites ex acie ad muros confugiebant. Imperator muros diruit: uictoriam reportauit. Reus eſt læſæ Reipublicæ.

Maiori incõmodo qũo proſpectum eſſe contendimus? Tyrannidis tempore ſpecioſum filiũ amico commendauit. uocauit ad ſe patrem eius tyrannus & tormentis expreſſit ubi eſſet filius. Satellites miſit ad amicũ. Amicus puerum occidit: Amicum mater pueri cædis accuſat. adeſt ei pater. Hic enim dicit puerum maiori a ſe pudoris iniuria liberatum.

Venia omnis qualis eſt? Aut purgatiua aut deprecatiua. Purgatiua quot modis fit? quattuor: errore: caſu: neceſſitate: obliuione.

Errore quemadmodum fit? ut exulem intra fines deprehẽſum ius ſit occidere ex duobus gemis fratribus ſimilibus alter exulabat: fratrem eius quidam tanquam exulem occidit: Reus eſt cædis. Hic enim ſe dicit errore feciſſe.

Caſu quomodo fit? Dum uenatur: haſtam in feram miſit: in hominem incidit: eo uulnere periit: reus fit cædis.

Hic enim dicit se non uoluntate: sed casu fecisse.

Necessitate quomodo fit? Orator captus ab hostibus: laudes eorum scripsit uincentibus his: & publice recitauit. gratuito dimissus est: ad suos reuersus: læsæ reipublicæ reus damnatur. Hic enim dicit se non uoluntate: sed necessitate fecisse.

Obliuione quemadmodum fit. Sacerdos omnibus calendis sacrum non fecit. Petitur ad pœnam. Hic enim aliter defendi non potest: nisi memoria id sibi allegauerit excidisse.

Deprecatiua uenia quemadmodum fit? cum nulla potest esse defensio cui liceat ignoscere: sed eum tantummodo deprecamur: quoniam negare nõ possumus nõ uoluntate fecisse id propter quod arguimur.

n Egocialis status quot modis fit? prĩcipalibus duobus: In scripto & extra scriptũ. In scripto quot modis fit? tribus. Simplici: Coniuncto: Comparatiuo. Simplex quomodo fit? cum una lex simplex ẽ ut fertur rogatio: ut honores ueneant.

Coniunctum quemadmodum? cum duæ leges uel plures feruntur: ut in ærarii inopia: fertur rogatio ut honores ueneant: & ut noua uectigalia instituantur.

Comparatiuus in scripto quomodo fit? cum ita leges feruntur: ut pro comparatione quærendum sit: quæ potius comprobanda uideat: ut in ærarii inopia alius fert legem ut honores ueneant: alius ut noua uectigalia instituantur: quæritur quæ potior sit.

Extrascriptum quot modis fit? duobus. Simplici & cõparatiuo. Simplex quot modis fit? quattuor: Iniectione qualitatum: particula iuris: quantitate numeri: cum causæ redduntur mortis uoluntariæ.

Iniectionem qualitatum quid græci uocant. ἐλιβολὴν ποιοτήτων. Quid ẽ iniectio qualitatum: cũ qualitas qualitati supernascitur.

Iniectio qualitatum quot modis fit? quinq;: lege: rogatione: Testamento: pacto: edicto uel præconio.

Lege quomodo fit? Rapta raptoris mortem. Aut indonatas nuptias optet. Rapuit & profugit. dedit eam pater marito alii. reuersum raptorem uult pater producere ad magistratum. Ille contradicit. Quomodo hic supernascitur qualitas qualitati? quoniam quæ antea rapta erat: hoc die iam nupta est.

Rogatione quemadmodum fit? Vir fortis petit præmium nuptias uxoris alienæ. Accepit: prima nocte exanimatam priori marito reddidit: Cum apud illum conualuisset. repetit eam uir fortis. uiro forti contradicit prior maritus: quomodo hic supernascitur qualitas qualitati? quoniam quam repetit quasi uiuam reddidit quasi mortuam.

Testamento quemadmodum fit? Decedens testamẽto iussit ut filia sua tutoris filio nuberet. Reddita tutela: tutoris filius petit eã in matrimonium. Illa contradicit. qũo hic supnascitur qualitas qualitati? quoniã iussa est tutoris filio nubere: & ille iam tutoris filius esse desiit.

Pacto qũo fit? Pactus ẽ daturum se ĩ matrimoniũ filiam

medico si eā ad sanitatem perduceret: pduxit ad sanitatem. Inter moras rapta ē ab alio: & secūdum morem raptarum puella indotatas nuptias elegit. Petit medicus ex pacto nuptias contradicit puellæ pater.

Edicto uel præconio qūo fit? Cuius seruus fugerat libello proposito uel p præconem nunciās dixit daturum se denarios mille ei qui ad se seruum perduxisset. Quidā perduxit: perductus in libertatem assertus est: & liber pnunciatus. Petit ille mille denarios: contradicit qui dominus fuerat. Quomō hic supnascitur qualitas qualitati? quoniam ille pro quo mille denarii promissi erant: liber pronunciatus est.

P Articula iuris quæ ē? cū aliqua postulatio ē. Hæc species quot modis fit? tribus. Cum res pecuniaria ē. Cum ius in posterum fit. Cū de mō pœnæ agitur. Hi sunt tituli cōtrouersiarum. qui. κατα το πλειστον negocialem statum ostendunt.

Res pecuniaria queādmodum ē? Deposuit apud amicū certam frumenti mensuram: & ait quāti emisset eo absente: ille duplo uendidit precio: Reuerso offert ei simplam pecuniam: ille exigit duplam.

Ius ī posteꝝ quemadmodum fit? cū ex præsenti iudicio ius cōstituitur: qđ postea sic obseruādū: ut ē orba pxīo nubat. uel si eā noluerit in matrimōio ducere det. x. millia. Indicenti sibi orbæ proximus dedit. x. millia. Indicit illi alias nuptias: & contradicit. Ex hoc enim iudicio incipiet institui ius: utrum uni orbæ an omnibus sit obnoxius proximus.

De modis pœnæ cum quærimus qũo inuenimus? Qui cãs mortis præstiterit capite puniatur: & raptor raptæ det.x.millia. Puellam cæci patris ducem rapuit. Ille præcipitio obiit. Petitur ad pœnam: & offert.x.millia. Hic enim quæritur qua pœna affici debeat.

t Ituli cõtrouersiarũ: qui κατ ατο πλιστον: negocialem statum efficiunt. Qui sunt. Cũ tribuni appellãtur de iniusto supplicio. Cũ abdicatio ẽ Cũ præmii petitio est. Detur exemplũ quemadmodum tribuni appellẽtur. Seruus merettricẽ dñam amat. uult illum tribunus crucifigere. Appellat tribunus đ iiusto supplicio. Quid abdicatio? Aĩcos nõ hẽt & abdicat̃. Cum præmii petitione quomodo fit? uir fortis petit præmium. Rusticus fortiter fecit: petit præmii nomine: ne oues immolentur.

q Vantitas nũeri quã tertiã spẽm esse diximus negocialis extra scriptũ quemadmodum fit? Cũ q̃titas sine ulla compatione tractatur: ut tyrannicida præmiũ petat duos tyrãnos occidit. Petit duo præmia: & contradicitur. Hic enĩ quæritur p q̃titatem sine ulla compatione tyranni lex illa una fuerit aut duæ.

Quarta species extra scriptum negocialis status: quæ ẽ cum causæ reddũtur mortis uoluntariæ? ut eunuchus amat: reddit causas uoluntariæ mortis.

c Omparatiua species extra scriptum quot modis fit? quatuor. Cũ diuinatione: cũ qualitatũ comparatione: cum q̃titatum: cũ duaꝝ qualitatum. Quæ est diuinatio? cũ de idoneo accusatore quæstio est

id est cũ duo uel plures accusationem sibi uendicẽt. ut est: qui habebat filiũ & uxorem meretricem diligebat: uult filius patrem accusare demẽtiæ: uxor malæ tractationis. Hic. n. quæritur quis magis accusare debeat.

Qualitatum comparatio quæ est? Cum psonæ comparantur qui plus reipubli. præstiterit: petat præmiũ: contendunt medicus & orator.

Quantitatum comparatio quæ est? quando facta comparantur & quæritur quãtum hoc uel illud sit.

q Vot modis fit q̃titatũ compatio? duobus: cũ aut res comparantur aut numeri. Res quemadmodum compantur? ut qui plus reip. præstiterit: petat præmiũ. Alter hostes ab obsidiõe repulit. Alter hostium ciuitatem cæpit. Cõtendunt de præmio? Hic enĩ res gestæ eorũ comparantur. Numeri queadmodũ cõparantur? ut in iudicio septẽ iudices sedeant: & eorũ sententia probetur q̃ plures dixerint. Reũ tres iudices capite damnandum iudicauerunt duo exilio: duo absoluerunt. Quæritur quorum prior sententia sit trium iudicum qui capite damnarunt. An quattuor qui non capite damnarunt.

Duatum qualitatum cõparatio quæ est? cum personæ simul & res comparantur? ut ẽ qui plus reipublicæ præstiterit: petat præmium. In ciuitatis seditione orator cõcordiam fecit in Senatu suadendo. Philosophus apud populum contẽdunt de præmio. Hic enim & personæ comparantur philosophi & oratoris: & facta eorum q alter in senatu suaserit: alter ad populum.

Egales ſtatus quot ſunt? ſecundum hermagorã
l quattuor. Scriptum & uoluutas leges cõtrariæ.
Ambiguitas Collectio. Accidit ad hos & tranſla
tio quæ tantum legalis eſt: & diffinitio quam etiam le//
galem accipimus: ſecundum. M. tullium.

Tranſlatio quot modis fit? quattuor a perſona a re a tem
pore a loco.

A perſona quot modis fit? duobus. Rei & accuſatoris.

Quemadmodum proſcribimus a re? ut ſi infamem ne/
gemus agere poſſe. A perſona eius qui reus eſt? ut ſi ne
gemus poſſe accuſare uirum fortem. A re quomodo
præſcribimus? ut filiis aduerſus patrem ne ſit actio. niſi
dementiæ. filius uult accuſare patrem affectatæ domi/
nationis ille præſcribit.

A tempore quemadmodum præſcribimus? duplici mõ:
ſi aut olim eum agere potuiſſe dicamus: nunc agere nõ
poſſe. Aut ſi nunc agere non poſſe cõtendamus poſtea
uero poſſe dicamus.

Olim potuiſſe ſed nũc non poſſe quemadmodum ut pu
pillus ne agat cum tutore poſt acceptam tutelam niſi in
tra quinquẽnium. Pupillus accepta tutela nomen mili/
tiæ dedit. poſt quinquennium dimiſſus uult agere cum
tutore. Ille præſcribit. Tutor enim dicit olim illum agere
potuiſſe ſed nunc non poſſe.

Quemadmodum præſcribimus eum aduerſarium po/
ſtea agere poſſe nunc uero non poſſe cõtendamus? Pu
pillus nõ agat cum tutore: niſi poſt acceptam tutelam.
Pupillus amat meretricem. Petit de tutore. ut eam ſibi

redimat. Non redimẽtem accuſat malæ geſtæ tutelæ. Ille præſcribit. Hic enim tutor dicit eum nõ accepiſſe tutelam. & ideo nondum agere poſſe.

A loco quemadmodum præſcribimus? Cum aduerſariũ dicimus alibi agere poſſe non ibi ubi intenderit cauſã. Vt ſi dicamus nõ Romæ ſed ĩ prouincia eũ agere poſſe. Non apud prætorem ſed apud conſulem.

A modo non præſcribimus ſicut apud. M. Ciceronẽ habemus ſed idem accipimus modum ꝙ rem.

Quod intereſt inter præſcriptionem & tranſlationem? qđ præſcriptio excludit actionẽ. Trãſlatio autem differt.

Trãſlatio quot modis fit? duobus principalibus per qualitatem ut ſupra & per quantitatẽ ut ſi dicamus nõ poteſt aduerſus tot: Atq; id tot rebus utilitatis & poſtea.

Præſcriptioni quot modis occurrimus? quattuor. παρα γραφη αντιπαραγραφη defiuitione: Iuris ratiocinatiõe?

ſ

Cripti & uoluntatis ſtatus quot modis fit? duobus. Cum aut prima pars ſcripto nititur. ſecũda uoluntate contendit aut cum utraque pars amiſſo ſcripto ſola uoluntate co ntendit.

Cum prima pars ſcripto nititur: ſecunda uoluntate quẽadmodum fit? ut Peregrinus ſi muros aſcenderit: capite plectatur. Peregrinus muros aſcendit: hoſtes pulſauit: petitur ad pœnam. Contradicit utraque pars.

Omiſſo ſcripto quemadmodum ſola u oluntate contendit? ut decedens cauit teſtamẽto: ut uxor ſua decem milia acciperet ſi alii nõ nuberet. Poſt annum peperit. Repetunt ab ea hæredes decem milia; illa cõtradicit. Hic enĩ

d

utraque pars de testatoris uoluntate contendit.

l Eges contrariæ quot modis fiũt? duobus. Cum duæ leges cõtrariæ tractantur ex singulis ptibus aut cũ una lex duplex ẽ: & eius sibi singulas ptes aduersarii uendicãt. Q uare hunc modũ nõ recipimus quoniã nulla hic iuris ẽ compatio: sed sola præmiorꝝ petitio: quæ ad negocialem ptiet statũ: & quia tũc ẽ status legũ contrariaꝝ: cũ altera lex necesse est pereat.

a Mbiguitas quot modis fit? quinqꝫ: p discretũ siue p indiscretum modo obscuro p homonymiã: per distinctionem: p abũdantiã. per deficientiã.

Per discretũ & indiscretum queadmodũ fit? ut meretrices si ancillas habuerit publicæ sint. Meretrices habent ancillas. Q uæstio est quæ debeant publicari meretrices: an ancillæ earum: an utræqꝫ.

Per homonymiam quomodo fit ut legauit testamẽto discum suo aĩco. hæres offert uas uitreũ. ille petit argẽteũ

Per distinctionẽ quomodo? ut quidã duos amicos habebat: alterum nomine Milesium: alterum Lesium: testamento ita cauit. Amicus meus hæres esto Milesi. Contendunt de hæreditate lesius & milesius.

Per abundantiam quemadmodum ut meretrix aurata ueste ne utatur: si usa fuerit publicetur. Metetrix aurea ueste usa est. Q uæstio est quæ debeat publicari ipsa an uestis eius. Q uomodo hic per abundantiam fit ambiguitas? quoniã si tollas ne utatur ita legẽ ponas. Meretrix aurata ueste si usa fuerit publicetur. ĩcipiet publicatio ad meretrices pertinere.

Per deficientiam quomodo? Testamēto ita cauit ab hæ-
rede meo dari uolo amico meo decem uasa argēti: quæ
elegerit. Quæstio est quis debeat eligere.

Collectiuus status quis est? cum ex scripto colligimus id
q̄d scriptū nō est: ut pinde eē doceāus ac si scriptū esset.

C Ollectio quot modis fit? quinq̧. a simili: a conse-
quenti: a contrario: a maiore ad minus: a minore
ad maius.

A simili quēadmodū? Testamēto ita cauit: ut q̄ patrē pul
sauerit: manus pdat: Matrē pulsauit: petitur ad pœnā.

A cōsequenti quēadmodum? Adulteros deprehensos li
ceat cæcare. In adulterio depræhensus cū excæcatus es-
set: & perductus esset postea a parasito suo in adulteriū
maritus cum eos inuenisset parasitum excæcauit. Para
situs de eo repetit talionē. cōtradicit maritus. Hic. n. col
lectio fit huiusmōi: quoniā maritus dicit cōsequēs eē ut
eius oculi eruerētur quo mīstro adulteriū ē commissū.

A cōtrario q̄uo? desertor capite plectatur. desertor quidā
fortiter fecit: uult petere præmium: & contradicitur.

A maiori ad minus q̄uo? Exulē intra fines deprehēsum
liceat occidere. quidā exulem intra fines deprehensum
uerberauit: & accusatur q̄ contra leges fecerit.

A minori ad maius quomō? Qui cōmilitonem in acie p
texerit petat præmium: imperatorem protexit: uult pe
tere præmium: & contradicitur.

Definitio legalis quēadmodū fit: cū petitio ex lege descē
dens uerbis ē definiēda. i. cū uerbū ī lege poitū definit:
ut est qui nauim in periculo positā rexerit: eius sit nauis

cũ onere & q nauẽ reliquerit is nauim & onus amittit. Gubernator & mercator naufragiũ passi sunt. Orta tẽpestate gubernator in schaphã trãsiliit: & funibus quo ad potuit naui opitulatus ẽ. Mercator in clauũ incubuit nec potuit mori. Naufragus ad gubernaculum redit. Sedata tẽpestate peruenerũt ad littus. Contendũt de naui & onere. Quemadmodum est hic definitio legalis? quoniã quærit quid sit nauĩ regere & quid relinquere: q uerba in lege posita petitiõis faciũt q stionem.

Status ubi inuẽitur? in eo qui ꝓbamus: aut in eo ex quo ꝓbamus. Secũdũ theodoꝝ in eo ex quo ꝓbamus. Secundũ hermagorã aũt & plurimos in eo quod ꝓbamus. Nã ex quo ꝓbamus argumẽtum continet: & non põt uideri in eo eẽ status quãdo nõ id subscriptum ẽ: sed in id quod ꝓbandũ est. Ut cum causa ẽ ꝑ Milõe. Nã qđ ibi ꝓbat relatio ẽ. P. clodius meruit occidi. Ex quo ãt ꝓbãus cõiectura ẽ. Insidias. n. fecerat.

Cum plures status inuenerimus qũo eligimus principalem? Primo quæremus quis cuius sit in locis diuisiõis. Nã qui alteꝝ in se habuerit is erit principalis. Qui uero in locis diuisionis fuerit alterius quasi mẽbꝝ eius est iudicãdũ. Qui in locis fuerit alterius ipse quoq; præceptis suis. i. locis suis diuidetur. Non semper: sed quãdo uim habuerit incidentis.

Qui ẽ incidens status? q confirmat principalẽ. Incidens locis suis semp impletur? semp quoniã necesse ẽ impleri eũ qui seruit & opatur: & in res suas tradit prĩcipali.

Si neuter in alterius locis fuerit: quid faciemus? quære-

mus quid cuiq̃ seruiat: nam qui seruierit: is erit incidẽs.
Qui uero dominabitur: is erit principalis.
Si neuter alteri seruierit: quem iudicabimus principalẽ? utrunque.
Huiusmodi controuersia quid uocatur? Cõplexiua. Cur ita: quoniam duos in se uel plures amplectitur status.
Has aũt: id est complexiuas quemadmodũ diuidemus? finito uno statu ad aliũ ueniemus: ita tamen ut quæramus: quẽ primo tractemus: id est eũ unde incipit quæstio: hoc ẽ unde nascitur origo litis: & qui maiorẽ in se cõtinet pugnã: aut eum qui ad affectus ptinet: iuxta epilogos tractamus: q̃ si pugna inuidiosa fuerit aut periculosa eũ statum in primo tractabimus: qui ptinet ad affectus. Melius. n. lenitis ac placatis in ptẽ nostrã iudicibus uel in aduersarios concitatis moralitate quadã: uel sympathia ad pugnam sine inuidia desceudemus.

c Omparatiuas materias quot mõis diuidemus? Tribus. Aut enim perpetua est diuisio. Aut partita: Aut duplex.
Quæ est perpetua? cum una pte omnibus suis locis explicata ad alteram desecndimus.
Quæ est partita? quum singulas quæstiões singulis cõparamus non cum locos diuisionis.
Quãdo quo utẽur genere diuisionis? Cũ singulæ quæstiones pares sibi sunt in compatione: tunc utemur duplici diuisione: q̃ si quædã fuerít cõtra nos quæstiões p tito utemur genere diuisiõis: & locis singulis compabimus. Cur ita? quoniã ibi possumus q̃d contra nos ẽ: la-

tẽter olttere uel detegere. q̃ ſi ſigulas qõnes ſigulis cõpa mus: & ibi aliqd prætermiſerimus: id qđ nobis obeſt manifeſtũ uidebimur præteriſſe. Quod ſi aliquis locuſ cõtra nos fuerit: & nõ potuerimus uti eius cõparatiõe: perpetua utemur diuiſiõe in qua etiam quoſdam contra rios nobis locos latenter poſſumus præterire.

Diuiſio eſt ſemper eadem utriuſq̃ partis? non ſemper: Nã plerunque aliud alii expedit parti. Siquidem diuiſio pro ſua utilitate formanda eſt.

Quod ſtatus eſt ſemper utriuſque partis? & ipſe aliquan do diuerſus eſt apud litigantes.

Conſulti. Chirii Fortunatiani artis rhetoricæ. Scholicæ liber. i. explicuit. Incipi Secundus.

r EPerto ſtatu quid conſideramus? totã mate riã per ſeptẽ circunſtãtias Cur non ſtatĩ diui dimus? quoniã prius uniuerſam cãm confu ſe conſyderare debemus: tunc oĩa quæ reper ta ſunt: capitulatim quæſtionibus ordinare.

Quot ſunt circunſtantiæ? ſeptem. Perſona. Res. Cauſa. Tempus. Locus materia. modus.

Perſona quot modis conſyderatus? xxii.

Nomine: ut ſapiens. Natione ut græcus.

Patria ut athenienſis.

Genere ut nobilis uel ignobilis

Dignitate ut uir fortis:

Fortuna ut diues pauper:

Corpore ut ualidus longus.

Circunstantias q[ue] nobis considerare debemus secundum rhetoricam. quot modis consideranda est persona.

Inſtitutione uel educatiõe:ut qũo ſit ĩſtitutus eruditus
Moribus ut frugi luxirioſus paciens uel impaciens.
Victu ut ſi prodigus aut bene frugi
Q uomodo rem ſuam adminiſtret.
Q ua conſuetudine domeſtica ſit.
Affectione equorum armorum canum.
Arte uel ſtudio:ut medicus orator.
Conditione ut ſeruus addictus.
Cõditiõe alia õ liberos ſpectat ut adoptiuus abdicatus.
Habitu ut nitido ſordido obſcuro
Vultu:ut læto triſti.
Inceſſu ut cito uel tardo.
Oratione ut graui ſeditioſa.
Affectu ut lætitia ira.
Morbo debilitate.

Nre quid conſyderamus? Theſin. Conſideratio
i thematis multiformis ẽ.in qua uidebimus quæ
ſit & qualis quæ quaſi publica eſt oĩum circũſtan
tiaꝶ ut an illa res fieri poſſit ab ullo hoĩe illa cauſa illo tpe
illo loco illo modo illa materia q̃uis oẽs circũſtantiæ hoc
modo ſibi inuicem ſint coniunctæ.

Mnis cauſa qualis eſt? Aut ĩpulſiua:ut ira odium.
o Aut raciocinatiua ut lucrũ hæreditas. Impulſiuã
græci quid uocãt ορεκτηκην Ratiocinatiuã quid
uocant? λογ κην αιτιαν. Ex his quæcunque fuerit qua
lis eſt? Aut efficiens quum dicimus illa ratione pro-
uocatus eſt quod ποιητιονατ ον græci uocant. Aut ad
iuuans:quum dicimus etiam illa cauſa acceſſit: quod

απερθετηκον αιτιον græci appellãt. aut prohibẽs: immo habui causam non faciendi ne ad inimicum meũ hæreditas perueniret quod κλωυτικον αιτιον græci nũcupãt.
Si nihil horum in cã iuenerimus quid afferẽus? Aut ipsum factum causam faciendi fuisse dicemus. Aut ipsam psonam talem semper fuisse monstrabimus.
In ipso facto queadmodũ cãm cõsistere dicemus? ut dicamus in ipso furto causam fuisse faciendi: quod συνδεκτικον αιτιον uocamus.
Q uid in persona? ut si seditionis aliquẽ arguamus dicamus illum semper seditiosum fuisse.

t Empus quot modis cõsideratur publicis? tribus futuro: præsenti: præterito. Ex his quodcũq fuerit quibus modis inuenimus? Aut naturali ut die nocte aut legitimo idest statiuo ut festo nefasto. Aut accidenti ut fame lue. Aut communi ut messis uindemiæ: Aut singulari ut quãdo ille togam uirilẽ accæpit quãdo ille duxit uxorẽ. Aut ꝓprio: cũ dannatus esset: cũ abdicatus esset. Aut oportũitate quã græci uocãt ευκαιριον.

l Ocus omnis qualis est? aut naturalis ut in mari ĩ monte in cãpo. Aut positiuus ut in ciuitate. Positiuum quot modis cõsyderamus? octo. Publico ut theatro stadio Priuato ut domo uilla. Sacro ut templo adyto. Religioso: ut mausoleo sepulchro. Infami ut lupanari. Interuallo ut prope Longe Q ualitate ut contra post ante Q uantitate ut angusto spacioso.

m Odus omnis qualis est? Bipartitus. Clam aut palam. Nam quæcunque alia offerri possunt ad

iſta reducunt̃ ut uiolēter. Impotēter. Audacter. Quod enim ita factum eſt id palam factum eſſe manifeſtum eſt. Aut uero quod captioſe inſidioſe fraudulenter dolo ſe: clam factum eſſe cognoſcimus.

Materia quibus modis conſyderat̃? & hæc multiformis eſt ſicuti rem eſſe diximus. Vt fuſte gladio laqueo ueneno & cæteris. Quodcunq; in themate fuerit quibus ex cauſis collocat̃? Aut ut controuerſiā faciat: Aut ut augeat quæſtiones.

Poſt conſyderationem thematis quid faciemus? controuerſiam diuidemus.

In diuiſione quid cōſilii obſeruādum eſt? Vt primo loco proponamus præſcriptiuas queſtiōes deinde generales tunc ad locos diuiſiōis ueniamus qui in arte traduntur.

Præſcriptionem ſemper in prima parte tractabimus? nō ſemper. Nam & aliquando & ī nouiſſimam ptē differemus: quod tunc faciemus ſi aut res indiuiſa fuerit: aut ſuſpecta perſonæ.

Diuiſiōis uitia quæ ſūt? εκλεηψισ πλεονασμωσ αταξια

Coniectura quot locis diuiditur? decem. παραγραφη paragraphe. αντιπαραγραφη antiparagraphe. non uerisimili quæſtione uoluntate facultate. Ab initio ad finem deriuatione cauſæ. Veriſimili defēſiōe. Epilogica qōe.

Semper omnibus his locis coniecturam diuidemus? nō ſemper. Nam ut non omne nomen omnibus litteris ſcribitur: ita non omnibus locis omnis materia diuiditur quod ipſum fieri etiā in cæteris ſtatibus ſcire debemus: cum accuſator id quod negamus quærit a quo ſit

admissum quod graeci uocant. αφικρισιν

Huic loco quot modis occurrimus? tribus. Aut ignorantia: si dicamus nescio: Aut si in ipsum aduersarium retorqueamus: ut si dicamus tu fecisti: Aut si in aliũ quẽlibet: ut puta ille fecit.

d Iffinitio quot locis diuiditur? sex. Definitiõe. Collectione. Q uãtitate. Comparatione. Cõiectura qualitate quae spectatur. Iusto. utili honesto. epilogica quaestione.

Absoluta qualitas quot locis fit? quinque. Definitione summo ad imũ. A partibus. Iusta uoluntate. Epilogica quaestione. aliquando & locis scripti & uoluntatis: cum scriptum tecipit quaestionem.

Relatio quot modis diuiditur? undecim: nec sola relatio sed omnis speties assumptionis quibus a sũmo ad imũ. ab ipsa assumptione quae fuerit si relatiuus a relatione si remotiuus a remotione: si conpensatiuus a compẽsatio si uenialis a uenia.

Q uid sunt alii loci? a tefutatione assũptionis per coniecturam uel quantitatem relatione remotiõe? a fine? a collectione? a maiestate: a comparatione facti & assumptionis. Coniectura. Cõmuni qualitate: uel epilogica q̃stiõe.

Omnes speci es negotialis status hiisdem locis diuidũtur e diuersis. Nam singulae habent suos certos locos diuisionis. Negotialis scripto cum lex fertur uel rogatio quot locis diuiditur? tredecim. cũ uerba scripti excutimus id ẽ cum quaerimus an obscura sit lex uel rogatio. An minus plena an dubia & anceps.

Sequens locus quis erit? cum quærimus an contra legẽ uel decretum uel morem referatur & siquid huiusmodi fuerit.

Quid tertius? an honesta sit lex quam ferimus.

Quartus? an utilis sit uel iuxta. Quintus an necessaria. Sextus? an facilis sit in accipiendo. Septimus? an possibilis in faciendo. Octauus an alia lege satis caueatur id quod in hac noua significatur. Nonus? an hoc alio modo fieri possit: quod noua lege cõpræhendit. Decimus? quo animo quis legem ferat. Vndecimus? quo animo quis contradicat. Duodecimus? coniectura qua quærimus qua causa factum sit uel fiat. Terciusdecimus? cum querimus τηνεκβασιν id est euenturum quid sit futurum si lex fuerit probata uel si non fuerit accepta. His semper locis lex diuiditur & rogatio. non nunquam & locis scripti & uoluntatis aut diffinitiui status aut collectiui.

Iniectio qualitatum quot locis diuiditur? Sex a Summo ad imum. Fine incidenti. Qualitate communi. Comparatione qualitatum. Continentia. Coniectura uel Qualitate.

Particula iuris quibus locis diuiditur? hisdem quibus cũ lex fertur uel rogatio: si quãdo ex æquo & bono petitio est Non nunquam & locis translatiui status cum præscriptione petitio summouetur. Aliquãdo scripti & uoluntatis cũ petitio ex lege descendit. Quod si nihil horũ fuerit hisdem locis materia diuidetur quibus iniectio qualitatis.

Quantitas numeri quot locis diuiditur? quinq;. Quãtitate. Fine. Continentia. Qualitate. Coniectura.

Cum causæ mortis uoluntariæ reddũtur quot locis? sex. Legis interpretatione. Ab initio ad finem. Definitione Transmotione. Coniectura uel uoluntate. Qualitate: uel epilogica quæstione. τησ εκβασεωσ: id est euentus.

Diuinatio quot locis? quinq;. Rerum uel formularũ cõparatione. Continentia: idest cum quæritur an in alterius postulatione alterius quoq; postulatio contineatur. Temporis ratione: idest cum significatur alterum priorem ad causam accessisse. Personarum comparatione: in quo spectamus uter uere uelit: & uter magis possit. Voluntate uel coniectura.

Qualitatum comparatio: id est personarum quot locis diuiditur? Sex. Comparatione honesti utilis: necessarii. Continentia circunstantia uoluntatis uel cõiectura: cũ quærimus scire quid sit futurũ si ita fuerit pnũciatũ.

Quantitatum comparatio quæ fit? in rebus: quot locis diuiditur? quattuor. Ab initio ad finẽ. i. rerum gestarũ comparatione continentia circunstantia coniectura.

Quantitatum comparatio quæ fit in numeris quot locis diuiditur? quinq; Quantitatũ cõpatione. i. numeri fine. Continentia. Coniectura. Qualitate.

Duarum comparatio qualitatum id est personarũ & rerum quot locis fit? sex. ab initio ad finẽ definitione duarum quantitatum. Comparatione. Continentia. coniectura. qualitate.

Translatiuus status quot locis diuiditur? Octo. Propo-

ſitione ſcripti. Homonymia uel ſinonymia deductione generis ad ſpeciem. Fine incidenti. A ſummo ad imum Tranſlatiua qualitate. Coniectura: Communi qualitate.

Coniectura ſcripti & uoluntatis quot locis diuiditur. nouem. propoſitione ſcripti. Deductione generis ad ſpeciem uoluntatis. Interpretatione. Antithetica quæſtione. Tranſlatione. Tranſmotione. coniectura: qualitate.

Voluntas legis quot modis conſyderatur? Tribus. Vno cum legis ſcripto apparet eam ſemper non poſſe ſeruari: ut qui parentes non aluerit uinciatur. Neque enim ĩfans aut debilis alere poſſunt. Altero cum ex uerbis legis ĩtelligi poteſt aliud uoluiſſe latorem eius: ut qui nocte cum ferro depreheſus fuerit uinciatur. Cum maſſa ferri inuentus eſt uir: uult magiſtratus eum alligare cædis: Apparet enim latorem legis de telo non de maſſa cauere uoluiſſe. Tertio cum exemplo multarum legum probamus præſentem quoque legem ita ſentire: ut nos defendimus. ſicut. M. Tullius fecit pro. M. tullio & pro. A. cecina.

Leges contrariæ quot modis diuiduntur? ſex. Interprætatione. Scripto. Dᴐfinitione. Interpretatione legum. comparatiõe perſonarum. compatione qualitatum.

Leges quibus modis comparantur? Cũ quærimus utra ſit antiquior: utra ad Rempublicam pertineat. utra ad res publicas: utra ad deos: utra ſit honeſtior: iuſtior. magis neceſſaria: utra de ſpecie caueat: utra de genere.

Ambiguitas quot locis diuiditur? nouem: Propositione eius quod ex scripto dictoue excipimus ad utilitatē nostræ partis. Voluntate: fine. comparatione. interpretatione. compatione personarum uel rerum: loci: æquitatis. Collectiuus status quot locis diuiditur. Octo. Collectione: Quantitate: Comparatiōe. Iusto: cōiectura in qua quo animo fecerit. Aut certe ubi dabimus quasi epilogicam quæstionē τησ εκβασσωσ .i. euētus quid sit futurum si ita fuerit, pnunciatum utili honesto. Epilogica quæstione. in loco coniecturæ si eo basis fuerit reperta: eodem modo collocabitur an eam differemus? ad epilogicam quæstionem differemus. Nam hoc facit plerunque quod solet Epilogica quæstio.

Definitio legalis quot locis diuiditur? Quindecim: Propositione scripti. Deductione generis ad spēm. Fine incidenti: Collectione: quantitate: comparatione: continētia: coniectura: Translatione: transmotione. Antithetica quæstione: Iusto: Vtili: Honesto: Epilogica qōne.

De partibus orationis.

p Ost diuisam materiam quid consideramus? Partes orationis.

De partib' orationis secundū rhetoricam.

Partes orationis quot sunt? Quattuor: Principiū: Narratio: Argumentatio Perroratio. Sūt hæ solæ an sunt & aliæ? Hæ κατὰ τὸ πλεῖστον: id est iuxta plurimum. Nam & alias quidam tradiderunt. Quas? Proectesin proparasceuen διεξοδον. id est excessum νεον partitionem: propositionē: υπεξαιρεσιν αναкεφαλεωσιν: sed & ipsam argumentationem nostrorū argumē

torum quæ προηγούμενα :id est præcedētia dicuntur: & reprehēsionem eorum quæ ab aduersario proponū tur: quæ ἀναγκαῖα græci uocant.

De Exordio.

q Vemadmodum optime principia ducemus? Si officia eorū diligētius considerauerimus: Quæ sunt ista? ut iudicem attentum faciamus & beniuolum & docilem.

In quibus hæc obseruabimus? In figuris materiarū: quæ græci σχήματα appellant. Quot sunt istæ? quinq₃. ἔνδοξος: idest honesta. ἀμφίδοξος: Amphidoxos: id est anceps: παράδοξος paradoxos: id est admirabilis: ἄδοξος: adoxos: idest humilis. δυσπαρακολούθητος: Disparacoluthetos: id est obscura.

In eudoxo qualem iudicem faciemus? beniuolū. Quid in amphidoxo? beniuolum: sed ita ut ab eo: quod turpe est ad id quod honestum est eum auocemus: In paradoxo qualem? beniuolum per insinuationem. Quid ī adoxo? Attentum. Quid ī disparacolutheto? Docilē.

f Iguræ cōtrouersiæ: id est schema: quibus modis inuenitur? Persona & Re.

Quid ē insinuatio? Subdolum principium quo occultius irrepimus in animum iudicis.

Quo differt exordiū a principio & insinuatione: ꝙ exordium genus est. Principiū & insinuatio spēs sunt eius.

Ergo principium ab insinuatione quo differt? ꝙ principium simplex est. Insinuatio autē subdola & occultior.

Principia quot modis principalibus dicuntur? duobus a persona & a re. A persona modis tribus. aut a nostra: aut ab aduersarii. aut iudicis.

Quid a re? res multiformis est quæ habet in se & ἐνωσιν & accidentia.

Quid aliud in principiis obseruabimus? uirtutes eorũ.

Virtus quibus partibus constat? Qualitate & quãtitate In qualitate. Quid obseruabimus? ut & de re sit. & pro re: id est ut ea quæ nos adiuuant augeamus. & ut aduersis occurramus: & ut materiam complectamur: & ut ita ab extremo principio ad narrationem descensus subtiliter fiat: & ne sint uitiosa principia.

PRincipiorum uicia quot sunt? vii. quæ omni sunt ratione uitanda. Quæ sunt? uulgare siue generale. Commune. Commutabile. Longum. Separatum. Translatum. Contra præcepta contrarium.

Prohemium contrarium an uitiosum est? Contrarium non tantum prohemium esse nõ debet: uerum omnis pars orationis.

Sunt alia uicia prohemiorum? Sunt. quibus quidem nõ nunq̃ uti possumus: sed certa compellente ratione idest cum desyderat causa. Quæ sunt ista? Apologicõ. Gnomicon. Enthymematicon. Paradigmaticon. Schematismenon: Ametaphoreticon.

In quantitate autem obseruandum est ne sint aut nimiũ pauca au tnimium plura.

Quando paucioribus utendum est principiis? quando insinuatio non est necessaria.

Quando plurimis? quando insinuatione fuerit utendũ ita tamen ne nimium plura sint. Cur ita? quoniam non ibi consumenda oratio est.

Quando insinuatione utemur? cum animum iudicis nobis infestum senserimus. Quibus modis hoc intelligemus? Tribus. Aut enim est in ipsa causa quædam turpitudo: aut ab iis qui ante dixerunt iam quiddã auditori persuasum uidetur. Aut eo tempore locus dicẽdi datur cum iudices iam deffessi sunt audiendo. Proectesis.

Quid est Proectesis? cum ante narrationẽ aliquid causa docilitatis afferimus: ut fecit Cicero pro Roscio.

Quid ẽ proparasceue? siue præparatio siue præstructio. Procatasceue est qua nobis iudicem præparamus. Cũ aut quædam nobis obsunt. & illlis prius occurrendum est: ut fecit Cicero pro Oppio contra. M. cottæ auctoritatem. Aut cum quædam prosunt & ea debemus utiliter spargere: quæ nobis per totam actionem prodesse possint. ut fecit Cicero pro Deiotato rege. ubi ostendit qua fidutia aduersarii & quid opinantes dietarum reũ ad Cæsarem deuocarunt.

P. oppio

P. Deiotaro

De narratione.

In narratione quid primo uidendum est? An ea uti debemus. Nam in plerisque narrationem materia non recepit.

Quando non est narrandum? Cum aut causæ obsunt res gæstæ: aut quando nihil prosunt aut cũ totam narrationem consumptura oratio est.

Si oberunt res gestæ: quid faciemus? quæstionibus erũt reseruandæ: & per totã orationem concidẽdæ: ut statim singulis occurramus. quod ipsum in narratione facere non possumus. Quod si quædam obsint & quædam prosint quæ ꝓfuerint narrabimus: quæ uero obsuerint ea quæstionibus reseruabimus.

Hoc genus narrationis quid uocatur? Concisum.

Quando nihil prodest narratio? cum quemadmodum aduersa pars narrauit: ita & nos narraturi sumus.

Quando totam orationem narratio consumit? cum res gestæ uicem obtinent argumentorum: uel cum causæ redduntur mortis uoluntariæ. Cum fertur lex uel rogatio. Cũ diu inatio est. Cũ qualitatũ uel q̃titatũ comparatio est. In his enim res gestæ approbant causam. Item cum coniecturaliter fecisse nos negamus.

Concisa etiam oratione tunc tantum utemur quando quædam aduersa sunt nobis. immo & cum singulæ res gestæ maximam inuidiam continent: aduersariorum possumus orationem concidere: ut præpositis singulis rebus statim exaggeratione utamur cur ita? ut indignationem iudicum non semel sed sæpius in rebus singulis excitemus. sicuti fecit Marcus Cato de re floriana.

Quando non loco ponitur narratio quando non in ea parte orationis collocatur ubi res postulat: & si quibusdam rebus grauioribus ante narrationem prius fuerit resistendum ut fecit Cicero pro milone.

Quando non quemadmodum causa postulat narratur? Cum aut id quod aduersario prodest dilucide &

ornate exponitur: aut id quod nos adiuuat obscure dicitur & negligenter.

Narratio omnis qualis esse debet? breuis ut libentius audiatur. Manifesta ut intelligatur, uerisimilis ut probetur.

Narrationum quot sunt genera? Quinque. Directum. Conuersum. Conuincens. Solutum. Comparatiuum. Quando quo utemur genere. Pro causæ qualitate. Nã cum aliquid approbandum est directo utemur & conuincenti. Quod est conuincens genus? quo ita utimur ut non tam iudicem doceamus quam aduersarium reuincamus. ut Cicero. fuisti igitur apud lecam illa nocte Catilina. Quid si aliquid improbandum fuerit? cõuerso utemur genere. Quando comparatiuo utemur? si causa rerum uel personarum desyderauerit aliquam cõparationem. Quid si causa hoc non exegerit? Soluto utemur.

Species narrationis quot sunt? octo. Nam prima est Diegesis quæ narratio est principalis est & Antidiegesis cũ aliquas res gestas extra causam positas inducimus: quiiudicis animum ad id quod causa desiderat confirmamus. Est & hypodiegesis. quando quæstionem narratiuo modo approbamus. Et catadihegesis cum sola narratione materia continetur: quæ in his controuersiis collocatur in quibus tota oratio narratiua est. Est & epidihegesis cum latius in quæstionibus uel ante epilogos exequimur eas res gestas quas in narratione breuiter attingamus.

Est & diasceue quæ res gestas nõ tã docet q̃ exaggerat.
Quando ea utemur? si quando uel pp inuidiam i aduer
sam ptem faciendam narrationem cõcidemus. Aut cũ
ipsa res ita aspa est: ut amplificãda potius sit q̃ docẽda.
Prohœmium mericon põt in aliqua narratiõe poni? po-
test: si ad aliquã relationẽ iudex est præparandus.
Apostrofas & prosopopeias in narratione possumus fa
cere? possumus si aut elegantia se uarietatis obtulerit.
Aut utilitas actionis exegert. Quid? & phonesim pos-
sumus interponere? possumus: ut plærunq;. M. tullius
facit: quas inimicitias si tã prohibere potuisset q̃ metue
re solebat: uiueret. & omnia deniq; quæ in tota oratio-
ne suis locis ponũtur. Nisi q hoc differunt: q in oratio-
ne ppetuum & plenum sibi uendicant locum: ut exces
sus. Partitio. Epilogus. In narratione autem cũ hæc fi-
unt: ea breuiter attingamus.
Ante narrationem potest partitio induci? potest: quãdo
ad inuidiam narratio fuerit concidenda. Aut si fuerit lõ
ga narratio: ut ad docilitatem iudicem præparemus. Ca
thola narratio oĩs qualis esse debet? Procatasceuos: id ẽ
ut habeat in se quæstionũ semina. Ea si sit præstructiua
quemadmodum id facere poterimus? si septem circũ-
stantias diligentius uiderimus.

p Ossumus aliquando omissis principiis a narra
tione incipere? Immo etiam necesse est: cum fe-
stinare iudicem senserimus: ne utendo principi-
is magis eum offendamus: dum illi moram facimus:
sed hæc in foro tantum. Quid in his scholasticis de-

clamationibus? minime. Non enim hic certi sunt iudi-
ces: quorum animus perspici possit: maxime cũ ad au-
diendum sint uoluntarii.

Quid in narratione nouissimo loco obseruabimus? ut ibi narrationem finiamus ubi est initium quæstionum & subtiliter ad eas descensum faciamus: ne quæstiones abrupte inchoemus. Post narrationem semper inducemus excessum: quem διεξοδον παρασκευην græci uocant: si materia desiderauerit: id est cum ea res est in narratione: quæ maximam in se cõtinet atrocitatem.

Cur non igitur inter partes oratiõis excessus collocatur? quoniam non eo tantum post narrationem uti possimus: sed ubicunque rei atrocitas postulat.

Excessus ubi sumitur? ex septẽ circũstantiis: si nihil exaggerari poterit. Ante quæstiones quid faciẽdũ est? Ananeosi utemur qua nobis ad argumẽtationem iudicem præparemus ad prohœmiorum modum: ut fecit Cicero pro Quinto & pro Cecina.

Ananeosis quomodo differt a prohœmio? quod prohœmium in quacunque orationis parte poni potest. Ananeosis autem nõ nisi post narrationem ante quæstiões.

Ananeosis a proparasceue quo differt? quod proparasceue: id est præparatio: ipsam rem tractat qua iudex concilietur. Ananeosis autem ad rem audiendam iudicem præparat: non ipsa re: ut proparasceue.

De partitione.

P Artitione semper utemur? Nonne hoc nõ tam causæ quam oratoris esse uideatur?

Quando ea utemur? cum causa fuerit uel coiuncta uel longa uel obscura.

Partitionis genera quot sunt? Duo. Cum aut ostendit: quid cum aduersario conueniat & quid in controuersia relinquatur. quid uocamus per se iunctionem. Aut cũ eas res e qbus erimus dicturi breuiter expõimus ut eas animo teneat auditor: quod uocatur p enumerationem.

In ea partitione qua quid conueniat: & quid non conueniat ostendimus: quid obseruabimus? ut illud quod cõuenit ad utilitatem nostram applicemus.

Quid in ea quæ rerum distributam continet expositionem quid obseruabimus? ut in ea sit breuitas: absolutio: paucitas.

Quid aliud in partitione obseruandum est? ne in multas partes partiamur: & ut sic eam inducamus nõ quasi certi: sed quasi ita existimantes: ut Cicero pro Sexto Roscio. Tres sunt res: de quibus me dicere arbitror oportere.

Quid aliud obseruabimus? ut quod primo loco proposuerimus primo exequamur: & ne statim partem principalis partitionis in partes alias diuidamus: sed suo loco: cum eam exequi ceperimus: ut Cicero de impio Cn. Pompeii: Hoc quid uocamus? mericen diegesin.

Semper ordinem distributionis in partitione factum in ipsa excusatione seruabimus? Non semper. Quando ergo ordinem non seruabimus? quãdo nõ in multas p tes oratio fuerit distributa. Nec enim metuendum est: ne iudicem mixtus causæ ordo confundat.

Item cum id quod nobis aduersum est nouissime poni-
mus in narratione:ne ad cætera iudex nos non admit-
tat. In executione autem id primo ponimus: ut pur-
gationem ei iungamus: & ne ea quæ aduersa sunt hiis:
proponamus: quod plærunq; in mericediegesi fit.

Quid aliud obseruabimus? ne post partitionem indu-
ctam aliam partitionem inducamus prĩcipalem: sed ali-
cuius partis principalis. Et quidem eo loco: cum ad eã
uenerimus in ipsa executione: quãuis & principalem ali
am partem post partitionem inductam in principalem
nouissimo loco adferre possimus: uel ad elegãtiam ua-
rietatis uel causæ utilitatem: id est si in propositiõe pars
aliqua inuidiosa fuerit: & proponi non debeat: & nouis
simo loco collocanda sit: ut a protetos impleatur: & ne
abstringi iudex ad plura uideatur.

Omnis partitio qualis est? aut nostra: quæ & proegu-
menos dieresis dicitur: aut aduersarii: quæ αιαγακια
dieresis nominatur. Aut communis: quæ micte potest
dici: ut Cicero de rege alexandrino.

Propositio omnis: id est protasis qualis est? Aut simplex
aut coniuncta. Coniũcta qualis est? Aut nostrarũ quæ
stionum: aut aduersarii: aut utriusq;.

Prĩcipales tantũ quæstiões iũgi possunt an & incidẽtes.

De confirmatione pariter
& reprehensione.

p Ost partitionem quid consyderabimus? Argu
mentationem.

Quo differt argumentatio ab argumẽtis: q; argumẽta

ea sunt quibus causa probatur. Argumentatio uero elocutio: qua argumenta ipsa uerbis explicantur.

Argumētationem in quot partes. M. tul. diuisit? in duas. Confirmationem & repræhensionem.

Quot sunt genera Argumentorum? duo. Artificiale & inartificiale.

Artificiale quot locis principalibus tractatur? quattuor. Ante rem. In re. Circa rem. post rem.

Ante rem quot loci sūt? septem. A persona. A re. A causa. A tempore. A loco. A modo. A materia de quibus plene in circunstantiis diximus.

In re quot loci sunt? duodecim. A toto. A parte. A genere. ab specie a differentia per septē circunstātias. qui locus recipit in se etiam a maiore ad minus a minore ad maius a proprio a deffinitione a nomine multiplici appellatiōe ab initio a progressione uel profectu a perfectione uel consumatione.

Circa rem quot loci sunt? decem a simili cuius species sunt quinq;. Exemplum. Similitudo. Fabula. Imago. Verisimile quod de comœdia sumitur. Addunt quidā & apologos ut sunt æsopi fabulæ.

Qui sūt alii circa rem loci? Dissimilia. Paria. Cōtraria per positionem & negationem απο πρυστι idest ut aliquid quod figurat casibus quattuor quibus colligimus coniuncta & copulata idest genitiuo datiuo actō ablatiuo. Ab inter se collidentibus per abitionem & amissionem idest εξιν & στερησιν. A maiore ad minus. A mīore ad maius. A præcedenti ab eo quod simul est uel a coniun

ctis uel a consequentibus.
Post rem quot loci sunt? duo. Ab euentu: & a iudicato.
A iudicato quibus locis argumentamur? Cum aut omni
um hominum iudicio nitimur: aut plurium: Aut opti-
morum: Aut eminentium ex his: aut eorum qui in una
quaque arte & scientia uersati sunt. est iudicatum & reli
giosum quod ad deos pertinet.
His soli sunt loci argumentoꝝ an & alii? Sunt & alii quos
apud alios atque alios auctores artium inuenimus απο
τωΝ ποσωΝ και συΝθετωΝ idest a coniunctione siue con
iugatis: quod quasi iunctum est personæ qualitati. Ut si
eum qui hostilia sentiat hostẽ iudicandum esse dicamus
ut eũ qui inimica consilia suadet inimicũ existimamus.
Qui sunt alii loci? A qualitate: ut si iracunde fecit: sine ra-
tione fecit. Et a quãtitate ut si seruis eodem modo factũ
est. Et a cõiunctis idest απο τησ διαιρεσεωσ ut fasces
lictores Toga prætexta sella curulis. Imperia. prouinciæ
magistratuum ornamẽta. sunt. Item a partitione idest
απο τησ συζυγιασ per omnes circunstantias cum par
timur aut ꝑ ꝑsonas aut per tempora. Aut cætera.
His omnibus locis accusator tantum uitur? utiq̃ & reus?
In coniecturali tantummodo statu immo in omnibus
quæ in his argumẽtorum locis obseruabimus ut uarie
his utamur in singulis statibus.

i Nartificialia argumenta in quas partes diuidun-
tur? In præiudicia. Rumores. In tormenta. In ta-
bulas. In iusiurandum. In testes.
Hæc quemadmodum tractabimus? quemadmodum &

artificialia tractatur. quoniam ex his locis omnia approbantur. In argumentis quæ cauenda sunt? Ne in aliqua parte nobis noceant: ne inter se discrepent: ne uulgaria sint: ne cum aduersario communia sint: ne arte petita, aut supra dignitatem causæ. Aut infra dignitatem.

Ab aduersario proposita argumenta quemadmodum reprehendimus? Aut redarguendo: cum aut totum aut partem eius contrafacere monstrabimus: aut repugnãdo cum docemus falsa sumpta esse pro ueris. uel si ex his quæ sumpta sunt non effici eiusmodi conclusionem docemus. Aut compẽsando si contra argumentum quod aduersum nos est aliud opponamus.

s Pecies quæstionum quot sunt? octo. generalis. specialis. principalis. incidens. uolũtaria: quã proegumenõ uocamus. Necessaria quã αναγκαιαν dicimus. Accidens erratica siue thetica.

Omnis quæstio qualis est? Aut προηγουμενοσ quæ a nobis inducitur ut confirmetur. Aut in anãcæa quæ ab aduersariis ut refellatur.

Nostræ quæstiones quot modis principalibus inducuntur? duobus. aut singulæ separatim aut pluures coniunctim.

In quæstiõibus inducendis quid obseruandũ est? ut eas uarie inducamus. Aut per simplicem propositionẽ. Aut per præparationem. Aut per figuras dianæas. qui locus multiformis est. Nam pene tot sunt occasiones inducẽdi quæstiones in hoc genere quot sunt figuræ sententiarũ: Aut per solutionem idest κατα διαλυσιν. Aut per

adiectionem idest αφορισμον. Aut per admonitionem: Aut per dissimulatam propositionem, aut per instructā propositionem. Aut per partitam. Aut per similitudinem superioris quæstionis. Aut per similtudinem superioris respōsionis. At per inuersionem id est cum primo eam quæstionem tractamus quæ secunda est de hinc primam.

Quibus modis hypophoras inducimus? Iisdē fere quibus & nostra prohegumena. Non sunt alii modi in anthypophoris inducendi? sunt. Aut cum obscure ponitur. Aut cum aduersarius aliquid agendi causa potius dixit quam probandi. Aut cum per hypophoram gradum faciamus nostræ propositionis. Aut cū aduersarii propositionem in nostram partem cōuertimus: quam peristrophen uocamus. Aut cū secunda proposita quæstione primam rractamus.

Hoc quādo faciemus? uel cum elegantiam uarietatis affectamus. uel cum prima quæstio cōtra nos ualde facit & non est in primo loco ponenda.

Hypophoras semper inducimus? non semper. Nā elegās ratio est eam aliquando dissimulare: attamen ita respondere: quasi eam non subtraxerimus.

Possumus post respōsionē hypophoran inducere? possumus quādo inuidiosa propositio est & fortior respōsio: ut in diuinatione uerrinarum.

In hypophoris quæ cauenda sunt? ne plene & copiose ponantur: quod tamen aliquando facimus duabus ex causis. Aut irridendi aduersarii gratia si hoc

augeat de quo nulla quæstio est ut pro Cornelio maiestatis: aut si discrepãs aliqd oñdat: ut de rege alexãdrio.

Quot modis imminuimus hypophoras? Tribus. Adiectione uerborum. Immutatione. Detractione.

Quo differt hypophora ab antipophora? hypophora est intentio aduersæ partis. anthypophora rñsio eius.

Quid ẽ argumentatio? Oratio ipsa qua exequimur argumentum quod probamus.

Quot sunt genera argumentationum? Duo. per Inductionem quam επαγωγην uocant. & per Ratiocinationem quam enthymema appellant.

Quid est inductio? quæ de rebus non dubiis captat assensionem eius cum quo instituta est.

In hoc genere quid obseruandum ẽ? ut illud quod inducimus per similitudinem eiusmodi sit ut ab aduersario necesse sit concedi: & ne intelligat quo spectent illæ primæ inductiones. Cur ita? quoniã aut inductiõi nostræ non respondebit: aut male respondendo longius interrogationem procedere non sinet. & tamen hoc extremum est ut aut taceat aut concedat Aut neget.

Si negauerit quid faciemus? ostendenda ẽ similitudo earum rerum quæ ante sunt concessæ.

Quid si concedet? Cõcludenda Argumẽtatio ẽ. Quid si tacebit? Aut elicienda rñsio ẽ: aut quoniam taciturnitas imitat̃ confessionẽ p̃ eo ac si cõcessum sit cõcludẽus.

Quid R̃ocinatio? qua aliquid approbamus: quod græci enthymema uocant.

Quid differunt a se Syllogismus philosophorum & en

thymema Rhetorum? Syllogismus habet alte probationem. Enthymema ex proximo. Et quod? Syllogismus est plenus omnibus partibus probatiōis: Enthymema non omnibus.

Quæ sunt partes probationis? Propositio. Executio: eius conclusio.

partes probationis quales

Quid est epicherema? Executio siue approbatio propositionis aut assumptionis.

In epicheremate possumus inducere locos communes: & exempla & prosopopœias? possumus. Est enim epicherema latior executio.

Quot sunt genera enthymematum? quinq. Electicon: gnomicon: dicticon: paradigmaticon. syllogisticon pōt una argumentatio duobus enthymematum generibus fieri potest.

In epagoge enthymemate quid obseruandum est? ut uarie his utamur: & ea cōmisceamus: ita tamen ut enthymemate frequentius utamur.

Quid in ipsis enthymematibus obseruandum ē? ut his uarie utamur tum elencticis: tum dicticis & cæteris pro qualitate generum dicendi & causarum: & statuum & personarum tam agentium q̄ iudicantium.

Exergasia: id est elocutio enthymematum qualis esse debet? uaria nec semp breuis: quam brachyenthimema uocamus: id est correptum. Nec semper lata quam prosenthymema dicimus: id est longum.

In omni argumentatione: id est in omnibus quæstionibus quid obseruandum est? Non tantum ut uarie eas

inducamus: uerum etiam ut sibi inuicem cohæreãt: & sint contatenatæ: ne interuulsa & cõcisa uideat' oratio.

Nouissima quæstio qualis esse debet? quæ aut descẽsum nobis subtilẽ faciat ad epilogos: aut q̃ ipsa sit epilogica.

Epilogica quæstio semper communis est utriusque partis an non? non. Quoniam ad effectum magis pertinet q̃ ad pugnam: & non eundem iudicis affectum semper pars utraque desyderat.

Ethypexæresin dixeras a quibusdam additam inter partes orationis: quæ ista ẽ? Cum aliquid in actiõe subtrahimus quod tunc faciemus non utique cum contrariæ nobis res gestæ fuerint quas aduersarius proponit. Cæterum tum resistendæ sunt: sed cum id nobis piculosum est quod nec aduersarius proponet uel ignorantia uel periculo communi tum subtrahimus. nec nos mouere debet: si tacemus quæstionem quam nec aduersarius opponit: nec iudices sciunt: ut in illa materia ĩ qua nouerca a piratis retenta ẽ: quæ duplam his pecuniam obtulerit ut priuignum crucifigerent. Hic enĩ debet filius in actione subtrahere ꝙ nouerca duplam pecuniam obtulit: & ꝙ a piratis retenta est ut a patre redimatur. Neque id timendum ẽ præterire: cum pater nõ proponat quod ignorat.

Anacephalæosis pars ẽ oratiõis? Immõ pars Epilogorũ.

Quot partes sunt epilogorum? Tres. Enumeratio: id ẽ Anacephalæosis. Indignatio: id est Dinosis. Miseratio: id est tectos siue eleos.

In Anacephalæosi quid obseruabimus? ut eam uarie in-

ducamus. Quando ea utemur? quãdo aut partitionẽ facimus. Aut quando in multas quæstiones causa processit. In hac quidem obseruandum est ut summa quæque repetamus & non partes partium retexamus.
Hac possumus uti & in alia pte orationis? Possumus ubicunq; iudicis memoria retinenda est: quod Epimerismon uocamus.
Indignatio idest dinosis unde sumitur? Ex locis argumẽtorũ. Nã his non tantũ probamus: ue℞ etiã augemus.
Conquestio id est miseratio quibus modis sumitur? quibus & indignatio ex locis argumentorum.
Peroratione in fine tantum oratiõis utemur? Immo ubicunq; materia permiserit: & plærunq; in digressione prĩcipiorum aut narratiõis: sed & quæstionũ nõnunquã.
Quid catholu? in epilogis seruãdum est? ut breues sint. quoniam iudex commotus: statim dimittendum est ad sententiam ferendam: cum aduersario irascitur: & cũ ĩ nostram misericordiam prouocatus est lachrymis & commotus statim debet ferre sententiam dum pro nobis mouetur.

Consulti Chirii Fortunatiani artis rhetoricæ Scholicæ liber Secundus Explicit. Incipit. iii. L. F. L.

De Dispositione.

ISPOsitiōis quot sūt generales modi? duo.
d Q ui naturalis.i.utilitatis & artificialis.
Q uando naturalem ordinem sequimur? si nihil nobis oberit in causa.

Q uod si aliquid occurrerit necessitate utilitatis? ordinē immutabimus naturalem. Et quid sequemur? Artificialem.

Q uot modi sunt naturalis ordinis? Octo. Q ui? totius oratiōis per tempora per incrementa per status per scriptorum partes atque uerba per confirmationis ac repræhensionis discrimen. per generales ac speciales quæstiones. per principales & incidentes.

Prima quæstio semper eadem ex utraque parte tractatur? Non semper. Non nunquam enim quam quæstionem primo loco tractat aduersa pars: eandem altera nouissimo loco ponit: cū hoc utriusque expedit causæ. Aliud enim alii dicere prius expedit. Alioquin semper petitoris aut accusatoris arbitrio dicetur.

Q ui rerum gestarum ordo est? Celsus tradit primo firmius aliquid esse ponendum. nouissimum esse locum fortissimum. imbecilliora in medio collocanda. Cur ita? quia in initio mouendus est iudex & nouissimo impellendus. Pro reo uero plerunque grauissimum quidque primo mouendum est utique ne illum expectans iudex reliquæ defensionis sit aduersus. hoc aliquando mutari potest si leuiora illa palam falsa erunt: grauissimorū defensio difficilior ut detracta prius accusatoribus fide id est cum ea quæ læuia obiecta fuerūt refutauerimus ag-

grediamur ad ultimum crimem.

Iudicibus omnia infirma esse credentibus: hic quid faciemus? præparatione utemur qua & ratio redditur delati criminis: & defensio promittatur ne quod non statim diluerimus timere uideamur.

Concathenatio criminum cui prodest? Accusatori.

Quid speratio defensori.

De Elocutione.

e Locutio quibus partibus constat? Quantitate uerborum structuræ qualitate.

In uerbis qd obserabimus? ut copia abundéus.

Copia quomodo gignitur? legendo. discendo. nouando. exercendo.

In lectione quid obseruabimus? uarios auctores uariarū materiarum legamus.

In discendo quid obseruabimus? ut a peritis multa discamus quæ sint aut propria aut comitiorum aut artium uel studioꝝ aut nauticæ aut rusticæ rei & de iure ciuili.

Tertius modus qui est? ut nouemus uerba quæ tamen parcius debemus attingere. Nam & ægre nouum uerbum facere possis leue ac deorum: & fere aspernantur homines quæ non recognoscunt.

Vir perfectissimus dixit uerbis utendum est ut nummis publica moneta signatis.

u Erba quibus modis nouantur? primo græca trās ferimus: ut noua. Ex his latina consingamus de hinc per congeminationem: ut Cicero feras soli uagas dicit. Et per deriuationem nouare possumus ut

ab autumno. Cato ait autumnitatem: & a perpetiendo Cicero perpessionem.

Xercitatio uerbis quid præstat? q̄ non quidem
e generat uerba: sed alit ac tuetur.

Quæ igitur sũma ẽ exercitatiõis. i. quot partibus constat? quattuor. Quibus? ut græca in latinum conuertas: ut difficilia scribas μεταφρασιν facias: ut ex tempore assidue dicas. hoc de uerborum copia.

quẽadmodũ bonitas comparatur. Onitas quemadmodum comparatur? ut mala ui
b temus: & optima appetamus.

Quæ sunt mala? uulgaria. obsoleta. aliena gentilia. obscura.

Bona quæ sunt quæ appetenda esse dicis? Splendida antiqua. proprie translata.

Vulgaria ergo quæ sunt? quibus utitur uulgus. i. indocti sine ratione atq; lectione. Nam sunt quædã uerba quæ quamuis obsoleta sint illis melius expediatur oratio? ut M. Tul. & seracum & sicem & scalas. dicere non turpe duxit.

Aliena uerba quæ sunt? quæ non sunt oratori accommodata sed hystorico aut poetæ: ut si genitorem & genitricem & gnatum dicamus & satorem & altricem.

Gentilia uerba quæ sunt? quæ propria sunt quarundam gentium. sic Hispani non cubitum uocant: sed græco nomine ancona: & galli facũdos pro facetis: & Romani uernacula pluria: & neutra multa masculino genere potius enuntiant: ut hunc theatrum & hunc prodigium.

Obscura quæ sunt? quæ nimis prisca sunt & a paucis eru

ditissimis intelliguntur.

q Vuæ sunt uerba splēdida? quæ natura sua nitida sunt: quæ copulata facilius claritatem suam ostē dunt: ut quadriremigem quam in salo fluctuantem reliquit.

Hec magnificentia atq; magnitudo est omnibus locis accommodata? non omnibus. Cur ita? quoniā sunt quædam partes causæ perpetuæ quæ uerba humilia desyderent. ut latet in scalis tenebrosis cominius. Nā aliquādo res atroces humilibus uerbis inuidiam suam præterūt. ut multos ciues romanos uirgis concidit. & procluētio. post noctem mortuus & postridie anteq̃ lucesceret conbustus est. non ait concrematus.

Verba semper longiora esse debent? non utique semper. Nam aliquando & breuia sunt & splendida. nam lōgioribus uerbis decora & latior fit oratio uerū non semper id affectandum est. Verba enim frequentius ponenda sunt longiora in fine elocutionis. ut ipse me causā cāpus pene docuit Leontius. quid cum sententiam torquemus? uerbis breuioribus finiemus ut quod in tempore mali fuit obsit: & quod in causa boni fuit prosit.

i N singulis obseruabo? ut naturam eorum consyderes. Sunt enim quædam sono litterarum aut leuia aut grauia aut splendida & plena alia contra dura leuia sordida exilia de quibus facilius auribus iudicari q̃ oratione potest tradi.

A quali syllaba magis incipiendū est? A longa: nā uitādæ

ſunt plures breues & plura monoſyllaba.

Quid hic aliud obſeruabimus? quæ uerba magis ſonãtia ſint: ea potius collocemus quæ lucilius euphonia appellat: id eſt uocalia: ut pro celio aliud fori lumen eſt: aliud lychnorum: cum potuiſſet etiam ſtructiuſ dicere etiam lucernarum.

Antiqua uerba quæ maxime affectabo? quæ non adeo ſunt abolita: ut ſunt in. xii. tabulis & ſaliari carmine? Nã hæc ſupra docui eſſe uitãda propter obſcuritatem.

Propria uerba quæ partes oratiõis magis deſiderãt principia & narrationes.

Quid graues ornatæq́ ſententiæ & ſublimes orationes loci? Nam plerunque propriis uerbis pulchre & grauiter explicantur: qualia ſunt uehebantur in eſſedo & lictores laureati antecedebant & cætera.

iN elocutione proprietas tantum uerborum captanda eſt an & ſignificationis? Ita ut ſi dictatorem dictum dicas. Flaminem proditum. Veſtæ uirginem captam.

Tranſlatione uerborum quot ex cauſis utimur? quattuor. Quibus? neceſſitatis: decoris: breuitatis: iintentiõiſ Etiam illa inter tranſlationeſ ponimus: quæ non uerbiſ ſed noĩbus trãſlatis immutentur: ut quum Atratinus Celum pulchellum: Iaſonem appellat: & Cicero Clodiam palatinam Medeam.

iN tranſlatione quid obſeruandum ẽ? ut non lege ſumatur. Si qñ licentius uerbum aliqđ tranſferemus. Ne oĩo præceps abruptumq́ uideatur

31

queādmodum id ponemuſ? aliqno uerecundiori adminiculo fulciemus: ut inſeramus: pene aut quodāmodo aut prope dixerim: aut auſim dicere & cætera talia.

Q uid aliud obſeruabimus? ut obſcuritatē uitēus: quā creat multitudo & continuatio trāſlationum. Cur ita? quoniam auditor propria intelligit: de trāſlatis ſuſpicatur. Simul & tranſlatū uerbum ſi infrequentius poſitū fuerit: & heſitatius dices inſigniuſ factū ac notabile.

q Væ alia in elocutione obſeruāda ſunt? Vt uerba ſint latina aperta ornata.

Latina quemadmodum? Duplici modo tam ſingula q̄ copulata.

In ſingulis quid obſeruabimus? ne ſine ratione ſint poſita eorum quæ a grammaticis in promptu arte traduntur aut ſine auctoritate: aut ſine leuitate.

Q uid in copulatis? ne inſequenter ac perturbate proferantur uel generibus uel caſibus uel perſonis.

Aperta quemadmodum erit elocutio? ſi utemur uerbis propriis uſitatis: ſicut in nummis: ut dixi publica moneta ſignatis. Item ſi abſtineamuſ ab ambiguitate frequētia tranſlationum: uel alte petitis tranſlationibus: uel lōgius tractis: uel nimis amputatis: & fere quæ de lucida oratione præcepta ſunt.

Ornata elocutio quemadmodum fit? ex rebus ipſis & locis cōmunibus & generalibus egreſſionibus & ſñiis ꝑpetualibus & illuſtribus exēplis & collatiōibus & imaginibus & ſynonymis & allocutionibus.

i N elocutione id qđ aptum eſt qūo ſeruabimus? ſi re

rũ qualitatẽ consideremus. Itẽ perpetuæ orationis ptiũ quæq́ꝫ eius personarum temporum.

In rerum qualitate qd prouidendũ ẽ? u trũ parua res agatᷣ an magna priuata an publica ut ita ad gẽus elocutõis ac cõmodemus tenue puis moderatũ mediocribus subli- me magnis.

Quot sunt genera principalia orationis? id ẽ characteꝝ elocutionis. Tria. ποσοτητος ποιοτητος πελυκοτητος: uel πηλικοτητος ποσοτητος. quot sunt genera? Tria: αδρον: id est amplũ siue sublime ισχνον: id est tenue uel subtile: Meson id est mediocre siue moderatum.

Adron uniforme est? non: Nam est aut adro: aut quod ẽ contrarium tumidũ & inflatum. ισχνον uniforme est? Non. Nam aut est seuerius: aut floridius. Ischno: quod est contrariũ? aridum ac siccum. μεσω: quod est cõtrari um? tepidum: ac dissolutum: id est uelut enerue.

ποιοτητος quot sunt genera? tria. πραγματικον δικριματικον: μικτον. Sũt & alia ποιοτητος genera? sunt quæ uocari possunt publica siue communia.

Quæ sunt ista? μακρον: id est longum βραχυ breue: μεσον: id est m edium.

Cur hæc genera publica appellas? quia omnibus supioribus seruiunt.

πελυκοτητος quot sunt genera? Tria: μακρον βραχυ μεσον.

In oratione perpetua aptum quibus obseruabimus modis? ĩ duobus: aut in tota elocutione: aut in partibus.

Elocutiõis species quot sunt? duæ singulorum uerborũ & coniunctorum.

Singulo℞ quæ rõ est? ut splendida sint nõ dura antiqua: nõ abolita propria ad exprimẽdũ trãslata nõ improba.

Coniũcta uerba quemadmodum fiunt? figuris: id ẽ sche matibus & compositione.

Enera figurarum quot sunt? tria. Lexeos. λογου g διασνοιασ.

Quæ eorum differentia est? ꝙ lexeos in singulis uerbis fiunt: ut nuda genu: quas in uno nomine possu mus dicere λογου uero ĩ elocutiõis cõpositione: q̃ pluri bus modis fiunt: ut πολυπτυτοσ ανπαεαροφαα ητρο quibus etiam siue elocutionẽ mutaueris: aut uerborũ ordinem inuerteris: eædem tamen figuræ permaneãt. Verum utraque lexeos & λογου non ita.

Pera figurarum quot sunt? quinq̧: ut augeas: ut o abiicias: ut probus existimeris: ut imparatus ut ornes elocutionem.

Quid est compositio? quam structuram uocamus.

Quæ sunt principales eius spẽs? Cæsum: id est comma. Membrum id est colon. Circuitus id est periodos.

Structuræ q̃litas triptita ẽ. Aut. n. rotunda ẽ. i. uolubilis. Aut plana. i. ꝑcurrens: aut grauis. i. stabilis ac resistens.

His uitia quæ opponũtur? resistentia: aspa & cõfragosa. procurrentia: fluxa: uolubilia: contorta & nimis rotata.

Quot modis struimus? quattuor. Quibus? conuersio ne uerborum: adiectione: detractione: immutatione.

q Vae in structura obseruanda sunt: ut frequētior sit rotunda quam plana. Ne hiulca sit uocalium & maxime longa⁊ crebra cōcursione. Ne aspera duarum consonātium conflictu. Ne monosyllaba una plura iungantur. Ne breuia multa cōtinuētur, ne longa multa. ne ultima syllaba prioris uerbi eadem sit quae prima posterioris: ne prima & ultima efficiāt obscoenitatē ne multis exilibus uerbis aut syllabis uastis deformetur oratio: ne plures genit. ui plurales iungantur.

q Vando utimur structura graui: cū aut indignatio est aliqua aut nimia miseratio.

Q ui ordo est compositionis: ut ante ponamus genera quam species: Cōmunia quam propria. Remota quam proxima leuiora uerba ut non nimis longe differamus: ut uerbis plærunque in conclusione quam nominibus utamur nisi melius cadant nomina & maiorem uim habeant nouissime collocata. Item ut caueamus ne ordo faciat ambiguitatem.

q Vid aliud in structura obseruandum est: ne studium operis appareat ne cessantem orationem uerbis manibus compleamus ne numerosa sint omnia ne dissoluta ne eodē mō structurae saepe utamur.

i N singulis generibus dicendi qua structura frequentius utendum est: In demoostratiuo si laudatio sit rotunda & plana: si uituperatio sit rotunda & graui. in delibetatiuo plana & graui. In iudiciali rotunda.

q Vid in generibus orationis: In tenui plana In medio

cri rotunda & plana. In amplo rotunda & grauī.

Vid in ptibus oratiōibus? In principiis rotunda
q & graui.

In narratione rotunda & plana. In excessu ro-
tunda & graui.

In partitione rotunda & plana per orationem omnem.

Quid in generibus argumentationis? επαγωγη: idest
inductione plana & graui.

In enthymemate idest ratiocinatione uarie pro ut genus
enthymematis fuerit.

In elenctico rotunda. In dictico plana. In gnomico graui
In paradigmatico graui & plana. In syllogistico rotūda.

Quæ agentium psonæ qua structura frequentius uti
debent? orator ē oībus pater. Senex. rusticus. Impator
& quæcūq; ē grauis persona plana & graui: Iuuenis mi
les & quæcunq; est colorata persona rotunda & graui.

De Memoria.

Emoria qualis est? Naturalis & Artificialis quæ
m in se ita mixtæ sunt ut naturalis arte seruāda sit.
Artificiosa iuuanda sit natura. Cur ita? quoniam
utraque sine altera leuis est.

In omni memoria quod obseruaudum est? ut non tan-
tum ea contineamus: uerum etiam cito percipiamus
scripta sola? immo & cogitata.

Et quæ sunt ab aduersa parte dicta semper eo quo dicta
sunt ordine reponemus? non semper sed opportunis lo-
cis disponere debemus.

In memoria quid plurimum ualet? mentis intentio q̃ ea quæ dicimus quasi uideamus. Siquidem dum alia dicimus alia quæ dicturi sumus prouideamus. Artē mēoriæ quis primus ostendit? Simōides. Ex Simonidis facto de conuiuio quid adsumimus? iuuari memoriam signatis animo sedibus. Tunc ad scripta uel cogitata aliquid signi ad eius similitudinem collocamus.

Hac exercitatione qui utebatur? Carneades: & Scephus & Metrodorus.

Quæ melior & simplicior mēoriæ rō est? ut si lōgior fuerit oratio per partes discatur. Cur ita? quoniā dādi sūt quidam termini ad cōtextū uerbo℞. qui ē difficillimus continua & crebra meditatio: ptes deinde seipsas repetitus ordo cōiūgat: & his quæ difficilius hæserint: aliquas opponemus notas: & eas sæpe repetamus: & hisdē ceris ediscamus quibus scripsimus.

Quemadmodum ediscendum ē? uoce modica & magis murmure ita ut sæpe nos tentemus an teneamur.

Quid uel maxime memoriam adiuuat? diuisio & cōpositio. nam memoriam uehementer ordo seruat: sicut accepimus de Simonidis conuiuio.

Quæ est maxima pars mēoriæ? Exercitatio & labor.

Queadmodū hāc exercebīus? prīo poematibus. dehīc oratōibus: nouissime operibus durioribus scripta sunt iuris qualia.

Cur ea quæ noctu meditamur: facilius ac firmius tenemus? quoniā nusq̃ auocatur intentio: & post istā cogitationē uel lectionē nihil amplius aīo cogitamus. & sta-

tim capimus quietē ac semp ad uerbū ediscēdum est: si tempus permiserit. Sin minus res ipsas tenebimus: dehinc his uerba de tempore accommodabimus.

Quid aliud in hac obseruabimus? ne consuescamus nobis ignoscere: nam & admoneri: & cum dicas ad librum respicere uitiosum est.

Si natura memoria durior fuerit: aut non suffragabitur tempus quid faciam? non te ad omnia uerba alligabis. Nam obliuio unius uerbi aut deformem hæsitationē habet: aut etiam silentium indicit.

De pronunciatione.

PRonunciationem quid Tullius uocat? actionem. Ea quid præstat? ut cōciliemus persuadeamus moueamus.

His generaliter & naturaliter quid accidit? delectatio.

Pronūciatio qbus modis constat? uoce uultu gestu. His quid accidit? cultus siue habitus.

Vox quibus constat? natura & scientia.

In natura uocis quid obseruabo? qualē uocē habes.

Ea quibus constat? quātitate & qualitate. In uocis scientia quid obseruabo? quom ea utaris.

Bonitas uocis quibus constat? claritate, firmitate, suauitate, ueneris continētia. Clarā quæ res efficit? Anaphonesis. Quid firmam quid suauem obseruantia cibi & potus & ueneris continentia.

Hæc omnia quæ res præstat? natura quæ augetur diligentia. Quæ est diligentia & cura uocis? triplex alendi

cam custodiendi restituendi.
Vox quomodo alitur? si a lectulo statim corpus deambulando moueamus intra mille passus: quia si quid adhuc insidet indigestum parua exercitatione deducit. nam nimia extenuat & fatigat.
Post ambulationem quid faciendum est? statim ad studia nos conferamus: & priusq̄ scribere incipiamus ut animus legēdo calescat. Legemus aliquid tacite uel cū tenui murmure: tunc deinde scribemus: sed non clara uoce ut quidam.
Post illud quid faciendum est? ad curam uocis nos transferemus. Quæ est hæc? ut sedentes uersus paucos pronunciemus.
Quæ ratio est elocutionis ea est & pronunciationis? ea. Cur ita? quoniam ut elocutio emendata esse debet: dilucida ornata apta: ita & pronunciatio. Quomodo erit emendata? si uicio careat. Quid dilucida: ut sonus uocis medius sit: nec grauissimus nec acutissimus.
Quid ornata? ut sit uirilis. Quid apta? ut monophoniā uites. i. ut uaria utaris pronuntiatione. Id quemadmodum faciam pro qualitate rerum. i. negocioꝝ.
Rei obseruatio qualis est? quadruplex. una in tota causa ubi sunt & genera dicendi: altera in partibus orationis: tertia in sensibus: quarta in uerbis. Nam pro qualitate horum omnium pronuntiatio esse debet.
Huic distributioni quid accedit? ut personarum etiam & locorum & temporum seruemus qualitatem.
Apte principia quemadmodum pronunciabo? si qualita

tem figuratum.i.schematum diligẽter inspexeris.aliter enim causa eudoxo & Amphidoxo & disparacolutheto pronuntiandum est.

Quid narrationem?si omnes species eius consyderauerimus.

Quid partitionem?expedite ac simpliciter. Quid argumento mentionem?uarie agiliter acriter pugnanter & instanter.

Quid epilogos?si partes eius perspexeris.quid sensus?si locos quoquo communes. Lenta & graui uoce.deinde per gradus paulatim ascẽdamus aut extollamus:ut q̃tũ potest surgant. Tunc rursus per eosdem gradus eã paulatim reuoluerimus:donec sine damno ad murmur usque perueniat.

In exercitatione ista qui modus est?non amplius quingẽtorum uersuum:quia plus uox laborat in lectione q̃ in uera actione.si tamen angustia tempoꝝ tolleret res.pronũciãtis uox quomõ custodienda est quotiens declamãdum fuerit si occupatiões permiserint aliquid ante pronunciabis ut uocis itinera præmollias. Quod si fuerit repente dicendum hoc idem cõsequi poteris in ipsa moderatione actionis ut in principiis uox tua submissa sit deinde paulatim se intendat:

Quid in desinendo obseruandum est?sicut uitandum est ne uox in clamorem subitum erumpat:ita etiam ne a clamore subito concidat.

In cibo capiẽdo sunt aliqua obseruãda?sunt ut stomacho inseruias. Nam si melius prandio ualet prandendum est

sæpius. non tamen semper. sed cibo tenero & exiguo: quem cœnæ tempus dissipet. in cœnando autẽ nec mul tis nec grauibus utendum est. Quid in potu? frigi dis potionibus abstinebit: quia his inuruntur arteriæ: cali/ dis autem aperiuntur. Nam per illas uox fluit.

Si leuiter uexata fuerit uox quid faciemus? utere acriori/ bus cibis quibus siquid obstat uoci & obstrepit perrũ/ patur: nam medici dormituris lasar instillant: & exper// rectos iubent sorbere aliquid aceti acris.

Quid si uehementer fracta uox fuerit? quemadmodũ eam restituamus? siti ut eius itinera siccentur. Item am// bulatione multa ut humor ad inferiora loca ex su perio/ ribus euocet: & uini abstinentia: quod est uoci læsæ infestis simum quod si nõ possumus utemur dulci ac diluto. cibus quoque lenissimus arteriæ prodest. Quod si simplex si nec multis medicamentis impedita. maxime gilcerica uten/ dum est uel si possis suci eius modicũ sub lingua habeto ad imaginem lenticulæ uel pissi.

In sũma qd obseruabo? ne operosã uocis tutelã habeas ne ei nimiũ ĩdulgeas & tamẽ parcas ut & artariæ ne desit humor nec supersit. Oportet enĩ illas nõ humidas esse sed lubricas. Intuearis ĩuectiui sint an defẽsiõales: descri pti u an actiui an minimi: Item si figuram schematum spectes.

Verba quoque quã in se uim habeãt cõsyderabo? Utique. Nã ut res ex sẽsibus cõstãt: ita & sẽsus uerbis explicãtur Omnibus uerbis pronuntiationem accommodabo? nõ. sed necessariis solum.

Personarum qualitatem quemadmodum spectabo? ut scias quid agas apud quem pro quo. Aduersus quẽ qui bus p ræsẽtibus: qbus oppugnãtibus: qbus fauẽtibus.

In locis quid obseruabo? ut scias ubi agas. quid in tẽpore ut uideas quando tibi sit promenda oratio ne temporis non competat qualitas.

Quæ de uultu præcepta sunt? ptimo ut a personis co℞ quorum res agitur affectus mutuetur.

In uultu quæ res plurimum ualent? oculi. Hos quema d modum commouebimus? pro causarum qualitate & personarum & omnium illarum re℞ de quibus in præ ceptis uocis plenius dixi. In uultu oculorum tantum p spectio necessaria est; Immo & palpebræ scire debes: quemadmodum moueri debeant. Cur ita? Quoniam hæ uelut deseruiẽs ministerium præstant oculis.

Quid aliud obseruabo? supercilia. Cur ita:; quoniam his multum agitur. Nam & oculos formant & fronti impe rant. His. n. uultus & cõtrahit & attollit & remittitur.

Qualia catholu supercilia esse debent. Nec immota nec nimium mobilia nec ulla inæqualitate dissidentia nec cõ tra ea quæ dicimus ficta.

Quid aliud in uultu obseruabo? ne naribus quicq̃ osten das. Cur ita? quoniam his non fere quicq̃ nisi indecen ter ostenditur.

Quid aliud obseruabo? ne labris quicq̃ ostendas simli ter ut naribus.

In summa uultus qualis esse debet? seuerus non mœstus nec stupens nec languidus.

De gestu quæ præcepta sunt? ut scias gestũ uoci compẽtere & aĩo debere: quoniã gestus motu corpis constat. In singulis membris corporis quid obseruabo? ne a capite soluto gestum facias, & ut scias quale id esse debet nec rectum & ubi quemadmodum moueas.

Q uid ceruix qualis esse debet? & ipsa recta. Q uid collũ contrahatur aut tendatur. Q uid mentum ne pectore sit affixum. Q uid humeri? ne eorum indecens alleuatio atq; contractio. Q uid brachia? ut eorum sit moderata proiectio. Q uid manus? ut has diligenter obseruces: quoniam plurimos habent motus. Has quemadmodum mouebimus? pro qualitate rerum: id est generum dicẽdi. causarum partium orationis. personarum sẽsuum uerborum: sicut etiam de uoce dixi: Q uæ alia de manibus præcepta sunt? ut eo ne protendãtur: quo facies spectat nisi forte aliquid execremur.

In pedibus quid obseruandum est: ne prolato dextro stemus. Nam eandem manum ac pedem proferre deforme est: ne nimium sint extensi: quod nõ tantum deforme: uerum etiam obscœnumẽ. Q uæ de cultu præcepta sunt? ut sit splendidus & uirilis. Nam quarundam rerum leuior quidem cura ẽ. notatur tamẽ negligẽtia.

Q uemadmodum cingemus? nec submisse nec succincte Q uid in umbone? ne fluxe nec abstricte. Amictũ semp obseruabimus? dum incipimus tantummodo. Cæterũ procedente actu iam pene ab initio narrationis minime possumus. Sinus ab humero recte potest labi? potest in ipso actu uelut sponte. Nam cum ad argumenta: ac

locos uentum est reiicere a sinistro togam: & deiicere cum etiam si hæreat conuenit.

Quæ catholu in actione obseruanda sunt? Ne pronunciatio artem redolere uideatur: quod quidem non tantum in pronunciatione: uerum etiam in omni opere uitandum est. Item ut quid nos magis deceat affectemus & ut nihil in nobis sit mutabile. Finit.

De officio oratoris incipit.

ORATORIS officium est proposita quæstione ciuili duntaxat primum ipsam intelligere generalis sit an specialis: simplex an coniuncta ex pluribus: absoluta: an cõparatiua. Deinde cum intellexerit. Inuenire in ea cõgruẽtes partitionis locos: & his naturales seu morales accommodare snías. Exinde iudicare de inuentis: repudiare: quæ parum commodo occurrerint: tum his quæ iudicio examíauerit dare ordinem certum. Etenim quãuis multa & pertinentia inuenta sint: tamen nisi pro qualitate & magnitudíe sua certis & quasi legitimis sedibus collocentur: aut oberunt aut non magnope proficient Subinde ordinationi rhetor explicationem rerũ commodare debebit: quæ duabus partibus constat structuræ qualitate & q̃titate uerborum. Hæc omnia memoria suscipi: quam & plærique Græcorum & magister. M. Tullius in primis oratori affirmant necessariam: hoc ut opinor modo. Venio nunc ad thesaurum rerum oíum memoriam: quæ nisi custos inuentis: ordinatisque rebus

adhibeatur: Intelligimus omnia: etiam si præclarissima sint in oratore peritura. Memoriam pronunciatio sequetur: res ut Demostheni uidetur inter oraroria officia uel prima uel sola quæ constat duobus: corporis motu & sono uocis. Hæc summatim tetigisse satis sit: quæ sunt oratoris officii. Reliquum est uidere quid sit finis.

De Fine.

quale sit finis

f Inis est ut opinor in omnibus rebus ad quē cuncta referuntur: cuius causa fiant reliqua omnia. A græcis τελοσ dicitur: quod etiā in philosophorum pene oīum disputationibus omnibus quæritur: ut quis sit finis bene uiuendi uirtus an uoluptas & cætera.

Finem igitur oratoris officii alius atque alius alium atque alium probauerunt. Quibusdam enim uisum est summatim oratoris officii in bene dicendo esse: Quibusdam in recte dicendo: Quibusdam in uere dicendo. Quibusdam in persuadendo persistere. Quinetiam illi qui bene aut uere dicere finem officii oratoris putauerunt: non abnuunt tamen horum ipsorum finem esse persuadere: ut sit finis oratoris officii bene dicere: bene dicēdi persuadere. Ego autem quasi ex consensu omnium ut finis oratoris officii sit persuadere. Hoc quia in calumniam uidebatur posse recidere: Non enim semper persuadet orator: Nec si aliquando persuadere non possit facultatem & nomen oratoris amittit: addidit Hermagoras: quo calumniam effugeret. & ita scriptum reliquit. Finē esse oratoris officii persuadere quatenus cōditio rerum personarumq; patitur. Alia subinde ex eodem uerbo p

suadendi calumnia nascitur inuẽta sane a Platone tracta‑
ta multum in Gorgia. Sed posthac multum impudenti
us a quibusdam. Thenicis obtrectatoribus Hermagoræ
frequentata. Negãt quippe proprium finem esse orato‑
ris officii persuadere: sed cõmunem pene cum uniuersis.
Nam & mathematicos de his quæ in notitiam ipsorum
ceciderunt psuadere: Et medicos de his quæ in arte ipso
rum continentur persuadere. opifices etiam & taberna
rios fabros: & siqui huiusmodi sunt: posse de eo q agant
cuiuis probabiliter persuadere quasi rationẽ faciant. Er‑
go nõ esse integrum finem qui solam cõmunitatem ha‑
beat careat proprietate: esse actum persuadẽdi cõmunẽ
cum multis: & iccirco psuadere non esse proprium finẽ
oratotis officii. Huic quoq calũniæ Hermagoras percõ‑
mode obstitit. Dicit enim esse oratoris officium persua‑
dere quatenus rerum & personarũ conditio patitur dun
taxat in ciuilibus quæstionibus. Nam medicorum & phi
losophorum: & cæteræ huiusmodi quæstiones extra re‑
gulam ciuilem quã politicen græci uocant collocantur.

De ciuilibus quæstionibus.

(s)Vnt autem ciuiles quæstiones: quarum perspe
ctio in communem animi conceptionem potest
cadere: quod græci κοινὸν ἔννοιαν uocant. Ve‑
rum ut facilius intelligatur quæ sit hæc ipsa conditio quã
demonstrantem esse uolumus: oĩa quæcunq huiuimõi
sunt ut ea nescire pudoris sit: & quel ignorãtes quasi scia‑

mus tamen cũ ſimulatione pro nobis ferimus: quotiens in dubitationem uocantur efficiunt ciuilem quæſtio= nem: quod dico huiuſmodi eſt. Si de pondere alicuius rei quæratur: ſi non uidearis ſcire quod librarum ſit non ẽ erubeſcendum ſic de cæteris huioſmodi rebus quas per ſequi longum eſt: Et ideo quotienſcunque in dubitatio nem uenerint licet faciant quæſtionem: tamen ciuilem facere non poſſunt. At ubi quæritur ſit ne aliquid iuſtũ an iniuſtum: honeſtum an inhoneſtum: laudandum an repræhendendum præmio afficiendum an ſupplicio: uti le an inutile: & ſi qua huiuſmodi ſunt: nemo etiam oxtra omnem artem & ſciẽtiam collocatus nõ erubeſcat ſi hæc neſcire uideatur. Inde eſt ꝙ omnes perſuaſum habeant: aut certe aliis perſuadere non dubit nt ſe poſſe concipere animo diſcrimen iuſti & iniuſti honeſti & inhoneſti cæte rorumque quæ ſupradiximus: & iccirco quæ dubitatio= nes in huiuſmodi rebus oriuntur ciuiles uocãtur quæſti= ones, quaſi non propriæ paucorum ſed commnnes unni uerſorum. Q uæ cnm ita ſint merito quæ communi ani mi conceptione perſpici poſſunt quæſtiones: quæ κοινη εννοια dicitur ciuiles uocantur: & hæ ſunt in quibus præ ſtare debebit orator.

De generibus ciuilium quæſtionum.

q Vot ſunt primi & quaſi generales ciuilium quæ= ſtionum modi: quorum alter theſis: Alter hypo theſis uocatur a græcis. Nos uero priori nomen niſi græcum dare non poſſumus: nec poſteriori quidem: quanq̃ uideamur dediſſe quippe controuerſiam dicimus

quod nomen tam in thesin q̃ in hypothesin potest cadere. In utroque enim quæstio idest controuersia est. Porro hypotheseos significatio declaratur ex ipso composito nomine esse aliquid quod est υπο την θεσιν id est sub illo genere quasi species;

De differentia theseos & hyppotheseos.

t Hesis est res quæ admittit rationalem considerationem sine definitione personæ. hypothesis seu controuersia est ut in proprio nomine utamur: res quæ admittat rationalem contentionem cum diffinitione personæ. Melius autem declarabuntur exemplo. Thæsis est quæstio huiusmodi. An nauigandum sit an philosophandum. Hypothesis est quæstio huiusmodi. An decernendum duelli præmium. Nec desunt qui hic etiam Hermagoram criminentur: & Apollodorus in primis: qui negat quicq̃ aliud esse hypothesin q̃ thesin: & nullius momenti esse discrimen personarum: q̃q̃ utrunque hoc genus quæstionis hermagoras distinxisse uideatur. Non minus enim infinitam & indeterminatam esse hypotheseos q̃ theseos quæstionem. Nam cum quæratur sit nec ne animaduertendum in horestem: non personam esse quæ faciat quæstionem sed factũ: & nihil interesse an ita quæratur sic nec ne animaduertendum in matricidam. Quod si ita est: nihil inter hypothesin: thesinque distare manifestum est: Ad hæc nostri primo omnium qualitatem personarum quæstionum differentiã afferunt: quæ ipsis etiam hypothesibus idest controuersiis sæpe solent euenire: ut punita & impunita: honorata

& inhonorata cum quædam requirenda uideantur non tam ex rerum qualitate q̃ quantitate personaꝝ. Deinde illo etiam distare hæc duo genera quæstionum: q̄ in thesi perspectio sit alicuius rei qualis sit: In hypothesi contentio. Et quantũ interest inter inspectionem & cõtentionẽ tantum inter thesin & hypothesin esse discriminis. Deinde in thesi quærimus q̄d omnes opporteat facere: In hypothesi quid unum aut alteꝝ aut paulo plures certe diffinitum hominũ modum. E iam illa differentia accedit q̄ in thesi quasi ignorantes quærimus quid sit optimum factu: In hypothesi quasi sciẽtes defendimus. Tum q̄ omnis thesis de futuro est: hypothesis raro: quinimmo nũq̄ nisi de præterito: aut etiã de eo quod iam agat̃ facit quæstionem. Nemo enim neque reus: fieri potest nisi fecerit: aut fecisse dicatur. neq̧ præmium aut aliquid huiusmodi petere nisi iã meritus sit aut meritũ esse se contẽdat. Huic loco opponunt tyrannidis & proditiõis reos: & ueneficii: & parricidii nõ perpetrati: & siqua in eundem modũ excogitare possunt. In quo studio criminãdi falluntur. Nam & in eo qui proditionis reus est nõ de futura re quæritur idest de ipsa proditione sed de eo an susceperit consilium proditionis quod utiq̄ne præcessit & de tynannide æque an cogitarit tyrannidem & de paricidio non perpetrato & de ueneficio. Ergo semꝑ aut de præterito aut de præsẽti in hyppothesi nascit̃ quæstio. In thesi cõtra nũq̄ nisi de futuro. quæ cũ ita sunt satis ẽ utruusq̧ declarata diuersitatis.

De peristasi.

q Vnc quando quidem differẽtia generalium & spe-

cialiũ quæstionũ satis dictũ est: separataq thesis ab hypothesi ut perinde distaret re ac noĩe: cõsequens uidet̃ dicere qd sit quod hypothesin idest cõtrouersiã efficiat. Est igit̃ circunstãtia rerum quam περιστασιν hermagoras uocat: sine qua ulla omnino cõtrouersia esse non potest. quid sit autẽ peristasis facilius partitione q̃ diffinitiõe eius depræhendi potest. Sunt igit̃ partes circũstantiæ idest pistaseos septẽ: quas Hermagoras mioria pistaseos uocat. Theodorus στοιχεια: idest elemẽta qđ ex eorum cõiũctõe quæstiões fiãt pinde atq ex cõiunctõe litterarum nomina & uerba fieri uidemus. Sed siue στοιχεια siue mioria rectius dicũtur nos omissa controuersia nominis quæ sint ipsa dicamus. Sunt igit̃ hæc qs: Q uid: Q uãdo: Vbi. Cur. Q uẽ ad modũ. Q uibus adminiculis quas græci αφορμας uocãt Horũ ãtoĩum aut plurimorum ratiõalis cõgregatio conflat qõnẽ. Sed nimirum singulorum pprietas exprimẽda ẽ. Q uis significãtiã hẽt psõæ spectat̃ duobus mõis ex noĩe & qualitate. Ex noĩe hoc mõ. qs? Camillus. C. marius. L. sylla. Ex qualitate quis? diues & paup impator. ẽ autẽ definita in nomĩbus ĩfinita in qualitatibus personarum perspectio. Q uãdo ĩ appellationẽ nihil præter nomẽ cadit: In qualitatem uero & fortuna & ætas & conditio & disciplina & cætera quæ sunt ĩfinita numero. Q uid significantiã habet rei quæ facta ab aliquo uel dicta uel cogitata fieri dici cogitari: factũ iri dictũ iri cogitatũ iri uideat̃ bona uel mala honesta uel ĩhonesta iusta uel ĩiusta uel cõtra necessaria uel nõ parua uel magna parũ usitata uel noua. Q uãdo: temporis significationem habet uelut interdiu ac noctu

Diffinitio circumstantiarum.

ſacro an irreligioſo die: & ex accidētibus: quæ interdum dant tempori ſuam qualitatem: Velut in belli tempore: An in pacis tempore: In ſeditione: an In concordia: In libertate: An in dominatione: & ſiqua in eundem modū cadere poſſunt. Vbi loci ſignificationem habet uelut in ciuitate an extra. In ſacro loco an in profano. In mari an ī terra. Cur ſignificat cauſam faciendi uel dicendi uel cogitandi rem: ut mea fert opinio: ad conſtituendam quæſtionem in primis neceſſariam. Quemadmodum ſignificationem habet ex facto: uel qđ fiat futurum ne ſit demonſtratione ueluti clam palam per uim per dolum. & ſiqua ſimilia in eundem modum cadunt: quas nos adminicula dicimus demonſtrationem habent earum rerum per quas factum eſſe aliquid dicatur: Vt eſt laqueus: gladius uenenum litteræ internunciuſ mandata ſeruus. Cōſcius ſicarius. Horum articulorum: ut ſupradixi aut omnium. Aut plurimorum rationalis concurſus faciet ciuilem quæſtionem.

De rationalibus quæſtionibus.

r Ationales quæſtiones ſunt: quas Hermagoras λογικασ uocat. Melius enim putat eas ſic cognominari q̄ uerbales: quia logicæ non ex uerbi: ſed ex rationis ſignificatione appellatæ ſunt a technicis. i. artificibus: cum alioquin logos interdum uerbum ſignificet: iterdum rationem. Igitur rationalis ſeu logicæ quæſtiones fiunt modis quattuor. Hæc enim in illis quærentur. An ſit: quid ſit: quale ſit. An duci in iudicium debeat Vbi autem quæritur an ſit genus id quæſtionis Herma-

gotas στοχασμον uocat: nos coniecturam possumus dicere. Idem Theodorus περι της ουσιας: id est de substantia. Nihil enim factũ uideri potest quod non habuerit substantiam: neq; futurum: quod non habiturum sit substantiam. Quidam hoc genus quæstionis ex eo ꝙ p id quæritur an sic uocauerunt. Altera rationalis est quæstio: quam Hermagoras finem uocat: Theodorus: της ιδιοτητος: id est de proprietate. Quidam quid sit: nonnulli de eodem & altero. περι του ταυ και ετερου. Tertiã rationalem quæstionem uno nomĩe omnes qualitatem uocant. De quarta magna contentio est: quam supra de inducendo iudicio diximus. Plæriq; enim negant eẽ eam quando id agant ne res possit uenire in quæstionem: & ĩter omnes Hermagoræ præcellit auctoritas: qui & quæstionem putat & imprimis necessariam: & agitari in foro multum: & adhibendam etiam in cæteris quæstionibus primo statim congressu: si causæ conditio patiatur. Nihil enim statuo tam ĩteresse eorum quibus iudicium intenditur q̃ declinare iudicium. Porro ipsam declinationem iudicii habere nonnullam iudicii speciem. Nam si ita res ageretur: ut quotiens nollet aliquis causam induci: esset hoc in ipsius potestate: nulla esset quæstio: nunc cum semper existant qui impediant: ipsa illa contentio qua alter in iudicium uocat: alter recusat: iudicium facit quæstionem. Quod controuersiæ genus Hermagoras Metalepsin appellat. nostrorum pauci reprehensionẽ. Plæriq; translationem uocauere. Vtrique sane rationem secuti: q reprehensionem dixere: eo scilicet ꝙ cum maxime indu-

catur in iudicium causa reprehenditur & quasi retrahit. Q uitranflationem q̃ reus non omnino excludat actionem sed præsentem conditionẽ actio excuset: aut in aliud genus iudicii transferat: uel habitum iam uel futurum.

De legalibus quæstionibus.

s Vnt item aliæ quæstiones quattuor. quas inuentores νομικασ: nos legales appellamus. In his nomina sunt scriptũ & uoluntas: quod illi ρητον και διανοιαν appellant: quam nos contentionẽ legum contrarium uocamus. Ambiguitas quam illi amphiboliã. Collectio quam illi συλλογισμον uerum hæc paulo post diligentius tractabimus: ita & significantia cuiusque euidentius exprimatur: & species generibus addantur. Interim mihi uidetur esse dicendum quibus omnis quæstio articulis & quasi modis subinde abstricta ad perfectam speciem sui perueniat.

Q uid sit phasis: quid cataphasis: quid intentio: quid negatio status.

e St aliud dictum quod græci φασιν uocant: id scinditur iu duas partes. Et est eius altera apophasis: altera cataphasis. Non sufficit enim magnificẽtiam exprimere. Intentionẽ uerbo factam possumus dicere: id est uerbũ: quo crimen inten-

ditur ueluti pulsasti prodidisti occidisti. Quod autem illi ἀποφασιν nos abnuētiam criminis eius: quod per uerbū accusator intenderit: ueluti non pulsaui non occidi non prodidi. Ex his duobus dicto uel respōso uel intentione & negatione media nascitur quæstio: hoc modo. Intētio est occidist: Negatio nō occidi. Quæstio est an occiderit. Sed ut iam a cōiecturali modo recedamus: intentio est iniuria occidisti negatio nō iniuria occidi: quæstio an iniuria occiderit. Vel in aliquo legali statu intentio est: nō licebat tibi hoc facere per legem. Quæstio est an licuerit hoc facere per legem. Hanc quidam ut usque adhuc diximus quæstionem uocauere: quidam statum nominauere: ab eo uidelicet quod in ea & exordium quæstionis & snmma cōsistere. Primo enim quasi eminus cum hinc dicatur factum esse. Inde non esse factum: uulla pugna est: sed quasi futuræ pugnæ meditatio. Deinde cum propius accessum est: & quasi ad manus uentum: altercationi & contentioni mutuæ media quæstio interuenit: fit nec ne factum in ea uterque consistit: omisso quod ante licebit: unde ei quæstioni status nomen impositum est. Hoc idem Theodorus κεφαλον appellat translatione usus uidelicet principale parte corporis: quod in ho etiam complexu duorum quæ utrinque dicta sunt quin caput quoddam totius controuersiæ effici ur.

Consequens huic locus est aut perinde: aut magis etiam necessarius: quo demonstratur quid sit causa quod continens quid de quo contenditur.

Causam hermagoras αιτιον uocat συνεχον continens
De quo contenditur κρινομενον.
Est igitur causa quæ nisi precesserit: controuersia fieri nõ potest. quod dico tale est. Abdicatur a patre filius. Controuersia iccirco nõ est: quia nulla cur abdicaretur causa præcessit a patre. Denique addamus causam: & statim: controuersia effecta est iurauit se non ducturum uxorem: & abdicatur quod iurauit αιτιον & nõ factum est idest causa cur abdicationem meretur.
Synechon uel continẽs est quod ad refutandum αιτιο idest ad refellẽdam causam uidetur afferri. Vt est in hac materia militẽ: qui iurauerat se deserturum imperator occidit & reus fit cædis. Hic enim αιτιον est causa iudicii ꝙ occidit Neque enim fieret reus nisi occidisset. Synechon est idest continens id propter quod occidisse dixit iusiurandum scilicet militis quo deserturum se esse iurauerat. Hoc interdum synecon Hermagoras idest continẽs appellat ab eo ꝙ omnis rei defensio ab illo contineatur. Interdũ uero αιτιον uocat quasi causam causæ. Nãquemadmodum reatus causa est quod militem occidit ita occidẽdi causa ꝙ miles deserturum se esse iurauit.
Nunc quoniam scimus quid sit causa: quid continens: uideamus etiam quid sit de quo contenditur idest quid sit. κρινομενον. Est autem nihil aliud q̃ exploratio continentis: idest. συνεχοντος: Quod dico tale est. Etenim in eadem controuersia perseuerandum puto quo sint lucidiora quæ tradamus.
Aetion est ꝙ occidit militem hic imptor: Synechon est:

quo reus nititur.i.ratio prop ter quam occidiſſe ſe dicet Eſt autem ꝙ miles iurauit ſe deſerturum. Crinomenon eſt examinatio huius ipſius: quod ad defenſionem reus attulit. In quo ita quærit num alia cauſa imperatori fuerit cur occiderit militem: & hæc prætaxatur: ut uideatur non quia iurauerit occiſus: ſed alia quadam uel ſimultatis uel inuidiæ cauſa. Poterit etiam hoc modo articulus iſte tractari. An etiamſi iurauerit: par um tamẽ iſta cauſa fuerit cur debuerit occidi. & tota perſpectio totius ſyn ehcon tos. ideſt continentis quod ad αιτιον affertur crinomenon uocatur: Euenit tamen nonnunq̃ ut in una controuerſia non ſemel aetion & ſynechon & crinomenon: ſed ſæpius ipſa omnia per uices reuoluta tractentur: ut in hac cõtrouerſia reus eſt ulyxes læſæ reip. ꝙ procos occiderit. Hic enim Aetion eſt ꝙ occiderit. Aetion uel ſynechon ꝙ eos qui bona ſua depopulabantur: & pudiciciæ uxoris inſidiabantur occidit. Crinomenon eſt: Nunquid tamẽ & ſi hæ res præceſſerint: alia tamen cauſa quam prætexit occiderit: uel nunquid ne peſſime quidem de ſe meritos indemnatos debuerit occidere. Deinde ad hoc crinomenõ aliud ſynechõ affert ulyxes: quod dicit ſe iuſſu Mineruæ interemiſſe Deinde hoc ipſum ſynechon fit Crinomenõ quod quæritur utrumne propter iuſſum Mineruæ occiderit: & utrum in tali re Mineruæ quidem obtemperare debuerit. Eſt autem ætion proprius accuſatoris locus. Synechon deſẽſoris: Crinomenon utriuſque cõmune.

De thematibus quæ non conſiſtunt.

d Icendum ſubinde puto quemadmodum & quot
modis controuerſiæ aſyſtata fiat:tam & ſi ne dici
quidem controuerſias oportet:quæ ſtatum non
habent:ſed plaſmata irrationabilia:id eſt longa. Fiunt
igitur Aſyſtatæ modis quattuor. Vnum cum aliquid de
eſt ex circunſtantia. Quæ autem uis ſit circunſtantiæ:
ſupradiximus:id eſt cum quæſtionibus:aut cauſa aut pſona:aut locus:aut aliquid eorum deeſt quibus effici cir
cunſtantias diximus. Hoc autem genus aſiſtatæ in ſcho
laſticam materiam non poteſt cadere. Iccirco quia ne fin
gi quidem poterit ullum Thema deficiente circunſtan-
tia. In ueritate tamen nonnunquam euenit: ut aliquid
horum deſit: & per imprudẽtiam actoris profligata cau-
ſa ueniat ad iudicem.

Alter eſt modus Aſyſtatæ: quem κατα ισότητα ap-
pellant. Nos tamen ſi nomen latinum dare non poſſu-
mus:tamen uim intelligere debemus. Nam cum eadem
utrinque dicuntur: & nulla re ne parua quidem diſcer-
nuntur:tum huiuſmodi plegma propter æqualitatem
utriuſque partis ſtatum amplificat ut uicini adoleſcentu
li qui uxores ſpecioſas habebant noctu alterutrum ſe ob
uium habuerunt:accuſant ſe inuicem adulterii. Nam qc
quid altera pars dicat: & altera dicat neceſſe eſt: id eſt ue-
riſimile eſt te adulterium uoluiſſe committere:quia ado-
leſcens es. Te quoque uoluiſſe ueriſimile eſt:quia adole-
ſcens es. Veriſimile eſt:quia ſpecioſam uxorem habeo.
Te quoque ueriſimile:quia & ego ſpecioſam uxorem ha
beo. Facultatem tibi uicinitas præbuit. Et tibi eadem ui-

cinitas præbuit facultatem. Cur tu nocte in me? Cur tu autem in me incidisti? Nihil est quod distinguatur. & iccirco uter eorum siue accuset alterum se criminatur: siue se purget defendit eum quem criminari uidetur.

Tertium est Asystatæ genus quod græci κατα ετερομεριαν appellant: id est cum reo nulla est defensio & u color in facto non inuenitur. aut parum probabilis inuenitur color. Vnde etiam Democrates præceptor meus solitus erat dicere eas etiam controuersias: in quibus color diu quæritur statum non habere. Verum ille cõstantius nos uero si afferatur aliquid ad defensionem uel mediocriter probabilis admittimus. Sed si euidẽter cõfusa causa: & ut oportet secundum heteromerian: id est alteram partem explodemus. Nonnunquam incidunt quædam quæstiones maxime in ueritate: quæ summam accusatori: nullam reo latgiatur facultatem. Accedunt: uerum eas non cõtrouersias: sed communes locos dicimus. Quippe in his non est probatio criminis: sed ut in expressum atque euidens facinus expressio.

Quartus est modus Asistatæ: uel caliginosissimus: adeo ut nonnunquam etiam doctis hominibus soleat obrepere. Habet enim nonnullam speciem probabilis consistentisque materiæ: ea ẽ huiusmodi iu qua iudex ferendæ sententiæ rationem explorare non potest: hoc græci απορον uocãt. Sed subiiciãus exẽplũ. Petebat qs ab alio usurã: quasi pecuniæ creditæ: ille accepisse se pecuniã cõfitebat: sed depositã. & iccirco uelle restituere sortem sine usura. pendente ĩterea iudicio lex de nouis tabu

lis est allata. Repetit ille quasi depositam: ille retinet quã si creditam. Non enim uideo quid sit hic quod in sententia ferenda iudex sibi possit: cum petitor idem interdum credidisse: interdum deposuisse se dicat: & ille alter interdum depositam accepisse interdum creditam. & neuter sua priore: sed uterq3 alter alterius præterita sñia utatur.

De figuris controuersiarum.

P Ertinere etiam nonnihil ad rem uidetur scire figuras controuersiarum: quibus inuicem differant: quo magis in euidenti sit: quemadmodum quan tractẽus. Sũt igitur schemata. i. figuræ cõtrouersiarum quattuor: Eudoxos: quod nos opinionis bonæ ex utroque bono possumus dicere αμφιδοξοσ opinionis ex utroq3 bono ac malo confuse possumus dicere: Paradoxos quod nos opinionis male possumus dicere: tam & si quidam parum diligenter græce loquentes paradoxon pro his quæ sunt bonæ opinionis accipiunt. Vnde uulgo etiam olympionicas & cæteros uictores sacrorum certaminum paradoxos uocant magis consuetudine q̃ ratione ducti. Nam ut opinor παραδοξοσ est: quod est παρατηνδοξον: id est contra opinionem bonam. Deniq3 licet alias uulgares significationes probare malimus huius nominis: tamen hoc loco: ut multa noua tam a thecnicis & mathematicis q̃ a philosophis cognominantur: accipere debemus non pro tam solito usu consuetudinis q̃ pro conditione præcepti. Quarta est spẽs controuersiæ: quæ græce αδοξοσ dicitur: quã nos non ut uulgo malæ opinionis: sed nullius opinionis euidenter propositis:

4 5

idest humilem & sordidam: sed hæc exemplis liquebūt.

e Vdoxos controuersia huiusmodi est: in qua tā psona q̃ res est honesta. Velut Scipio uictis poenis petit præmium ut spectet ludos laurea coronatus. Et persona honesta est Scipionis: & quod petitur non improbum.

a Mphidoxos est: in qua uel honestatem personæ turpitudo rei maculat: Velut si idem Scipio petat præmii nomine mortē Tyberii Aselli: Nā petitoris persona honesta est. Quod autem petitur inhonestum. Vel contra. si abdicatus fortiter fecerit: & petat præmii nomine reditum in domum patris: psōa: quæ petit inhonesta abdicati: res quam petit: honesta: ut ī domum patris redeat.

p Aradoxon ē controuersiæ genus: ut supra definiebam: In quo utraq; sunt inhōesta tam res: q̃ persona. Velut īpudicitiæ reus fortiter fecit: petit præmii nomine accusatoris sui mortem. Nam & persona petentis inhonesta ē: siquidem fuit reus impudicitiæ tam & si aliquid turpitudini derogauerit q; forriter fecit: & res quam petit improba est.

a Doxon controuersiæ genus ē sine opinione itaq; humile & sordidum. Pauper uestimenta uendebat: extitit alius pauper qui uendicabat ea: & furto abesse sibi diceret. ille uenditor ait se ab adultero deprehenso illa uestimenta detraxisse inuicem se accusant: ille adulterii hic furti. Hic enim & personæ humiles pauperum & res quæ fecisse uidētur quæstionē abiectio uesti-

mentorum uendicatio & agnitio. & q̄q̄ interuenit crimē adulterii non abiectum: tamen quia plura sunt ἐν τῇ περιστάσει idest in circunstātia humilia & sordida totius controuersiæ speciem sibi uendicant. Dignoscere autem has controuersiarum figuras cum ad multa alia conuenit: tum uel in primis ad id ut modū præfādi idest principia edēdi congruente qualitate materiæ inuenire possumus: Non enim eadē speties debet esse principii in themate eudoxo amphidoxo & paradoxo & adoxo: sed est cuiq; sua forma tribuenda.

n Am primū in eudoxo genere materiæ Hermagoras negat esse præfandū: Nā si beniuolentiæ inqt cōciliandæ gratia præfari solemus: in bonæ opinionis themate quale est illud Scipionis: benigni sunt hi apud quos sumus locuturi autē attinet apparere qd̄ paratum est: Sed mihi lōge aliter uidet & pace tanti uiri dixerim: neque enim est semp spectāda auctoritas utiq; cum ratiōe uincatur. Censeo igit nihil ꝓhibere in eudoxo genere materiæ quo minus præfemur. Nihil enim opinor mali benignos iudices benigniores facere præfādo: ut cū offensos aduersariis uidemus: offensionē illā dicendo augere conamur. Deniq; aulocedos & citharœdos & cæteros huiusmōi artifices q̄q̄ non polliceantur orationē: uidemus tamen præloqui ante actionē: & omnino curta & sine capite oratio ē: quæ sine principio ab ipsis rebus orditur. Vtemur etiā principiis in bonæ opinionis controuersiis: sed breuioribus & erectioribus paulo & cōfidentibus & plenis dignitatibus sine iactātia duntaxat: ne res pariat

inuidiã: ut eſt illud apud. M. tul. cõtra contionẽ Metelli: in qua exultare uidet̃ cõtra. r. p. ubi uis uel in ipſa conſiſtere. Sic enim ut opĩor inſequar fugientẽ: quoniã cõgredi nõ licet cũ reſiſtente. Quod nunq̃ pfecto tã magnifice dicere in exordio ſtatĩ orſus fuiſſet: niſi & ipſius auctoris eſſet honeſta pſona: & res de qua locuturus erat nõ improba. Itemq́ alio loco cũ de cõiuratorꝝ animaduerſione loqueretur. Video inquit. P. C. in me omniũ ueſtrũ ora atque oculos eſſe conuerſos. Deinceps quæ omnia huiuſmodi ſũt: ut actor & ſplẽdore ſuo & rebus his de quibus locuturus eſt: quaſi honeſtiſſimis uideatur merito coufidere. Plæraque huiuſmodi exordia ſunt apud. G. Gracchum: quanto nobilioris fiunt ſpiritus quæ dicentem profecto Minutium aut aliquem ex camenſi caterua nemo ferret.

i N Amphidoxo genere materiæ moderatiõe quadam utendum erit cum principia ducemus: ut turpitudinem quæ ſubeſt & dignitatem quæ eſt in re aut perſona uel illuſtrando augeamus ita uarie utrũque miſcebimus ut alterius partis turpitudinem alterius honeſtas tegat. Neque tamen cũ tanta iactatiõe quãta in illo ſuperiori genere materiæ: ſed quaſi cum quadã confidenti uerecundia. Si in re turpitudo erit q̃tum fieri poterit aduocabimus iudicem ad perſonæ dignitatem. Si in perſona: ad rei dignitatem quaſi de periculoſo loco in tutiorem locum refugiemus: ſed ſummatim leuiterque cedentes deſpicere ut potius ſuſpitiõe q̃ timore uideamur. laborabimus autem in eo ut confuſa utraq́ dignitate rei & perſonæ plus fiduciæ in honeſtate: q̃ metus in turpi-

tudine habere uideãur. Sed ut limpidius hoc genus prĩci pandi deprænhendatur: dabo exemplũ quod habuit. M. tul. cum pro. M. Scauro loqueretur. Erat enĩ controuersia. Amphidoxos quippe qui niteretur dignitate personæ. M. Scauri: ne premeretur turpitudine criminis de pecuniis repetundis utrunque in principiis statim confudit ita orator: & ut turpitudinem criminis dignitate personæ cõtegeret. neque tamen largiter nimium neque exultanter: sed ita ut exprimat non nullam etiam metus suspitionem. Maxime fuit optandum. M. Scauro uide ut nullo suscepto cuiusquam odio sine offensione ac molestia & cætera.

i N paradoxo idest in malæ opinionis themate id est ubi & persona & dignitas pariter laborabit: longioribus principiis utendum erit: & purgãdis suspitionibus opera tribuenda: & dimisse loquendum: sequendum etiam cum sententiis tum uerbis etiam proprius blanditia insitis & quærimonia quin falsi illati criminis. & falsæ infamiæ compositæ aduersus nos per inuidiam et iam summissiore toto corpore confirmati ad uerecundiã summisso uultu oculis terram intuẽtibus. Neque etiã illã acriter sed si possumus rumore simulato.

i N Adoxo idest in humili genere materiæ ꝓximi sermoni debent esse principia: neque sententiis alte petitis: neque uerbis ultra modum ornatis. nec structura grauiore sed quasi resoluta & simplici. Vis autem omnium sententiarum quam his principiis adhibemus: ea esse debet ut rem a proprietate reuocet ad com

munitatem: & dicit omnium interesse illā rem uindicare propterea quod quanto quæq; minora sunt tanto crebrius & magis inter multos cadere possint: nec tā oportere spectari magnitudinem rerum & personarum: q̄ rationem æqui & iniqui ueri atque falsi: eandem enim esse horum in minimis uim q̄ in maximis. Talia principia sunt pleraque apud Demosthenem in iis libris qui inscribuntur idiotici: & magis apud Lysiam: & apud quosdam ex nostrnis eteribus. Certe. M. Tul. cum pro Archia diceret non aliter exorsus est.

Principiũ apud Demosthenē: et apud Lisiam et Pro archia

De Elocutionis cura.

n Vnc elocutionis cura ē intimāda: quæ cū constet in singulorum aīaduersione uerborum: hoc ab eloquētiæ nomine seperatur: q; illa totius operis oratorii uirtus est. hæc pars habetur: officii cuius Cice. quasi fundamēta ponit latine loqui plane ornateq; dicere: quorum unū grāmatice loquēdo didicistis: cum eius uobis insinuata est subtilitas: fastigia uero sūt plane ornateq; dicere: qđ nō īgenii: sed laboris est maximi: exercitatiōis etiā diutinæ: qua nō solum huberior: sed illustrior quoq; facultas acquiratur. Huius rei duplex est ratio: una qua ī singulis uerbis lumē appareat: altera ut dignitas eloquendi copulationis ipsius decore seruet. In singulis uero rebus aut propriū aut trāslatum mutuatū quoq; conquirit. Propria sunt uetusta præcipue. Nam cū & proceres uel nescirēt hæc dicendi ornamenta: uel appetere nō auderēt: propriis utebant. Sed quia uerborum ueterum iam exoleuit usus non sunt audacius usurpanda illa: quæ cum ætate mutata sunt. Itaque

Cicero.

Virgil.

hallucinari & cerritũ & caperatum similiaq̨ prætereun-
tes utemur his quæ cõsuetudo recipiet: nec tamen sordi-
dis nisi cũ rei síæq̨ uis exigit: ut Cicero uolens crudelita
tis inuidiá facere ait Gurguliõibus exectis reliquerũt: &
uirgis plæbem romanam concidere. Nec indecore Virgi
lius uitandæ humilitatis aucupio lychnos ꝓ lucernis ait.
q̨ si res sua ꝓpria uerba nõ habeat: nouáda sũt: aut aliẽis
utendũ. nouãtur aũt duobus modis uerba: aut quadã fi
ctione: aut declinatione præsũpta: aut duoꝝ quæ usitata
sint cõiunctiõe composita. finguntur maxĩe cũ transferi
mus: ut qui ꝓcoteta qualitates eẽ dixerũt: qđ nomẽ nun
q̃ fuerat in latinis: quo & auribus tpandũ & insolentia fu
gienda: quã Cicero uitans Soterem Saluatorem noluit
noĩare: & ait q salutẽ dedit: illud nimis insolẽs uidebatur
deriuatiõe quoq̨ fiunt uerba quæ grãmatici paragogen
noĩant: ut dicimus florea rura: & cãpiq̨ uirẽtes ossibus al
bẽt: q̨ satis crispa flexione Horatius albicant dicit. Is plæ
ruuq̨ grãmatice utitur: licet Tullius grandiferas possessi
ones dicat: & grandiloquos oratores. Huic diligentie sub
iungitur uerboꝝ cura translatoꝝ: cũ res aut sua nõ inue
nit uerba: aut cũ uolumus splendidius aliquid explicare
ergo aut inopiæ aut decoris causa transferuntur inopiæ:
cũ dicimus gẽmare uitem: & luxuriare segetes lætasq̨ꝓhi
bemus: desunt. n. ꝓpria & cõmodãtur ascita. Decoris ue-
ro ut bellũ subito exarsit: cũ poterat dici extitit. Et itẽ pos
sumus ab oĩbus sensibus mutuari: ut ab oculis lux liber
tatis: & uerus odor legũ: & silent leges ĩter arma: & a gu-
stu nomẽ dulce libertatis. Veꝝ non debet trãslatoꝝ alie-

norũq; uerbo℞ affectio sine moderatiõe captari. Nec longe petita debẽt eẽ trãslata: ut si dicas luxuriosam charybdim: Vitandũ quoq; ne turpis sit similitudis usurpatio: ut si dicas castratã africã mortuã Rẽp. aut Clodiũ stercus senatus. In hoc genere trãsferendi ẽt allegoriã poetæ præcipue nexuerũt. Et Cicero cũ dicit Senatũ a gubernaculis deiecisses. P. R. e naui exturbasses: ipse archipyrata cum rege prædonũ impurissimo plenissimis uelis nauigares. & in Pisonẽ: ut qui in maxĩs tempestatibus ac fluctibus reip. naui gubernassem: saluãq; in portũ collocassem frõtis tuæ nubeculã: & collegæ tui cõtaminatũ spũm pertimescerẽ. Vsurpatis ergo eis & similiter pluribus uerbis elocutus est: quæ qdem quis fortasse angustius & humilius diceret. Itẽ trãslata quodãmõ sunt: quæ aut ex pte totũ: aut ex toto ptẽ: aut ex uno plures monstrat: aut ex pluribus singula. ex pte totũ: ut in puppi ferit unda: aut me iisdẽ parietibus tuto eẽ tecũ ꝑ eadẽ domo. Hunc tropũ grãmatici metonymiã mẽorauerũt. Catachresin etiã græci: quã nos abusionẽ dicius: ut cũ phibẽus naturã de orum pro ipsa substantia. In coniunctis uero uerbis orationisque contextu seruanda sunt hæc: ut constructio coagmentata: & conclusio perfecta perueniat: & quodam schemate ipsa dictio uenustetur. Iam compositionis præcepta percurram: cuius uitium est maximum Hiulcas & asperas uoces. frænos. Iotacismos. Metacismos. Labdacismos. Homœopropheron. Dispropheron. Polysygma non uitare: uel cuiuslibet litteræ assiduitatẽ ĩ odiũ repetitã: ut sale saxa sonabãt: & casus Cassandra canebat.

Metacismus ē cum uerborum coniuctio litteræ M assi-duitate collidit: ut si dicas Maiam ipsam ama quasi me-am animam.

Labdacismus ē: cū.L.plurimum dissonat: ut si dicas Sol & luna luce lucent albam lacteam.

Iotacismus ut si dicas Iunio Iuno Iouis iure irascitur.

Polysigma ubi.s.crebrius geminatur: ut Sosia in solario soleas sartiebat suas.

Homeopropheron est: o tite tute tati tibi tanta tyran-ne tulisti.

Dispropheron ut si aliquis dicat persuasitrices præstigia-trices atq́ inductrices tygres.

Asperæ inter penultimum ultimumq́ uerbum maxime uitandæ: cuius exemplum ē: si dicas faleras ablatas gra tis: aut si iuret auriga per lora per flagella per fræna.

Hiulcæ sunt cum in ea parte quam dicimus similes uoca les ac similiter longæ collisam hiantemq́ structuram fa ciūt: ut siquis dicat suscepisse se liberos secundo omine & ut Tullius pro Milone: Auctoritate publica armare: quod quidem artem dissimulans plærunq́ appetit uo-luntate. Vitandum simul ne ī eodem loco tres aut quat tuor longas breuesq́ continue ponamus: neue in notis simos uersus maxime heroicos structura fūdatur: iam bicosq́ uersus: q̄uis eos Cicero non euitet: cum dicit: se natus hæc intelligit: consul uidet & heroici uersus finē: uel initium non declinet dum dicit: o miserū cui pecca-re licebat: & in academicis latent ista omnia. Varro ma gis obscurata & circunfusa tenebris. & in uerrinis ple-

nũ uersũ quidẽ syllaba inutiliter fudit cum dicit cũ loquererer tanti fletus gemitusq́ꝫ fiebãt: nec finem uitauit elegi. Sicut ait: oderat ille bonos. Incurrit etiã in hendecasyllabi pheleucii petulãtiã cũ dicit successit tibi Lucius Metellus. Hic tamẽ uir & lõgo ope & ipsa sui maiestate defẽdit. Cæterũ in clausulis uitiosissimũ reperit. A ĩaduertẽdũ ãt ne cũ similitudinẽ uersus effugiamus: bonã clausulã trãseaũs: ut si tiẽas dicere strepitũq́ꝫ plagatũ: cũ plaga lõga sit: & bonã clausulã fecerit. Vitãdũ etiã eodẽ loco cacẽphaton uel ĩterpositiõe uel cõmutatiõe uerboꝝ. ĩhonesta enĩ exẽpla sũt: ut ẽ arrige aures pãphile: atq́ꝫ ereptæ uirgis irã ĩ his. n. sordescit oratio. Vitandi & frænĩ: q fiũt ex asprimis litteris ĩ unũ cõcurrẽtibus. Ter. ĩ ecy. ꝑpol q̃paucos repias meretricibus cuẽire amatores Syra: & ab iisdẽ litteris incipiẽtia: ut ẽ illud iudiciũ iudicii simile iudices: & in eadẽ desinẽtia: ut fortissimoꝝ ꝓximoꝝ fidelissimorũq́ꝫ sotioꝝ ĩ eodẽ uitio habent. Itẽ pœnitus fugiendũ breues syllabas continuare q̃plures ut est illud Sereni: Perit auipedes animalia leporis.

De pedibus in oratione soluta.

hIs breuiter ĩtimatis pedes sũt asserendi: q̃bus clausulæ decẽter appetentur: quos q̃dem Cice. quadã permixta confusione perturbat: cum dicit modo de trocheo ionicũ cludendũ: modo pæonem primũ ꝓbat incipiẽtibus: modo finientibus: Pari modo docimiũ qui cõstat ex breui duabus lõgis: breui & longa cuius exẽplũ ponit amicos tenes. Itẽ amphimacrũ pedẽ & rursũ dactylicũ laudat nũeꝝ: mõ anapesticũ: mõ diiãbũ laudat: uec ta

men certa sentētia est ego tamē cōpendiosiora pcurrā: ut in hac sylua quibusdam uidear perire tramitibus.

De monosyllabis.

i N monosyllabis ĩspiciēdū utrū finalis longa breuis ue sit: si.n.lōga sit: præire debet trocheus: ut est illud Cice.nō scripta: sed nata lux aut debet esse legū ĩ re.p.pria uox: quæ tñ pēdēti sēsu apta cōclusio. Aut uero si breuis fuerit monosyllaba: iābus aut anapæstus antecedit: ut ait Salnstius. Tota āt ĩsula modica & cultibus inanis est. breuē uero breuis aut lōgā lōga nō sine uitupatōe sectat: ut si uertas ista res mea ē: aut cōtra ut Cice.p ligario nō tu eū patria priuare qua caret sed uita uis. qđ uoluntate orator nō errore cōposuit. uerū hoc de monosyllabo supius præceptū. ĩ colo melius collocāus: aut cōmate non ĩ fine sniæ.

Salustij.

Proligario.

De Dissyllabis.

d Issyllabi uero iābico nūero claudūt nō uere sed si penultiūs spondeus mox iābus aptet: ut si dicas tenui seruos meos aut pyrrhichius p iābo ut cōsul uidet. at bōa clausula ē ex iābo & ultĩo trocheo: ut si qs dicat patriā cōtinet bonus ciuis: uel asserit caput legis. Cauēdū ē āt ne aut duo iābi: aut iābus & pyrrhichius ĩ fie ponant: ut siqs dicat pugnauere iuuenes pro parētibus suis. Cauēdū ē etiā ne pyrrhichius post pyrrhichiū uēiat & quattuor breues fiāt: ut si quis dicat pdidi bona mea: aut post pyrrhichiū trocheus spōdeus ue: ut si dicas conqueritur sua fata aut ĩputat sibi demēs. Sed & trochæus & iābus uel pro iābo post trochæū pyrrhichius malā clausulā faciūt hūc.n.ĩ finem elegiaci pentametri turpiter reddit. quid enĩ iterest utrū dicas: oĩa nēpe uides: an uero dicas aspice fcā mea.

Bñ ãt po nunt uel duo trochæi uel trochæus & spondeus i fie clausulæ ut siqs dicat hæc ẽ bonoꝶ ciuiũ magna cura aut hæc sũt q̃ maximi ꝑncipes sola curãt. De trisyllabis.

t Risyllabis clausulã terminãtibus lex ẽ: si mõ eã uelis leniter fluere ut trochæo ꝑcedẽte penultimã molossus subseqtur: siue longã hẽat nouissimã syllabã siue breuem iure metrico: ut ẽ illđ Tul. mare fluctuãtibus littus eiectis. Fit ãr pessia clausula si ꝑ trochæo penultio spondeũ ꝓlocaueris: ut si dicas mare fluctuãtibus nr̃is eiectis. Itẽ pessia si ꝑ trocheo pyrrichiũ pmiseris: ut si dicas mare fluctuãtibus apis eiectis. Itẽ uitiosa ẽ cõclusio si nouissimi molossi pría syllaba breuis fiat: q̃uis trocheo rite ꝑmisso: tũc. n. heroicũ cõma nascit: ut siqs dicat littus aĩcis. Item bõa clausula fit: si ꝑ nouissio molosso ionicus mĩor põat post trocheũ: ut si dicas: mare fluctuãtibus littus agitat. in hac clausula cauẽdũ ẽ ne ꝑ trocheo penultio spondeus ponat. Nã tũc si solueris tertiã molossi i uitiũ cadit: i q̃le i cidit Cic. cũ dicit: si te semel ad meas capsas admisero. Si ãt pẽultio trochæo mediã molossi solueris pulcrã clausulã feceris: ut si dicas littus emiliæ. Itẽ trochæo pẽultio pulchre ẽt tertia molossi resoluit: ut si dicas littus æq̃bile. Itẽ si trochei penultimã lõgã solueris & ꝑ mã molossi ultimi: fit elegãs clausula: ut ẽ curas regere aĩoꝶ.

De figuris sententiarum. Sñiaꝶ ãt figuræ hæ sũt. Ironia. i. siũlatio ĩ q̃ aliud uerbis significãus aliud re ipsa sẽtíus: ut ẽ pricipiũ ꝓ ligario. Nouũ crimẽ. C. Cæsar. Paralipsis est præteritio cum prætermittentes quædam nihilominus dicimus. Pro ligario.

Apostrophe ẽ in aliquẽ districta cõuersio frequẽs apud

Ciceronem ac nobilis figura: hoc est: cũ in aliquem sic conuertimus actionẽ: ut ex ea iudices doceamus.

Diaporesis ẽ dubitatio qua figura utĩur: cũ ueluti dubitãtes ab ipsis iudicibus aliquid cõsilii postulãus: ut est ꝑ Cluẽtio: Eqdẽ quo me uertã iudices nescio. & ꝑ Corne. cõtra nobilissioꝝ hoĩum studia. cõsilia: rõesq; apiam &c.

P. Cluentio.
P. Cornelio.

Entorẽa ẽ interrogatio qua figura utĩur: cũ interrogando aliquid aceruamus & exaggeramus eius inuidiam.

Pysma ẽ quæsitũ: q̃ figura a supiore eo dr̃: q; illa ĩterrogãti una uoce tãtũ rñderi p̃t: q̃sito ãt nisi pluribus rñderi ñ põt: ut cũ dicĩus: Qua igit rõne bellũ gerãus? q̃ auxilia nobis parata erũt? qs erit q subueĩre uelit? cũ tã acerbe socios tractaueriũs. Diatyphosis ẽ descriptio uel deformatio cũ rebus psõisq; subiectis & formas ipsas & hĩtus exp̃mĩus: ut Tul. ꝑ Milõe: Si hæc nũc gesta audistis: fcã uideritis: & Milonẽ ĩ rheda sedẽtẽ penulatũ cũ uxore. Itẽ clodiũ cum equo & delectis uillam egrediẽtem.

P. milone.

Antisagoge ẽ cõtraria ĩductio. hæc figura ẽ cũ aliqd difficile & cõtrariũ conferĩus: ut Ci. de rege Pto. difficilis rõ belli gerẽdi ac plẽa fidei plẽa pietatis. Diasyrmos ẽ eleuatio uel ĩpressio. ĩ hac figura laudãtes q̃ dñr ab aduersariis dissoluĩus: q̃lis ẽ ĩ Mureniana totus ille ĩ Sulpitiũ locus de iure ciuili. Metathesis ẽ trãsmutatio quædã hoc est cum rem a nobis alio transmouemus: sed non ita ut ibi totam causam constituamus: alioquin status incipit esse non figura.

Ci. de rege Pto.
in Mureniana

Chiri consulti Fortunatiani Rhetoricorum Libri Tertii & ultimi Finis.

THEODORVS GAZES Thesalonicensis Luchino de Medicis.S.D.P.

f ECI mi suauissime Luchine quod a me tam uehementer petieras.quũ.n.Dionysius Halicarnaseus de nuptiis : ac natalitiis dicenda græce tradidit:ea tibi latīe traduxi.Q uaq̃q̃ id quidẽ iure optimo negare potuissem.Cũ & hõ sim græcus:& ad hoc dicendi genus hospes:ut uides plãe ueniã.Verꝝ qđ aliquo mõ fieri a me põt:non mehercule meis possim aĩcis negare:Ea ĩ re pserti quæ beniuolẽtiã summã:arrogantiã nullã præseferat.Q uis.n.usq̃ adeo ĩ me iudex acerbus atq̃ ĩiquus eẽt:oĩsq̃ officii amicitiæ ignarus.ut id mihi arroganriæ daret.Cũ latini quidem sermonis auditorẽ esse me auidũ fatear:auctorẽ oĩo negẽ:idq̃ ob eã maxĩe cãm suscepim:ut ex auctorĩ nostri præceptis quẽ cupisti fructũ capias:atq̃ ex meoꝝ:ut ita dicã uerboꝝ ĩculto horridoq̃ cãpo:sñiaꝝ optĩaꝝ flosculos illius colligas atq̃ delibes:atq̃ eo libẽtius tibi morẽ gerendũ cẽsui:quo ea quæ ego ĩ alienũ cõuerti sermonẽ nõ eo ornatu quo dici debuere:tu patriæ elegãtia cõdire facile possis:atq̃ ppulchre uestire:q̃ nos ob ĩopiã nuda ptulimus.Q uod ut oĩo facias:ãteq̃ foras edãtur:magnopete rogo.etenĩ si utilitatẽ elocutionis dulcedini admixtam hũerĩt:oĩbus sane & legẽda magis & imitãda uidebunt.̃ si quid est præterea ĩ quo studiis tuis opa mea utilis esse possit:fidenter sane atq̃ uti oĩa uerbo complectar uno amice petas uelim.Oĩs.n.p te susceptus labor:ut quies

mihi atq3 oblectatio uideatur singularis noster amor effi-
ciet. Vale Mantuæ idibus quintilis.

Dionysii Halycarnasei Præ-
cepta de oratione nuptiali.

e St mihi profecto iucundissimũ tuis istis intereẽ
nuptiis mi carissimũ caput: chorocq3 oĩ ac saltatio
ne tecũ delectari: & matrimonium q̃d paulopost
conficietur laudibus summis efferre atq3 hymeneũ cane
re: quẽ apud nuptias dici deceat. Sed quoniã nos uincu-
lum hoc litterarum eruditionisq3 præsentis corporibus
& locis separat. absit enim ut animi unquam affectione:
beniuolentiaq3 seiungamur. Iccirco tanq̃ aliquod munus
ad conficiẽdas ornandasque nuptias: hoc a me uelim ha
beas ut non eorũ expers sis quæ de nuptiis dici soleãt: siue
id apud te ipse seruare: siue etiam alicui quasi munus q̃d-
dam ad gratiam conferre uoluolueris. Tu igitur & alias
fortasse huiusmodi orationẽ exercitationi mandasti. Dũ
primã rhetoricorũ uiam admodum iuuenis apud me in-
gressus: cum cæterarũ conscribendarum: componẽdarũ-
ue exercitationum ac meditationũ rhetorico studio fla-
grabas: tũ ea: quæ questiones appellãtur: & eas quæ ma-
xime ad matrimonii orationem: atque hortationem: ad
rem ipsam pertinent diligenter persequebaris. Nã id ma
xime ex oĩbus ad scribẽdũ sumitur ab adolescẽtibus. Si
uxor ducẽda sit. Oro ãt q̃ nũc uobis ĩ mãbus ẽ: ĩ eiusmõi
orationũ genere uersatur: nec ab eis dissentit q̃bus ĩ quæ
stionibus utĩur. Etenĩ a diis ĩcipiendũ est eos. s. eẽq & in
uenerunt & ostenderunt nuptias hoĩbus. Enim uero

Iupiter & Iuno primi coniungentes & copulãtes: pinde ille oĩum pater appellatur: hæc coniunctrix ꝙ fœminam mari coniugeret: atque ab ipsis diis cœtus reliquoꝝ deorum ad humanam uitam accessit: qui nuptiis præsidentes nuptiales & natales hoc modo nominantur: & matrimonium fuisse cãm: ut ipsi dii nominentur atq͂ colãtur. Nam si matrimonia non essent: non eos in honore & cultu homines habuissent. Deinceps de natura dicẽdũ eius id opus esse procreare: & cõcipere: idq͂ p oĩa eius opera & aĩalia & plãtas trãsire. Tũ differẽtiã coitus: & cõsociationis humanæ adducendũ. Alia quidẽ imprudẽter & temere coire hominem autem ordinem quendam & legem matrimonii reperisse. Non enim gregatim instar belluarum cohire permisit. Sed coniunctionem & societatem duorum commodissimorum per totam uitam molitus est. Quo in loco dicendum homines a fera: & uaga: errantique uita liberatos: mansuetam & modestam uitam per matrimonium habuisse genusque hominum cum esset mortale per coitum & commune matrimonii uinculum mortale factum esse. Nam successione posterorum ueluti lumen accenditur: & posteritate per generationem hominis permanens nunquam extinguitur: qua re id iure aliquis munus optimum ac pulchrum dixerit non pecuniarum: nec possessionum quarundam: sed ipsius naturæ: atque generis. Deinde explicandum quot bona eis contingant: qui uxores duxerint. Primo ad dignitatis existimationem: cum eam tum magis assequi

possint. A nuptiis stati icipientes fructũ tpantiæ capere: uirtutis pulcherriæ. Eni uero matrioniũ cõtinuo facit ut hõies tẽperãtes habeãtur. Nã quise ad id cõtulerũt ab ille gittimo coitu liberati: ad solã dũtaxat suã quisq; uxorẽ aspicere uidẽtur. qđ fieri necesse ẽ ut sint & magis honorandi: & fideliores: ac bẽiuolẽtiores erga suas patrias oĩbus i rebus habeãtur. Cũ suos filios q̃si obsides patriis dederit: quãobrẽ i cõsiliũ ẽt magis eos accipi necesse ẽ. Q uĩetiã ad dolores oẽsq; res molestas matrimoniũ utilissimũ est. hoc. n. tanq̃ onera leuiora reddit: Dũ rerũ aduersarũ ac difficiliũ cõsortes uxores hẽamus. & hac cõitate magnã consolationẽ capiamus: quare fit: ut res iocũdæ multo iocũdiores uideãtur ẽt: cũ nos nõ iter nos solũ delectaremur: sed eos ẽt hẽremus q̃ nobiscũ celebrẽt. ac delectẽtur: liberos: uxores cæterosq; cõsãgui eos: atq; dies festi & celebritates: iccirco suauissimæ sũt: q; inter multos efficiãtur. qua quidẽ re affinitates ẽt augeri necesse ẽ. & hãc rẽ eẽ iquies q̃ prĩo hĩtatões: deinde pagos deĩde ciuitates cõstituit. Ex affinitatibus uero id ẽt efficitur: ut & rerũ notitiã maiorẽ habeamus & cũ extremis hoĩbus cognatione iũgamur. Postea cõprobãdũ & mẽtio matrimoniorũ: probatorũ: aut ãtiquorũ faciẽda: & bona quæ ppea hoĩbus cõtigerĩt explicãda: & depulsionẽ omniũ pene rerũ aduersarũ matrimonio cõtigere posse ostẽdendũ: ut Menelaus ppter matrimoniũ helenæ ĩmortalis fuerit: & peleus pp uĩculũ thetidos: & demetus propter alcestem mortem fatalem aufugerit. Vbi uero de his satis dixeris precibus utendũ quæ de nuptiis: procreationemque liberorum: petitionẽ

bonorum: depulsionem malorum contineant. Tum uerbis quasi formandum: & prædicendum uitā ipsam: quæ cum uxore & liberis esset fortuna uidelicet chorum liberorum aspectu iocundissimum adesse: & quodammodo ad iuuentutem redire: atque iterum cum suis liberis adolescere. Tum enim uel ea: quæ ipse iuuenis fecit commemorari solent: eorum autem memoria quæ pueri fecimus iocundissima est nec aliud est qđ rursus nos reuiuiscere faciat. Siquis igitur suā uidens imaginē rē inaīatā delectat̄. Quāto magis delectari debeat: dū eā nō inaīem uidet: sed & aīatam: & nō unā sed multas siqd ita cōtigerit. quo ī loco mētio itē nōnulla tā historiaꝝ facienda est. Quot ꝓpter filios formati fuerūt: Quot a se mala ꝓpulerint: atq; auerterit: & Anchise opa æneæ contigerit. Nec eoꝝ p̄sonas omittēdū: q uinculo matrimonioꝝ colligantur: sed eoꝝ quoq; laudes dicēdū. aliquādo ī principio: aliqñ in fine. Nā nobiles & gloriosi sīt ī prīcipio laudabis: sin āt miores qdā essēt sūmittes. & post oīa dices. Laus uero quæ ī laudationibus dicit̄ habebit & locos eosdē a patria a genere: a natura: ab æducatiōe: æq̄les & similes: & certos ābos ēe. Præterea sic ex eadē patria sint. Iā pridē eos loco familiariter eē cōiunctos sin āt ex diuersis: a diis ēe in hāc societatē coactos. Itē si ex eodē genere sint. Augmētū & cōsanguitatis familiaritatē aliā sup alia fuisse: atq; uīculū multo firmius: & ualidius effectū eē. Cum āt ex uariis & diuersis studiis sint ut militiæ ut litteraꝝ: cōcētū hūc utiq; optimū eē sapiētiæ fortitudinē eē adiūctam: & optimos fore: q eiusmōi parētibus nascātur consentaneū esse. Sin

autē ipse ducat uxorē: qui orationē habebit: de hoc ipso facere satis exordiendū: quēadmodū nunc tibi faciundū est: ꝙ si amatores laudare soleāt quos ī delitiis habēt: multo magis eū deceat matrimoniū laudare: ꝙ suas delitias & una litteris ac eruditiōe uel hoc in tēpore utendū ēe. Dictione uero mediocri utēdū accēdendūq̧ quā prope Cenophontē & Nicostratū: nisi in paucis opus fuerit ad grauitatem orationem extollere. ubi scilicet magnitudinē quādam sententiarum impellat.

Dionysii Hali carnasei
Præcepta de oratione natalitia.

s Equitur oratio quæ ī natiuitatibus dici solet. Natiuitas enim matrimonium sequatur necesse ē quā & ipsam hoc modo efficere oportet. Quippe quoniam principium natiuitatis cuiusq̧ ipse dies est: in lucem uenit primo de die pauca dicendum: quasi laudem occasionis cuiusdam atq̧ oportunitatis. Notatis scilicet & explicatis: siqua hic propria præter alios dies habeat: ut si calendis natus sit mensis principium esse. Principium uero omniū optimū esse: ut oīa ex principio fuisse & dimidium esse totius: aut totū auctore Platōe. Sin autem dies septimus aut sextus sit: sacros hos dies diisq̧ dicatos eē: & cōmunitatem quandam eē cum diis īmortalibus opportunitate natiuitatis. De nono præterea dicere possis soli consecratum esse & insignem hunc hominem fieri consentaneum esse & fortasse beneficum: quemadmodum solis natura est. Sin autem quintus-

Principium oīum optimum Plato.

decimus sit: hunc etiam ad Mineruam referri: & in hoc plenilunium esse perfectum: & eiusmodi Natiuitatem nulla re egere: uerisimile esse. Eodem autem modo de reliquis diebus. etenim eos quoq aut principio aut fini accommodabis: rebusq consideratis quas afferre possis laudẽ facere conaberis. Post diem uero tempus conside rãdum quale sit: & omnẽ tempestatem aut hyemis: aut ueris aut reliquarum partiũ anni: quemadmodum in ludorum laudibus diximus. hyemi fortitudinem attribuentes: Veri suauitatem & uenustatem: æstati agrorum fructus & copiam oĩum bonorum. Reliquo autem tẽpori uacationem operum & quietem. Præterea quæ nõnũq temporibus accidant significare oportet: ut si quis die festo natus sit: uidelicet aut bacchanalibus: aut mysteriis: aut quibusdam solennitatibus. Hæc enim omnia facultatem & ad laudem præbebunt. Postea ueniendum ad locum: ubi aliquis natus est. & primo ab eo quod nationem continet ut asiam: europam: & eiusmodi rursũ græcos aut barbaros: aut sapientiam aut fortitudinem nationis: aut aliquid eiusmodi dicere: Deinde ab eo quod continetur: ut quæ urbis esset ipsa si principalis & quasi mater omnium: aut si honore proxima ei sit: quæ primas dignitates habeat. Si magna: si populosa: si ad uirtutem hominuuu fœcunda & fertilis: Aut si quid aliud probitatis de urbe diceretur. Tum ea quæ in urbe continent: ut q̃lis familiæ sit: nõ ignobilis sed nobilis. ex q̃bus patribus & maioribus quorum & ipsorum laudẽ breui astringes. prout res copiam suppeditent. Deinde ueniendum

ad eius laudē cuius dies natalis est: & qualis sit eius natura: tum magnitudine tum uiribus explicandū: si magnus sit: ut Aiax: si pulcher & fortis: ut Achilles: Si prudens: aut iustus aut temperans personas congruentes afferes: Nestorem: Themistoclem: Aristidem: Phocionem Si mitis: & frugi sit excandescentia quadam laudabili condita mansuetudine præditum esse: ad agendum efficacem esse. Si autem paruus aī uirtute magnū eē: ut Tydeus & Conon. Præterea qualē uitam degere maluerit si lautus quidē & elegās sit: si magnificus: qualis erga priuatos: erga ciuitatē tum liberalitate: tum cæteris rebus: quæ ad honoris studia ptinent. Itē si sciētiæ cuiusdā peritus sit medicinæ: aut rhetoricæ aut philosophiæ laudem ab his expositæ adducere oportet: eis. s. explicatis ad quæ scia esset utilis. sic enī multiplex & diffusa fieret oratio: ut cōprehendi possit qualis iā fuerit: qualis in præsēti tpe sit: qualēq; fore in posterū uerisimile sit. Q uo cū uenerimus: non utiq; alienū nec absonū foret precibus a diis petere: tā ab aliis q̄ ab his qui natiuitatibus præsidēt ut ei uita futura melior q̄ præterita cōtingat multis tēporū spatiis cōfectis ad senectutē lætā & fœlicē perueniat.

Dionysii Halycarnasei Præcepta de epithalamiis.

a Nte orationē de natiuitate: id enī me quasi prætererat ob tumultū & turbationē discessus. Seq tur maxie oratio: quæ dici apud thalamū soleat: & ea certe artingit quæ sepatim dicūtur. Nā una & eadē ē cū nuptiali oratiōe præter hoc quod tempore differat. hæc enī nuptiis iā confectis dicitur: sed cæteris in rebus

orationi prædictæ oio respōdet: & post nuptias quasi loco hymeneoꝝ canitur. Sūt igitur uel apud Sappho exēpla huiusce generis quædā.s. cātilenæ quæ epithalmius inscribitur. Sed quoniā non eadem ē tractatio carminis & solutæ oratiōis: sed ut metris & sentētiis ita differunt: hanc etiā orationē hoc mō cōmode disponi posse existio Siquidē hoc ipsum cōtinuo in exordio prædixeris: quod alii quidē hymeneū canere cōsueuerūt. nos hymenei loco orationē habemus: nō fistulis aut citharis: aut aliquo cantu eiusmodi: sed eoꝝ laudibus & hymnis q matrimonio cōiungūtur. Deīde matrimoniū necessariū eē hominibus. id enī salutē generis hoīum tuetur. & reliqua dices quæ p matrimoniū bona cōtingāt. Tū ad eoꝝ psonā ueniendū: q in matrimoniū conuenerīt: & explicādum: quales sint: quo ī loco de eoꝝ genere: & educatione dicēdū & pulchritudīe corpoꝝ: & de ætate: & quot bona fortunæ hēant: & de eorum studiis & officiis. Eos præterea opam dedisse: ut matrimoniū ipaq cōiunctio efficeretur & quo aīo sint eius matrimonii cā: familiares: aliēi: ciuitas q ipsa publice oībus plāe matrimoniū studio eē. Simile q oīo uel celebritati cuipiā: uel calēdis: uel festis publicis. Ad hæc itē queādmodū in nuptialibus dixīus eē conside randū si ex eadē patria: si ex eodē genere: ita ī his quoq pтē hāc oratiōis non puifaciēdā esse cēsemus. Post laudes aūt & laudationes hortatio quædā addēda ē ad eos. s. q ī cōnubio copulātur: ut inter se alter alterius sit studiosus: & q maxime sint concordes. atq bona quæ ex eiusmōi cōcordia & amore contiugant præferenda sunt oratione

ab re cõmuni ad ꝓpriam deducta. concordiam silicet cum omnibus hominibus bonoꝝ causa sit. tũ maxime his q se matrimõio cõiunxerit. id qđ ad illud Homeri referẽdum recto sane iudicio comprobatũ. nullum bonum maius es se: ꝙ dum cõcordes ædes habitet uir & uxor: & quãto ob eã rem inimici dolore quãtaq uoluptate amici afficiãtur. Postremo precibus utendũ: ut quãprimũ liberi ꝓcreẽtur quo nuptias eoꝝ quoq uideamus: hymenæumq canamus: & materiam orationũ huiusmodi iteꝝ habeamus.

Homeri illud

Dionysii Halycarnasei de oratione nuptiali: de oratione natalitia: de Epithalamiis. Finis.

Oratio nuptialis.

n On mediocri me onere dicendi leuatum esse intelligo princeps illustriss. ac uiri magnifici: Cũ de rei uxoriæ laudibus ae dignitate tam multa totiẽs scripta pronunciata corã esse recordor. Q uæ si repetere uoluero id quidẽ erit auditorem non delectare: sed auditorem obtendere. Coniũgit siquidẽ commendata est honestas: quæ sic uxori maritum copulat. ut ad illicitos euagari cõcubitus mĩme sinat: qua præcipue re a brutis homo plurimũ differat animãtibus. Illius quoq laudata est utilitas cũ tot charitates: tot bẽiuolẽtiæ: tot affinitates: ellucescũt: ut hĩc ciuitates oriantᷣ cõseruẽtᷣ. angeãtᷣ. & qđ maius ẽ & mirabilius genus humanũ qđ natura mortale ẽ quodã modo ĩmortale redditᷣ. Ipsius etiam ꝓbata est delectatio: quæ cũ in reliquo uiri & uxoris cõiũctu uaria sit: & multiplex: tũ uero illud præcipue iocũdissimũ parit ꝙ facit dulceque patris cognoscere nomẽ: ac dulces pẽdere ad oscula

natos hæc cũ crebro ut dixi ꝓlata sint: de cõnubii honesta te: cõmodis: ac iocũditate in pñtia dicere supsedebo. Inuitante præserti ad breuitatẽ huius excelsi pricipis nostri ualitudíe. Spõsi tñ ac spõsæ laudes tãtũ attingẽde. Et id qdẽ breuiter. Ea. n. res: & maiori tpe: & magno idiget laudatore. Nã quis ꝓ dignitate cõmẽdauerit ugutionẽ contrariũ: genere clarũ sed uirtute clarissimũ: cuius eximia in dispiciẽdo ꝓuidẽtia: i decernẽdo prudẽtia: i cõsulẽdo grauitas: in gerendo magnanimitas: eũ ꝑ ora atq; aures uirũ uolitare facit. ipsius quoq; res domi ac militiæ gestæ q̃plurima inter uiuẽtes adhuc præ se ferũt testimonia. í quibus illu. principis nostri. cui carus est ut filius: amatus ut frater: honoratus ut pater: huic tali digna uiro coniungitur: Camilla uirgo castissima: cuius ea est prudentia: honestas: moderatio: matronalisq; grauitas: ut Marco patri uiro clarissimo: frĩbus magnificis: & uetuctissiæ ꝓoꝝ ꝓsapiæ bñ rñdeat ut q̃tum uiro uguitioni ornamẽti allaturus sit: tantis & receptura. Deus igitur ímortalis oratus & exoratus a nobis sit: ut huic fausto: & felici coniugio propitius ac fauens adsit: & sic adsit: ut quantum celeberrima ferrariæ ciuitas ugutione gloriatur: tantum utriusq; liberis hoc præclaro matrimonio nascituris glorietur i npostexꝝ. dixi.

FINIS.

57

CHIRII Consulti Fortunatiani Dialectica.

Dialectica quid sit

d IALECTICA est bene disputandi scientia. Disputamus autem utiq; uerbis. Verba aut aut simplicia: aut coniuncta. Simplicia sunt quæ unum quiddam significat: ut quu dicimus homo equus disputat currit. Nec mireris q disputat quis ex duobus compositu sit: tame inter inter simplicia numeratum e. Nam res illustratur definitione. Dictum est enim id esse simplex quod unum quiddam significat: itaq; hoc includitur hac definitioe qua no includitur quu dicimns loquor. Q uauis enim unu uerbum sit: non habet tame simplicem significatione: siquide significat etiam psona quæ loquitur: ideo ia obnoxiu est ueritati aut falsitati. Na & negari & affirmari pot. Oi itaq; prima & secuda psona uerbi quauis singillatim enucietur: tn inter coniuncta uerba nuerabitur: quia simplicem no habet significatione. Siquide qu squis dicit ambulo & ambulatione facit intelligi & seipsum qui ambulat: & quisquis dicit ambulas similiter & rem quæ fit: & eum qui facit significat. At uero qui dicit ambulat: nihil aliud q ipsam significat ambulatione: quaobrem tertia psona uerbi semp inter simplicia numeratur: & nondu aut affirmari aut negari pot: nisi quu talia uerba sunt: quibus necessario cohæret psonæ significatio cosuetudie loquedi: ut quu dicimus pluit aut niugit etiasi n o addatur quis pluat aut ningat: tn quia intelligitur non pot inter simplicia numerari. Coniuncta uerba sunt quæ sibi conne

xa res plures significāt: ut quū dicimus hō ambulat: aut hō festinans ī montē ambulat & siquid tale. Sed coniun ctorꝶ uerborꝶ alia sunt, quæ sniam cōprehēdūt: ut ea quæ dicta sūt expectāt aliquid: ut ea ipsa quæ nūc diximus. Si subtrahis uerbū qđ poitum ē. Q uāuis enī uerba coniū cta sint: hō festinās ī montē: tñ adhuc pendet oratio. Se paratis igitur his coniūctis uerbis quæ ñ implēt sniam re stant ea uerba coniūcta quæ sniam comprehēdūt. Horꝶ item duæ spēs sunt: aut enim sic snia comprehenditur ut uero aut falso teneatur obnoxia: ut est oīs homo ambu lat: & siquid huiusmodi est. Aut ita impletur snia: ut licet pficiat ꝓpositum aī: affirmari tñ negari ue non possit: ut ut quū impamus optamus: quum execramurr & similia Nā quisquis dicit: pge ad uillam: uel dii illum pdant: non potest argui ꝙ mētiatur: aut credi ꝙ uerꝶ dicat: nihil. n. af firmauit aut negauit. Ergo ne tales sniæ in quæstionem ueniant ut disputationē requirant: sed illæ quæ requirūt aut simplices sunt aut coniunctæ. Sīplices sunt quæ sine ulla copulatione sniæ alterius enunciantur: ut est illđ qđ dicimus: Omnis homo ambulat. Coniūctæ sunt de qua rum copulatione iudicatur: ut ē: si ābulat mouetur. Sed cum de coniunctione sententiarum iudicium fit: tā diu ē donec pueniatur ad summā Sūma est āt quæ conficit ex concessis: quod dico tale ē: qui dicit: si ambulat moue tur: pbare uult aliquid: ut quū hoc non concessum ē ue rum cē: restet illi docere ꝙ ābulet: & summa consequatur quæ iā negari non pōt. i. ꝙ mouetur: aut restet illi docere: ꝙ ñ mouetur: ut consequatur sūma: quæ itē non pōt nō

concedi.i.q non ābulet. Rursus si hoc modo uellt dicere homo iste ambulat: simplex snia est quam si concessero: & alia quæ aliquid expectāt ad completionem sententiæ: sniam comprehendunt: adiunxerit aliam: quisquis autē ambulat mouetur: & hāc ēt concessero: ex hac coninnctione sniarum: quāuis singillatim enunciatarum & concessarum illa summa sequatur quæ iā necessario concedatur: i. hō iste igitur mouetur. His breuiter constitutis singulas partes consideremus: nā sunt primæ duæ. Vna de iis: quæ simpliciter dicuntur: ubi ē quasi materia dialectica: altera de his quæ coniuncta dn̄r: ubi iā quasi opus appet quæ de simplicibus ē uocatur de loquendo: illa uero quæ de coniunctis in tres ptes diuiditur. separata enī coniunctione uerborum quæ non implet sententiā: illa quæ sic ī plet sniam: ut nondū faciat quæstionē uel disputationē teqrat uocatur de eloquēdo: Illa quæ sic īplet sniam ut đ sn̄iis simplicibus iudicetur: donec pueniatur ad summā uocatur de ploquēdo. Illa quæ sic comprehendit sniam: ut de ipsa ēt copulatione iudicetu r donec pueīatur ad sū mam: uocatur de proloquio℞ summa. Has ergo singulas ptes diligentius explicemus. Verbum ē uniuscuiusq signū quod ab audiente posset intelligi a loquēte platum Res ē quicquid uel sētitur: uel ītelligitur uel latet. Signū est quod & seipsum sensim & præter se aliquid aīo oñdit Loqui est articulata uoce signum dare: articulatam dico quæ comprehendi litteris potest. Hæc omnino quæ definita sunt: & utrum hactenus uerba definitionis aliis definitionibus psequenda fuerint: ille īdicauit locus quo

Verbuз qd.
Res qd.
Signuз qd.
Loqui qd.

definiendi disciplina tradatur: nunc quod instat accipe intentus: Omne uerbum sonat. quom. n. est in scripto non uerbum sed uerbi signũ est: quippe inspectis a legente litteris occurrit animo quid uoce prorumpat. Quid enim aliud litteræ scriptæ: q̃ se ipsas oculis præter se uoces animo ostendunt. & paulo ante signa esse diximus: quod & seipsũ sensim & præter se aliqd animo ostendit: Quæ legimus igitur nõ uerba sunt sed signa uerborum: sed ut ipsa littera cum sit pars minima uocis articulatæ: abutimur tamen hoc uocabulo & ut appellemus litterã etiam quũ scriptum uidemus. q̃uis omnino tacita sit. neq; ulla pars uocis sed signũ partis uocis appareat. ita etiam uerbum appellatur quum scriptũ est: q̃uis uerbi signũ. i. signũ significãtis uocis nõ eluceat. Ergo ut cœperam dicere: omne uerbum sonat: sed ꝙ sonat nihil ad dialecticam. De sono. n. uerbi agitur quũ quærit̃ uel animaduertitur q̃ta uocalium uel disputatione leniatur uel concursione dehiscat. Item Consonantiũ uel interpositiõe nodet̃: uel cõgestiõe asperet̃ uel quot uel qualibet syllaba constet: uti poeticus Rhythmus: accentusq; a grammaticis solarum aurium tractatur negotio: & tamen quũ de his præter dialecticã non est: hæc. n. scientia disputandi est. Sed cũ uerba sunt rerum quando de ipsis obtinent: uerboꝝ autẽ illa quibus de his disputatur. Nam cũ de uerbis loqui nisi uerbis nequeamus: & quũ loqmur nõ nisi de aliqbus rebus loquẽmur: occurrit aĩo ita eẽ uerba signa reꝝ ut res eẽ nõ desinãt. quũ ergo uerbũ ore ꝑcedit si pp se ꝑcedit. i. ut de ipso uerbo aliqd q̃ratur aut disputetur: res ẽ utiq; disputatiõi

quæstioniq₃ subiecta. Sed ipsa res uerbũ uocat᷑: quicquid autẽ ex uerbo nõ aures sed animus sentit: & ipso animo tenet᷑ iclusum dicibile uocat᷑: Res autẽ ipsa quæ iã uerbũ nõ est. neq₃ ubi in mente conceptio: siue habeat uerbũ qđ significari possit: siue nõ habeat nihil aliud q̃ res uocatur proprio iam nomine. Hæc ergo quattuor distincta teneã tur. Verbum dicibile. Dictio. Res. quod dixi uerbum & uerbum est & uerbũ significat: quod dixi dicibile uerbũ est. nec tamẽ uerbũ sed quod in uerbo intelligit᷑: & animo cõtinet᷑ significat. Quod dixi dictionẽ uerbũ ẽ. sed quod iam illa duo simul. i. & ipsum uerbũ & quod fit ĩ animo ꝑ uerbũ significat. qđ dixerim uerbũ est qđ præter illa tria quæ dicta sunt quicq̄d restat significat: sed exemplis hæc illustranda esse ꝑspicio. Fac igit᷑ a quoq̃ grãmatico puerũ interrogatũ hoc mõ. Arma quæ pars orationis est? quod dictũ ẽ arma propter se dictũ est. i. uerbũ ꝓpter ipsũ uerbum: Cæteꝝ nõ qđ ait quæ pars orationis est. non ꝓpter se sed ꝓpter uerbũ: qđ arma dictũ ẽ uel aĩo sensa uel uoce ꝓlata sunt. Sed cũ aĩo sensa sint ante uocẽ dicibilia erũt: quũ autẽ ꝓpter id qđ dixi proruperunt in uocẽ dictiones facta sunt. Ipsum uero Arma qđ hic uerbũ est quũ a Virgilio ꝓnuntiatũ est dictio fuit. Non. n. ꝓpter se ꝓlatũ est: sed ut eo significarẽtur uel bella quæ gessit Aeneas uel scutũ & cætera quæ uulcanus heroi fabricatus ẽ. Ipsa ñ bella uel arma: quæ gesta aut uti gesta sunt ab æneea ipsa inquã quæ cum gererentur atq₃ essent uidebantur: quæq₃ si nũc adeẽnt uel digito monstrare possemus aut tangere: quæ etiam si non cogitentur: non eo tamẽ fit ut non fuerint.

Ipsa ergo per se nec uerba suut. nec dicibilia: nec dictionẽ sed res: quæ iam proprio nomine res uocantur. Tractandum est igitur nobis in hac parte dialecticæ de uerbis: de dicibilibus: de dictionibus: de rebus: in quibus omnibus cum partim uerba significentur. partim non uerba: nihil st tamen de quo nõ uerbis disputare necesse sit. Itaq; de iis primo disputetur: per quæ de cæteris disputare conceditur. Igitur uerbum quodlibet excepto sono: de quo bene disputare ad facultatem dialecticæ pertinet non ad dialecticam disciplinam: ut defensiones Ciceronis sunt quidem rhetoricæ facultatis: sed nõ his docetur ipsa rhetorica. Ergo omne uerbum præter id quod sonat quattuor quidem necessario uocat in quæstiõem originem suam: uim: declinationem: ordinationẽ. De origine uerbi quæritur quum quæritur unde ita dicatur res mea sententia nimis curiosa & minus necessaria: Neq; hoc complacuit dicere quod ciceroni quoq; idẽ uidetur. Quis enim egeat auctoritate in re tam perspicua: ꝙ si omnino multum iuuaret explicare originem uerbi: ineptum esset aggredi quod persequi profecto infinitum est. Quis enim reperire possit quod dictum fuerit unum ita dictum sit. Huc accedit ꝙ ut somniorum interpraetatio: ita uerborum origo pro cuiq; ingenio iudicatur. Ecce enim uerba ipsa quispiam ex eo putat dicta ꝙ aurem quasi uerberat: immo inquit alius ꝙ aerem: Sed quid nostra. nõ magna lis est: nã uterq; a uerberando huius uocabuli originẽ trahit: Sed de transuerso tertius uide quam rixam inferat: quod .n. uerum nos ait loqui oportet odiosumq; sit natura ipsa in

Verba ipa ũn dicta

dicante mendaciũ: uerbum a uero cognominatum est: Nec ingenium quartum defuit: nam sunt qui uerbum a uero quidẽ putãt dictum: sed prima syllaba, satis animaduersa secundam negligi non oportere. Verbum enim quum dicimus inquiũt prima eius syllaba ue℞ significat: secunda sonum. hoc enim uolunt esse. bum. unde. Ennius sonum pedum bombum pedum duxit. & boasse græci clamasse: & Virgilius reboant siluæ. ergo uerbum dictum est a uerum boando hoc est uerum sonando: quod si ita est præscribit quod hoc nomen ne quum uerbum facimus mẽtiamur. Sed uereor ne ipsi qui dicunt ista mẽtiantur. Ergo ad te iam pertinet iudicare uerum uerbum a uerberando? an a uero solo: an a uerum boando dictum putemus. an potius unum sit dictum non curemus: cum quid significet intelligamus. Breuiter tamen hunc locũ notatum: hoc est de origine uerborum uolo paulisper accipias: ne ullam partem suscepti operis prætermisisse uideamur. Stoici uincunt quos Cicero in hac re ut cicero uidet nullum esse uerbum: cuius non certa explicari origo possit: & quia hoc modo eos arguere facile fuit: si diceres hoc infinitum esse quibus uerbis alicuius uerbi originẽ interprætaris eorum rursus a te originem explicandam esse: donec perueniatur eo: ut res cum sono uerbi aliqua similitudine conueniat: ut quum dicimus æris tinnitum: equorum hinnitum: ouium ballatum: tubarum clangorem: stridorem catenarum. Perspicis enim hæc uerba ita sonare: ut ipsæ res quæ his uerbis significantur. Sed quia sunt res: quæ non sonant in hiis simili-

tudinem tactus ualere: ut sileniter uel aspere sensum tangunt. Lenitas uel asperitas litterarum ut tangit auditũ sic eis nomina pepererit: ut ipsum lene cum obiicimus leniter sonat: item asperitatem non & ipso nomine asperã iudicent. Lene est auribus cum dicimus uoluptas: asper quũ dicimus crux: ita res ipsæ afficiunt ut uerba sentiantur. Mel q̃ suauiter gustum re ipsa tam leniter nomine tãgit auditum. Acre in utroque asperum est: Lana & Vepres ut audiuntur uerba sic illa tanguntur: hæc quasi cunabula uerborum esse crediderunt: ubi sensus rerũ cum sonorum sensu concordarent: hinc ad ipsarum inter se rerum multitudinem processisse licentiam nominandi: ut quum uerbi causa crux propterea dicta sit: ꝙ ipsius uerbi asperitas cum doloris quem crux efficit asperitate cõcordet. Crura tamen non propter aspitatẽ doloris: sed ꝙ lõgitudine atque duricia inter mẽbra cætera ligno similiora sic appellata sint. Inde ad abusionem uentum: ut usurpetur tamen non rei similis: sed quasi uicinæ. Quid. n. simile habet significatio parui & minuti: quũ possit puũ esse: quod non modo nihil minutũ sit: sed etiã aliquid creuerit: dicimus tamen propter quandam uicinitatẽ minutum ꝓ paruo. Sed hæc abusio uocabuli in ptãte loquẽtis ẽ: habet. n. parnũ ut minutũ uõ dicat. Illud magis ptinet ad id quod nunc uolumus ostendere: ꝙ cum piscina dicatur in balneis in qua piscium nihil sit: nihilque simile pisci bus habeat: uidetur tamen a piscibus dicta: propter quã ibi piscibus uita est: Ita uocabulum translatum similitudine: sed quadam uicinitate usurpatum est. ꝙ siquis dicat

homines piscibus similes natãdo fieri & inde piscinæ nomen esse natum: stultum ẽ repugnare: cum ab re neutrũ abhorreat: & utrunq; lateat. Illud tamẽ bñ accidit: q̃ hoc uno exemplo diiudicare possumus quid distet origo uerbi quæ de uicinitate arripitur ab ea quæ a similitudine ducetur. Hinc facta progressio usque ad contrarium. Nam cus eo putatur dictus q̃ minime luceat: & bellum: q̃ res bella non sit: & fœderis nomen q̃ res fœda non sit. q̃ si a fœditate porci dictum est: ut nonnulli uolunt: redit origo ad illam uicinitatem: quum id quod fit ab eo p quod fit nominatur. Nam ista omnino uicinitas late patet & p multas partes secatur: aut per efficientiam ut hoc ipsum a fœditate porci per quem fœdus efficitur: aut per effecta ut puteus q̃ eius effectum potatio est: creditur dictus Aut per id quod continetur: ut urbem ab orbe appellatam uolunt: quod auspicato locus aratro circundari solet. Cuius rei & Virgilius meminit ubi æneas urbem designat aratro. Aut per id quod continet: ut si quis horreũ mutata littera affirmet ab hordeo noïatum: Aut per abusionem: ut quum horreum dicimus: & ubi triticum condatur. Vel a parte totum: ut mucronis nomine quæ summa pars gladii est gladium uocamus. Vel a toto pars: ut capillus quasi capitis pilus. Quid ultra prouehor? quicquid aliud adnumerari potest: aut similitudine rerum ipsarum: aut uicinitate: aut contrario contineri uidebis originem uerbi: quam persequi non quidem ultra soni similitudinem possumus: sed hoc non semp utiq; possumus Innumerabilia sunt enim uerba: quorum origo de qua

ratio reddi possit: aut non est ut ego arbitror: aut latet: ut stoici contendunt. Vide tamen paulultum cum perueni-ri puant ad illa uerborum cunabula uel stirpem potius atque adeo sementem ultra quod queri originem uetant. nec si quisquam uelit potest quicquam inuenire. Nemo abnuit syllabas in quibus. u. littera locum obtinet consonantis: ut sunt in his uerbis primæ. uafer. uelum. uinum. uomis uulnus crassum & quasi ualidum sonum edere: quod etiam approbat loquendi consuetudo: quum de quibusdam uerbis eas subtrahimus ne onerent aurem. Nam inde est quod amasti dicimus libentius quam amauisti: & nosti quam nouisti & abiit non abiuit: & in hunc modum innumerabilia. Ergo quum dicimus uinum sonus uerbi ut dictum est quasi ualidius congruit rei quam significat. Iam ex illa uicinitate per id quod efficiunt hoc est quia uiolenta sunt dicta uincula possunt uideri: & nerui quibus aliquid uinciatur. Inde uites quod adminicula quibus innituntur nexibus prehendunt: huic iam propter similitudinem incuruum senem Vietum Terentius appellauit: hinc terra quæ pedibus iterantium flexuosa & trita est uia dicitur. Sin autem uia quod ui pedum trita est magis creditur dicta: redit origo ad illam uicinitatem. Sed faciamus a similitudine uitis uel uiminis: hoc est a flexu etiam dicta. Quærit ergo a me quispiam quare uia dicta? Respondeo a flexu: quod flexum uelut incuruum uietum ueteres dixerunt: Vnde uietos: quæ cantu ambiantur rotarum ligna uocant. Persequitur quærere unde Vietum flexum dicatur: & hic respondeo a similitudine uitis. Instat atque exigit unde ita sit uitis nomen: dico quod

uinciat ea quæ cōprehēderit. Scrutatur unde ipsum uici redictū sit: dicemus a uinus. Quare sic appellatur requiret: reddetur rō: q robusto & quasi ualido sono uerbum rei quā significat cōgruit. ultra qđ requirat ñ hēt. Quot modis āt origo uerbo℞ corruptōe uocū uarietur ineptū est psequi. Nā & longū & minus q̄ illa que dicta sunt necessariū. Nunc iā uerbo℞ quātū res patet breuiter cōsideremus. Vis uerbi ē qua cognoscit quātū ualeat: ualet aūt tātū: quātū audiētē mouere pōt: porro mouet audiētem aut scđm se: aut scđm id qđ significat: aut ex utraq; cōi: sed quum scđm se mouet: aut ad solū sensum ptiet: aut ad artem: aut ad utrunq;: Sensus aut natura mouetur: aut cōsuetudine: natura mouetur quū offenditur. siquis noīet Tartarēsem regē uel mulcet quō audit Euryalū. Quis etiā si nihil unquā de his hoībus audierit: quo℞ ista sunt noīa. nō tñ & in illo aspitatē maximā: & ī hoc iudicet esse lenitatē. Cōsuetudine mouetur sensus cū offendit: quū audit Cotta. Nā hic ad soni suauitatē uel insuauitatem nihil interest: sed tñ ualēt auriū penetralia utrū p se trāseūtes sonos quasi hospites notos an ignotos recipiāt. Arte āt mouet auditor quū enūciato sibi uerbo attēdit quæ sit ps oratiōis: uel si quid aliud ī iis disciplinis quæ de uerbis traduntur accepit. At uero ex utroq;. i. & sensu & arte de uerbo iudicatur: quom id quod aures metiuntur: ratio notat: & nomen ita imponit: ut quum dicitur optimus: mox ut aurem longa una syllaba & duæ breues huiusce nominis percusserunt: animus ex arte statim pedē dactylum cognoscit. Sciam uero nō scđm se: sed secundum id

quod significat uerbum mouet: quãdo p uerbũ accepto signo animus nihil aliud q̃ rem ipsam intuetur: Cuius illud signum est quod accepit: ut quum augustino nõiato: nihil alius q̃ ego ipse cogitor ab eo cui notus sum: aut cui libet hominũ mentio currit. si forte hoc nomen uel qui me ignorat audierit: uel qui alium nouit qui. Augusti. uocetur: quũ aũt simul & secũdũ se uerbum mouet audientem: & secũdum id quod significat tunc & ipsa enũtiatio & id quod ab ea enũciatur simul aduertit. Vnde. n. quod nõ offenditur aurium castitas: quom audit. manu. uẽtre pene bõa patria lacerauerat: Offendent aũt si obscena ps corporis sordido & uulgari nomine appellaretur: quũ res eadem sit: cuius utrunq; uocabulum est: nisi q in illo turpitudo rei: quæ significata est decore uerbi significantis operitur: in hoc autem sensum animumq; deformitas ferit: ueluti nonaria meretrix. Sed aliter tamen uidetur eo cultu: quo ante iudicem stare assolet: aliter cum luxuriosi: cubiculo iaceret: Quom igitur tantam uim tamq; multiplicem appareat esse uerborum q̃ breuiter pro tempore summatimq; attingamus. Duplex hinc ex cõsideratiõe sensus nascitur partim propter explicandam ueritatem: partim propter conseruãdum decorem: quorum primũ ad dialecticum: secundum ad oratorẽ maxime pertinet: q̃uis. n. nec disputationem deceat ineptam. nec eloquentiam oporteat esse mendacẽ: tamẽ & in illa sæpe atq; adeo pene semper audiendi delitias discendi cupido cõtemnit: & in hac imperitior multitudo q ornate dicitur etiam uere dici arbitratur. Ergo quum appareat quid sit uniuscu-

iusque proprium manifestum est & disputatorem si qua & delectandi cura est rhetorico colore aspergendum: & oratorem: si ueritatē persuadere uult dialecticis quasi neruis atque ossibus esse roborandum: qua ipsa natura in corporibus nostris nec firmitati uirium subtrahere potuit, nec oculorum offensione patere permisit: Itaque nunc propter ueritatem diiudicandū: quod dialectica profertur ex hac uerborum ui: cuius quædam semina sparsimus: quæ impedimenta nascantur uideamus: Impedit enim auditorē ad ueritatem uidēdam in uerbis aut obscuritas aut ambiguitas: Inter ambiguum & obscurum hoc interest: quod in ambiguo plura se ostendunt: quorum quid potius accipiendum sit ignoratur: In obscuro autem nihil aut parū quod attendatur apparet. Sed ubi parum est quod apparet obscurum est ambiguo simile: ueluti si quis ingrediēs iter excipiatur aliquo biuio uel triuio: uel etiam ut ita dicā in ultimo loco: ibique densitate nebulæ nihil uiarum quod est eluceat. Ergo a pergendo prius obscuritate tenetur: at ubi aliquantulum rarescere nebulæ cœperint: uidetur aliquid quod utrum uia sit an terræ proprius nitidior color incertum est: hoc est obscurum ambiguo simile. dilucescente aiunt cælo quantum oculis satis sit iam omnium uiarum deductio clara est: sed qua sit pergendum non obcuritate sed ambiguitate dubitatur. Item sunt obscurorum genera tria. Unū est quod sensui patet: animo clausum est: tanq̄ si quis malum punicum pictum uiderit: qui neque uiderit aliquando donec omnino quale esset audierit: non oculorum est: sed animi: quod cuius rei pictura sit

nescit alterum genus est ubi res animo pateret: nisi sensui clauderetur: sicuti est homo pictus in tenebris. Nam ubi oculis apparuerit: nihil animus hominem pictum esse dubitauerit. Tertium genus est: in quo etiam sensui ab-sconditur: quod tamen si nudaretur: nihilo magis animo emineret: quod genus est omnium obscurissimum: ut si imperitus malum illud punicum pictum etiã in tenebris cogeretur agnoscere. Refer nunc animum ad uerba quorum sunt istæ similitudines: constitue animo quempiam grãmaticum conuocatis discipulis. factoq̃ silentio sup-pressa uoce dixisse. Temetum: quod ab eo dictũ: qui ꝓpe assidebant satis audierunt. qui remotius parꝝ. qui autem remotissime nulla omnino uoce perctructi sunt. horꝝ aũt illi qui remotiores erant nescio quo casu partim sciebant quid esset temetũ. partim ignorabãt: illos uero qui magi-stri uocem acceperant quid esset temetũ prorsus latebat: omnes obscuritate impediebantur: & hic iam perspicis omnia genera illa obscuritatum. Nam qui de auditu nihil dubitant: primum illud genus patiebant᷑ cui simile est malum punicum ignorantibus: sed in luce pictũ qui noue-rant uerbum sed auribus aut parum aut omnino nõ acceperant uocẽ secũdo illo genere laborabant Cui similis est hominis imago: sed non ꝑspicuo aut omnino tenebroso loco: qui autem non solũ uocis sed & significatiõis uerbi expertes erant tertii generis qđ oĩum teterrimũ ẽ cæcita-te inuoluebãtur. Quid autẽ dictũ esset quiddã obscurũ ambiguo simile in his perspici potest quibus uerbũ erat quod notum sed uocẽ nec penitus nullam: nec omnino

certā perceperāt. Omnia igitur obscura genera loquendi uitāt: qui & uoce quantū satis ē clara nec ore impedito & uerbis notissimis utentur. Vnde nunc in eodē grāmatici exēplo q̄ lōge aliter īpediat ambiguitas q̄ obscura uerbi. Fac enim eos qui aderant & satis sensu accepisse uocem magistri & illum id uerbū nūtiasse quod omnibus notū: ut puta fac eū dixisse magnus: & deinde siluisse. Attende quæ incerti hoc audito nomine patiantur. Quid enim si dicturus esset: quæ pars orationis? quid si de metris quæsiturus quid sit pes? qd si de historia rogaturus: utputa magnus pōpeius quot bella gesserit? qd si de emēdādorum carminum gratia dicturus est: magnus & pene solus poeta Virgiligius? Quid si obiurgaturus negligentiam discipulorum in hæc deinde uerba prorumpet: magnus uos erga studia torpor innuasit. Vides ne remota nebula obscuritatis illd̄ quod supra dictū est quasi eminuisse. Nam hoc unum quod dictum est magnus & nomē est. & pes chorius est: & pompeius est: & Virgilius: & negligentiæ torpor: & si qua alia uel innumerabilia non comemorata sunt: quæ tamen per hanc enuntiationem uerbi possunt intelligi. Itaq; rectissimum a dialecticis dictum est ambiguum esse omne uerbum: Nec moueat q; apud ciceronē calumniatur Hortensius hoc modo ambigua se aiunt audire acute: explicare dilucide: iidem omne uerbum ambiguum esse dicunt: quomodo igitur ambigua ambiguis explicabunt. Nam hoc est in tenebris extinctum lumen referre. Facete quidem atque callide dictum. Sed hoc est: quod apud eundem. M. Tullium Cicero-

nem Scæuola dicit Antonio. Denique ut sapientibus diserte stultis etiam uere uidearis dicere. Quid enim aliud fecit illo loco Hortẽsius nisi acumine ingenii & lepore sermonis quasi meraco & suaui poculo imperitis caliginem fundit: quod enim dictum est omne uerbum esse ambiguum: de uerbis singulis dictum est. Explicantur autem ambigua disputando & nemo utiq; uerbis singulis disputat. Nemo igitur uerba ambigua uerbis ambiguis explicauit: & tamẽ cum omne uerbum ambiguum sit: nemo uerborũ ambiguitatẽ nisi uerbis: sed iam coniũctis q̃ ambigua non erunt explicabit. Vt. n. si dicerem. omnis miles bipes est: non utiq; sequeretur ut cohors ex militibus utiq; bipedibus ista constaret: ita quum dico ambiguũ esse omne uerbũm: non dico sñiam: non disputationem q̃uis uerbis ista texantur. Omne igitur ambiguũ uerbũ non ambigua disputatione explicatur. Nunc ambiguitatum genera uideamus: quæ prima duo sunt: Vnũ in iis etiam quæ dicuntur: alterũ quod in iis solũ quæ scribuntᷓ dubitationẽ facit. Nã si quis audierit acies: & si quis legerit potest incertum habere nisi per sententiam clarescat: utrtm acies militum an ferri an oculorum dicta uel scripta sit At uero si quis inueniat scriptum. uerbi causa: leporem: nec appareat qua sñia positum est: profecto dubitabit utrũ penultima huius uerbi syllaba producenda sit ab eo quod est lepos: an ab eo q̄ est lepus corripienda quam scilicet non pateretur ambaginem si accusatiuum huius nominis casum uoce loquentis acciperet: q̄ si qs dicat etiã loquentem male pronunciare potuisse iam non

ambiguitate:sed obscuritate impediretur auditorũ. Ex illo tamen genere quod ambiguo simile est: quia male latine pronunciatum uerbum non in diuersas notiões trahit cogitantem:sed ad id quod apparet impellit. Cũ igit duo ista genera iter se plurimũ distent:primũ genus rursus in duo diuiditur. Nã quicquid dicitur & p plura intelligi põt:eadẽ scilicet plura aut non solũ uocabulo uno:sed una ẽt definitione contineri queũt:aut tantũ cõmuni tenentur uocabulo:sed diuersis expeditionibus explicãtur Ea quæ una definitione includuntur uniuoca noĩantur. Illis autem quæ sub uno nomine necesse est diuerse definiri equiuocis nomen est. Prius igitur considerẽus uniuoca:ut quoniã genus hoc iam definitione patefactum est:illustrẽtur exemplis. Hominem quũ dicimus tã puerum dicimus q̃ iuuenem q̃ senem:tam stultum q̃ sapientem:tam magnum q̃ paruũ:tam ciuem q̃ peregrinum:tã urbanũ q̃ agrestem:tam qui iam fuit q̃ qui nunc est. tam sedentẽ q̃ stantem. tam diuitem q̃ pauperem. tã agẽtẽ aliquid q̃ cessantem. tã gaudentem q̃ mœrentem q̃ neutrum. Sed in his omnibus dictionibus nihil est qd̃ nõ ut hoĩs nomen accepit:ita hoĩs definitiõe claudatur. Nam definitio hominis est animal rationale mortale. Nunc ergo quisq̃ potest dicere animal rationale mortale iuuenẽ tantum non etiam puerũ aut senem esse:aut sapientem tantum non etiam stultum:immo & ista & cætera:quæ numerata sunt:ut hoĩs nomine:ita etiam definitione cõtinentur. Nam siue puer:siue stultus:siue pauper:siue etiam dormiens:si animal rationale mortale est: nec homo

est: est autem hō. illa igitur definitione contineatur necesse est. & de cæteris quidē nihil ambigitur. De puero autē puo aut stulto seu prsus fatuo: aut de dormiēte uel ebrio: uel furente dubitari potest quum possunt esse animalia rationalia. Potest omnino defendi: sed ad alia properantibus longum est: ad id quod agitur illud satis nūc est eē istam definitionem hominis rectam & ratam: nisi omnis homo eadem contineatur & præter hominem: Hæc sūt igitur uniuoca: quæ non solum nomine uno: sed una etiam eiusdem nominis definitione claudantur: quāuis & īter se propriis nominibus & definitiōibus distingui possint. Diuersa enī noīa puer: adolescēs diues & paup: liber & seruus: & siqd aliud differentiarum est: ideo diuersa inter se proprias definitiones habent. Sed ut illis unum cōmune nomen est homo: sic & aīal rationale mortale definitione cōmunis est. Nunc æquiuoca uideamus. Ambiguitatū perplexio prope infinita syluescit: conabor tamen ea ī genera certa distinguere: utꝝ autē conatū meū facultas sequatur: tu iudicabis. Ambiguitatū igitur quæ ab æquiuocis ueniūt: prima genera tria sunt. Vnum ab arte: alterꝝ ab usu: tertiū ab utroqꝫ. Artē nunc dico pp nomina quæ in uerboꝝ disciplinis uerbis imponuntur. Aliter enī definitur apud grāmaticos qd sit æquocum: & tamen unū hoc qđ dico Tullius & nomen ē: & pes dactylus & æquiuocū: Itaqꝫ siquis ex me flagitet ut definiam quid sit Tullius cuiuslibet notiōis explicatione respōdeo Possum enī recte dicere. Tullius ē nomē qđ significatur homo: summus qdā orator: qui Catilinæ coniurationē

consul oppressit. Subtiliter attēde me nomen ipsum definisse. Nā si mihi Tullius ipse ille qui si uiueret digito demonstrari posset: definiendus foret: non dicerem Tullius ē nomen quod significatur homo: sed dicerē Tullius ē homo: & ita cætera adiungerē. Itē respondere possum hoc modo: Tullius est pes dactylus his litteris constans. Quid enim nunc opus est eas litteras enumerare? licet etiam illud dicere: Tullius est uerbum: per quæ æquiuocasunt inter se omnia: & cū hoc ipso quæ supra dicta sūt: & si quid aliud inueniri potest. Cum igitur hoc unū qđ dixi Tullius scđm artium uocabula tamen uarie mihi definire licuerit: quid dubitamus esse ambiguorum genus ex æquiuocis uenientium: quod merito dici posset ex arte contingere. Diximus enim æquiuoca esse: quæ non ut uno noīe: ita etiam una definitione possint teneri. Vide nunc alterum genus: quod ex loquendi usu uenire memorauimus. Vsum nūc appello illud ipsum ꝓpter quod uerba cognoscimus. Quis enī uerba propter uerba cōquirat & colligat? Itaq; iam constitue aliquem sic audire: ut e motu sit nihil e partibus oratiōis: aut de metris quæri: aut de uerborum aliqua disciplina: tamē adhuc potest: quū dicitur Tullius æquiuocorum ambiguitatē impedire. Hæc. n. oīa & ipse qui fuit sūmus orator: & eius picta imago uel statua uel codex quo eius litteræ continentur: & siqd ē ī eius sepulchro cadaueris significare potest. Diuersis n. notiōibus dicimus Tullius ab interitu patriā liberauit: & Tullius totus tibi legēdus est: & Tullius hoc loco sepultus est. Vnū enim nomen: sed diuersis hæc oīa

definitionibus explicanda ſunt. Hoc igitur genus æqui-
uocorum eſt in quo iam nulla de diſciplina uerborum oritur
ambiguitas, ſed de ipſis rebus quæ ſignificantur: at ſi utrun
que confundat audientem uel legentem, ſiue quod ex arte: ſi
ue quod ex loquendi uſu dicitur: nōne tertiū genus recte
enumerabitur: cuius exemplū in ſumma quod apertius
appareat ut ſi quis dicat multi dactylico metro ſcripſerunt
ut eſt Tullius. Iam hic incertum uerum tullius pro exem
plo dactyli pedis: an dactylici poetæ poſitum eſt: quorū
illud ex arte; hoc ex uſu loquendi accipitur. Sed in ſimpli
cibus uerbis etiam contingit: tanq̄ ſi hoc uerbum gram-
maticus audientibus diſcipulis enunciet: ut ſupra oſtendi
mus. Cum igitur hæc tria genera manifeſtis inter ſe rati-
onibus differant, rurſum primū genus in duo diuiditur:
Quicquid. n. ex arte uerborum facit ambiguitatem partim
ſibi pro exemplo eſſe poteſt, partim non poteſt. Cum. n.
definiero quid ſignificet nomen: poſſum hoc ipſū exēpli
gratia ſupponere. Et. n. hoc quod dico nomen eſt, hac. n.
lege per caſus flectitur: quum dicimus nomen nominis.
nomini & cætera. Itē cū definio quid ſignificet dactylus.
unam longā ſyllabā: & duas deinde breues enuntiamus.
At uero cum definitur aduerbium quid ſignificet: non
poteſt hoc ipſum in exemplū ducere. Et. n. quū aduerbi-
um dicimus hæc ipſa enūtiatio nomen eſt ita ſecundū aliā
notionem aduerbium utiq; aduerbium eſt: & nomen eſt
nomen: ſecundū aliam uero aduerbiū non eſt aduerbiū:
quia nomen eſt. Item pes creticus quādo quid ſignificet
definitur: nō poteſt hoc ipſū exemplo eſſe. Hæc. n. enūtia

tio q dicimus creticus prima longa syllaba & breuis & lõga est. Ita & hic secundum aliam notionem creticus nihil est aliud q̃ creticus: & dactylus nõ est: secundũ aliam uero creticus non est creticus quia dactylus est. Secundũ item genus quod iam præter disciplinas uerborum ad loquendi usum dictũ est pertinere duas habet formas. Nam æquiuoca inde sunt aut ex eadem origine. aut ex diuersa: ex eadem origine appello. quæ q̃uis uno nomine ac non sub una definitione teneantur. uno tamen fonte demanant: ut est illud quod Tullius & homo & statua & codex & cadauer intelligi potest. Nam possunt quidem ista una definitione concludi. sed tamen unum habent fontẽ ipsũ silicet uerum hominem: cuius & illa statua: & illi libri: & illud cadauer est. Vt quũ dicimus nepos longe ex diuersa origine filium filii & luxuriosum significat. Hæc ergo distincta teneamus & uide illud genus quod ex eadem origine appello in quæ iterum diuidatur. Nam diuiditur in duo: quorum unum translatione: alterum decliuatione contingit. Translationem uoco quũ uel similitudine unũ nomen fit multis rebus: ut Tullius: & ille in quo magna eloquentia fuit: & statua eius dicitur. uel ex toto quum pars cognominatur: ut quom cadauer eius Tullius dici potest uel ex parte totum: ut cũ tecta dicimus totas domas. Aut a genere species. uerba enim principaliter omnia dicũtur quibus loquimur: sed tamẽ uerba proprie nominata sũt quæ p modos & tẽpora declinamus. Aut a specie genus: nam cum scholastici non solũ proprie: sed & primitus dicantur: ii qui adhuc in scholis sunt ii omnes tamen qui in

litteris uiuunt nomen hoc usurpant. Aut ex efficiēte effectum: ut Cicero est liber Ciceronis. Aut ex effecto efficiens: ut terror qui terrorem facit. Aut aliquid continēte quod continetur. ut domus etiā qui domo sunt dicunt. aut conuersa uice: ut castanea etiā arbor dicitur: uel si quid aliud inueniri potest: quod ex eadem origine quasi transferendo cognominetur. Vides ut arbitror quam facit in uerbis ambiguitatem. Quæ autem ad eandem originē pertinentia declinationis ambigua esse diximus talia sunt Fac uerbi causa quenq̄ dixisse pluit. & hæc diuerse utiq̄ definienda sunt. Item scribere qui dicit incertum est utrū infinito actiui: an imperatiuo passiui pronunciauerit: Homo quis unum nomen sit & una enuntiatio: tamen fit aliquid ex nominatiuo aliud ex uocatiuo q̄ doctus & docte ubi enuntiatio diuersa est doctus: aliud est quum dicimus doctum mancipiū: aliud est quū dicimus doctus ille iste disputauit. Declinatione igitur ambiguitas orta est. Nam declinationē nunc appello quicquid siue per uoces: siue per significationes flectendo uerba contingit: hic doctuus. n. & docte etiam per uoces flexum est: hic autem homo & homo per solas significationes. Sed hoc genus ambiguitatū minutatim concidere ac p̄sequi pene infinitum est: itaq̄ locum ipsum hactenus notasse suffecerit ingenio præsertim tuo. Vide nunc ea: quæ diuersa origine ueniūt. Nam & ipsa diuidunt adhuc in duas primas formas: quarum una est. quæ cōtingit diuersitate linguarum: Quō dicimus. tu. hæc una uox aliud apud græcos: aliud apud nos significat: q̄d genus nominandi omnino

fuit. Non enim præscriptũ est unicuiq; quot linguas nosset aut quot linguis disputaret. Altera forma est quæ iam in una lingua facit ambiguitatem diuersa tamen eorum origine: quæ ĩ uno tamẽ uocabulo significatur: quale est illud quod de nepote supra posuimus. qđ rursus in duo scinditur. Aut enim sub eodem genere partis orationis fit tam nomen. est enim nepos quum filium filii q̃quam luxuriosum significat: aut sub diuerso. Nam nõ solũ aliud est quũ dicimus qui ut dictum est qui scis ergo istuc nisi periculum feceris. Sed illud etiam pronomen: hoc aduerbium iam ex utroq; idest ex arte & ex usu uerborũ: quod in æquiuocis tertium genus posueramus: tot ambiguitatum genera possunt esse quot in duobus superioribus enumeramus. Restat illud genus ambiguũ quod in scriptis solũ reperit̃: cuius tres sunt species: aut enim spatio syllabarum fit tale ambiguum: aut acumine: aut utroq; spacio: Vt quum scribitur uenit. de tempore incertum est propter occultum primæ syllabæ spaciũ. Acumine quũ scribitur pone utrum ab eo quod est pono: aut ut dictum est pone sequens. Nanq; hoc dederat proserpina: incertũ est propter latẽtem acuminis locum. Aut uero ex utroq; fit: ut est quod superius de lepore diximus. Nam non solum producenda: sed acuenda est penultima syllaba huius uerbi: si ab eo quod est lepos: non ab eo quod est lepus deflexum est.

Dialecticæ Fortunatiani Finis.

